

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Rigorózní práce na téma:

Probace v českém trestním právu

Konzultant : Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Autor : Mgr. Jan Beránek

červen 2008

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Olomouci dne 19.6.2008

Mgr. Jan Beránek

Poděkování:

Děkuji Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, Csc. za odborné vedení mé rigorózní práce a podnětné připomínky.

OBSAH:

Úvod	5
1. Historie probace	7
2. Základní charakteristika probace	10
2.1 Podstata a význam probace	10
2.2 Pojem probace	14
2.4 Pojem dohledu	22
2.4.1 Pojem dohled ve vztahu k pojmu probace	24
2.4.1.1 Teoretické otázky k pojmu dohled v trestním zákoně.....	24
2.4.1.2 Teoretické otázky k pojmu dohled a vztah k pojmu probace v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže	26
3. Jednotlivé probační instituty	33
3.1 Podstata, účel a obsah dohledu dle zákonné úpravy	33
3.1.1 Podstata dohledu	33
3.1.2 Účel dohledu	36
3.1.3 Obsah dohledu	39
3.1.4 Institut přiměřených omezení a přiměřených povinností	42
3.1.5 Informační povinnosti probačního úředníka vůči soudu při výkonu dohledu	46
3.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem	47
3.2.1 Podmínky pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem	48
3.2.2 Způsob realizace sledování chování pachatele	51
3.2.3 Ukončení podmíněného upuštění od potrestání s dohledem.....	52
3.2.4 Výkon podmíněného upuštění od potrestání s dohledem	53
3.3 Podmíněné odsouzení s dohledem	54
3.3.1 Podmínky pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem	55
3.3.2 Způsob realizace podmíněného odsouzení s dohledem.....	58
3.3.3 Ukončení podmíněného odsouzení s dohledem	60
3.3.4 Výkon podmíněného odsouzení s dohledem	63
3.4 Specifika úpravy probačních institutů ve věcech mladistvých	63
3.4.1 Dohled dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže	64

3.4.2 Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření	68
3.4.3 Podmíněné odsouzení s dohledem	71
4. Probační a mediační služba v ČR.....	73
4.1 Organizace probační a mediační služby	73
4.2 Činnost Probační a mediační služby	77
4.2.1 Některé aspekty způsobu provádění dohledu.....	81
5. Úprava probačních institutů v návrhu nového trestního zákoníku.....	85
6. Právní úprava probace na Slovensku	90
6.1 Probační instituty ve slovenském trestním právu	93
6.3 Shrnutí.....	96
Závěr.....	97
Příloha č. 1.....	101
Příloha č. 2.....	105
Příloha č. 3.....	106
Příloha č. 4.....	107
Literatura a prameny.....	108

Úvod

S vývojem trestní spravedlnosti, resp. jejího výkonu, v posledních desetiletích silně klesá důvěra v účinnost trestu odnětí svobody a vůbec vězeňského systému jako celku. Tresty nespojené s odnětím svobody, ať již v jakékoli formě, našly své významné místo v trestním zákonodárství a soudní praxi v celé řadě zemí. Tyto formy alternativního řešení trestních věcí, mezi něž spadá i institut probace, překonávají jisté stereotypy spojené s výkonem retributivní justice a nabízejí nové pojetí spravedlnosti, jež nahrazuje nebo alespoň doplňuje některé tradiční, a v určitých případech, i značně rigidní postupy.

Zavedení institutu probace, jako jedné z nejzpůsobilejších forem alternativních trestních opatření, je spojeno s možností účinnějšího zacházení s pachateli z hlediska jejich resocializace i ochrany společnosti. Prosazování prvků probace do českého právního řádu a vytvoření probační služby je reakcí na obecný trend, spočívající v hledání účinnějších prostředků ke kontrole a omezování kriminality. Tento proces není rozhodně uzavřený, naopak právě v posledních letech je pro trestní právo charakteristické nacházet nové formy alternativního řešení trestních věcí, nejlépe s využitím probačních prvků.

Tato problematika je tedy více než aktuální, proto předmětem této práce je zhodnocení právní úpravy institutu probace v českém trestním právu včetně s tím spojených otázek. Rozhodně není účelem této práce celkově obsáhnout problematiku probace ať již v jakékoli její významu, neboť se jedná o velmi široké téma významně přesahující oblast práva. Hlavním vodítkem tak bude hledisko právní, jak již ostatně plyne z názvu práce, byť bude v jistých pasážích na místě tyto mantinely přesáhnout např. do problematiky sociální práce, popř. statistiky apod.

Východiskem pro takové hodnocení musí být především základní charakteristika vývoje, podstaty a významu probace a v neposlední řadě taktéž teoretické vymezení tohoto pojmu. Dále se práce zaměří na vymezení pojmu dohled jako nejdůležitějšího prvku probace a na jejich vzájemné srovnání, což je nezbytně důležité pro výběr trestněprávních institutů, které lze označit za instituty probační. Právě rozbor těchto institutů

obsahujících všechny vymezené prvky probace tvoří stěžejní část diplomové práce. Zároveň je nutné zmínit specifika úpravy ve věcech mladistvých a poukázat na rozdíly týkající se institutu probace oproti úpravě ve trestním zákoně.

Zvláštní kapitola je nutné vyhradit pro nástin a zhodnocení úpravy probačních institutů obsažených v návrhu nového trestního zákoníku, neboť se jedná o tak zásadní plánovanou změnu v trestním právu, že ji nelze opominout. Ve spojení s připravovanou rekodifikací trestního práva hmotného je mimo jiné vhodné provést srovnání se zahraniční úpravou probace. Bude provedena komparace se slovenskou úpravou, jež je zvláštní v tom směru, že zde teprve nedávno proběhly rekodifikační změny v trestním právu, a tudíž je zajímavé vysledovat rozdíly mezi současnou úpravou v České republice a naprosto novým přístupem na Slovensku, a potažmo také srovnat s nynějším návrhem českého trestního zákoníku.

Vzhledem k tomu, že probace neexistuje sama o sobě, a k jejímu uplatňování je třeba, aby zde působila specializovaná služba, tedy Probační a mediační služba ČR, nelze ani tuto tematiku opomenout. V rámci kapitoly věnující se této součásti české trestní justice bude na místě zmínit v první řadě organizaci a systematiku služby a část věnovat její činnosti, způsobu práce, jakož i rozdělení její agendy.

Všeobecně bude cílem této práce důsledný rozbor existující právní úpravy vztahující se k probaci za užití zejména analytických metod a současně utváření dílčích závěrů s následnými úvahy de lege ferenda.

1. Historie probace

Institut probace se vytvářel již od druhé poloviny 19. století a zdaleka nebyl konstituován tak, jak ho známe ze současnosti. V právních řádech vyspělých států nejprve nalézáme jednotlivé probační prvky, které přicházely s novým chápáním trestu jako reakce na nediferencovaný pohled na pachatele trestného činu, tj. nejen jako sankce, ale také jako možnosti převýchovy pachatele. Celý vývoj je o to složitější, že lingvistické, společenské, náboženské, kulturní a politické rozdíly mezi státy určily způsob, jakým probace vznikla, a tedy podmínily rozdíly nejen v historickém vývoji probace, ale především v její následné formě. Existují sice státy, popř. skupiny států s podobným vývojem probace (např. skupiny států s jurisdikcí římského práva nebo skupina států s jurisdikcí zvykového práva), avšak i přesto uvnitř těchto skupin existují velké rozdíly, a proto není možné takový vývoj paušalizovat.

Přesto však na základě současného stavu nacházíme vývojové linie, které měly na oblast probace značný vliv, a sice : a) obecný trend přechodu od soukromé k veřejné organizaci probace; b) růst, úpadek a oživení významu dobrovolnické práce a rozvoje profesionální práce v rámci probace; c) slábnoucí důraz na poskytování pomoci vězňům a rostoucí důraz na dohled a kontrolu pachatelů a d) rozvoj a význam alternativních trestů a rostoucí úloha probačních služeb jako orgánů pověřených výkonem alternativních trestů.¹

Největší rozdíl ve vytváření probace byl mezi anglosaským a kontinentálním systémem práva. Historicky vzato je probace institutem pocházejícím z anglosaského práva, jehož pojmovým znakem byla metoda převýchovy či jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, kombinující prvky kontroly, pomoci a poradenství.² V USA se probace vyvíjela přímo jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (ve státě Massachusetts uzákoněna v roce 1878, v Anglii v roce 1907), zatímco v kontinentální Evropě vzešla z institutu podmíněného odsouzení

¹ Derks, J. a kol.: *Probace v Evropě*, Praha, IKSP, r. 2002, s. 7

² Kalmthout, A. M., Ouředníčková, L.: *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*, Právní rozhledy č. 12, r. 1997, s. 625; též viz Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání*, Praha, C.H. Beck, r. 2005, s. 225

(to bylo poprvé uzákoněno v Evropě v 19. století v Belgii a Francii, čili podmíněné odsouzení je v Evropě starší než probace).

Probační činnost byla většinou zahájena aktivitami dobrovolníků a charitativních organizací, jež postupně a částečně nahradili profesionálové, organizace financované státem a výkonné státní organizace. Tradice, pozadí a filosofie dobrovolnických prací sehrály klíčovou roli během formování současných systémů probační činnosti v Evropě.³ V tomto směru pak prvotní roli sehrály skandinávské země, kde již od zmiňované druhé poloviny 19. století působily soukromé organizace, které poskytovaly pomoc odsouzeným a již od roku 1905 prováděly probační práce s vězni propuštěnými se zvláštní podmínkou. Podobné organizace pracovaly přibližně ve stejné době na území dnešního Finska i Norska. V Anglii pak CETS – Church of England Temperance Society začal provádět probační práce od roku 1876, kdy byli jmenováni misionáři policejních soudů, aby odvrátili pachatele od závislosti na alkoholu, a tím předešli recidivě.

S dalším vývojem se objevuje profesionalizace probační činnosti, když aktivity dobrovolníků převzaly organizace financované státem a výkonné státní organizace. V některých státech došlo k profesionalizaci již poměrně brzy (např. Belgie, Anglie), jinde setrval výkon probace na soukromých organizacích velice dlouho (např. Rakousko mělo do roku 1961 jen jednoho placeného probačního úředníka či v Norsku působili dobrovolníci do roku 1980).⁴ Historicky nejvýznamnější profesionální službou je bezpochyby Národní probační služba, působící na území Anglie. Její postavení bylo naposledy upraveno v roce 2000 zákonem o trestním soudnictví a soudních službách, který Národní probační službu zařadil mezi orgány činné v trestním řízení.⁵ Oproti tomu např. v Rakousku dnes provádí probaci soukromá organizace, tzv. Asociace probačních služeb a sociální práce. Ta zahájila svou činnost jako soukromá iniciativa již v roce 1957.⁶

Současnou podobu probace v jednotlivých státech upravují trestní zákony, trestní řády, zvláštní zákony či dokonce vyhlášky a nařízení.

³ Derks, J. a kol.: *Probace v Evropě*, Praha, IKSP, r. 2002, s. 8

⁴ Derks, J. a kol.: *Probace v Evropě*, Praha, IKSP, r. 2002, s. 12

⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, r. 2005, s. 230

⁶ Blíže viz.: Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, r. 2005, s. 234 - 235

V těchto předpisech nalezneme nejen definici probace a její úlohu, ale také kompetence probačních orgánů, a to většinou ve specifických samostatných zákonech.

Příkladem těchto specifických ustanovení jsou Pravidla probace (Nizozemí, Anglie a Wales), Státní normy (Anglie, Wales a Skotsko), Zákon o probačních službách (Rakousko), Oběžník o dohledu (Dánsko), Zákon o organizaci a financování probace a péče po propuštění a Vyhláška o probační asociaci (Finsko), Vyhláška o probaci a Oběžník o probaci (Francie), a další.⁷

⁷ Derks, J. a kol.: *Probace v Evropě*, Praha, IKSP, r. 2002, s. 12

2. Základní charakteristika probace

2.1 Podstata a význam probace

Alternativní sankce k trestu odnětí svobody se staly nedílnou součástí moderního systému trestních sankcí, přičemž nezpochybnitelnou roli ve vývoji těchto alternativ sehrála právě probace, jež se stala, první skutečnou alternativní sankcí k vězeňským trestům.⁸ Vzestup probace, resp. probačních technik nebyl radikální a vedl skrze dílčí změny, které vznikaly na základě historického pozadí a potřeb společnosti. V rámci vývoje se zejména střetávaly dva významné postoje. První spočívající ve spojení sociální péče a trestání a druhý, požadující tvrdé trestání pachatelů. Na základě těchto tezí se vytvářely nové systémy trestů, kterými neměl být pachatel „jen potrestán“, ale měl být potrestán takovým trestem, z něhož je zřejmý způsob výkonu a zároveň účinku na pachatele.⁹

Jednou ze zásad současného trestního práva je **zásada pomocné úlohy trestní represe**, což znamená, že trestní sankce by měly mít místo v případech, kdy je nutné ochránit základní společenské hodnoty před činy nebezpečnými pro tuto společnost s tím, že neexistuje jiné řešení než trestněprávní a že zároveň, v případě pasivity státu, by mohlo dojít ke svépomoci občanů zjednat spravedlnost.¹⁰ Proto existují další způsoby vedle trestu odnětí svobody, jak nejlépe naplnit účel trestu a trestního stíhání. O využití těchto alternativ se opírá nové pojetí trestní spravedlnosti, tzv. koncept **obnovující trestní spravedlnosti (restorativní justice)**, jež představuje určitý protiklad k tradičnímu pojetí **odplatné trestní spravedlnosti (retributivní justice)**. Probace vděčí za svůj vznik právě jejímu novému pojetí.

Myšlenka **restorativní justice** představuje nové paradigma, resp. odlišný přístup při hledání a uplatňování trestní spravedlnosti tím, že přibližuje proces naplňování spravedlnosti těm, kterých se konflikt bezprostředně týká, tj. jeho aktérům.¹¹ Koncepce restorativní justice tak

⁸ Rozum, J. – Kotulan, P. – Vůjtěch, J.: *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*, Praha, IKSP, r. 2000, s. 5

⁹ Blíže viz May, T.: *Probation and Community Sanctions*, in : *Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R.: The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, Oxford University Press, r.1996, s. 861-862

¹⁰ Blíže např. Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.*, 3. vydání, Praha, Linde, r. 2008, s. 21

¹¹ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štem, P., Urban, L. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*, Praha, SPJ - Institut pro probaci a mediaci, r. 2001, oddíl D2, s. 1

vychází z pohledu na trestný čin jako na sociální konflikt mezi dvěma a více jednotlivci a cílem je přispět k znovuoobnovení trestným činem narušeného vztahu mezi pachatelem, obětí a dotčeným společenstvím.¹²

Nejlépe lze teoretická východiska restorativní justice dovodit srovnáním základních znaků retributivní (represivní) a restorativní justice.

Znaky retributivní justice:

- zločin je definován jako újma, resp. násilí způsobené státu
- pozornost je soustředěna na zavržení a odsudek, vycházející z viny v minulosti,
- pravidlem je adversární nebo inkviziční proces,
- způsobení újmy jako prostředek potrestání a prevence recidivy,
- spravedlnost garantovaná právem na spravedlivý proces,
- potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt je chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem,
- jedna sociální nespravedlnost je nahrazena jinou,
- dotčené sociální společenství je odsunuto stranou a je abstraktně- formálně prezentováno státem,
- stimulace kompetitivních individualistických hodnot,
- stát vystupuje proti pachateli, přičemž opomíjí či nezdůrazňuje práva oběti,
- pachatel zůstává pasivním objektem procesu,
- odpovědnost pachatele za delikt vede k jeho potrestání,
- zločin je definován formálně – právními termíny bez zohlednění morálních, sociálních a ekonomických aspektů,
- dluh či závazek vůči abstraktnímu státu a společnosti,
- sociální reakce jsou zaměřené na pachatelovo chování v minulosti,
- trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele,
- žádný nebo jen minimální důraz na projev lítosti a pokání,
- závislost výsledku trestní věci na aktivitě profesionálů (policistů, obhájců, soudců).

¹² Podrobněji k filozofickým východiskům restorativní justice (Restorative Justice) viz. : Stuart, B.: *Building Community Justice Partnerships - Community Peacemaking Circles*, Ottawa, Minister of Public Work and Government Services Canada, r. 1997

Znaky restorativní justice:

- zločin je definován jako újma či násilí způsobené jednotlivci jiným jednotlivcem,
- pozornost je soustředěna na řešení problémů budoucí odpovědnosti a závazků,
- pravidlem je dialog a diskuse,
- restituce jako prostředek nápravy mezi oběma stranami,
- spravedlnost je definována jako spravedlivý vztah posuzovaný podle výsledku,
- podstata zločinu jako interpersonálního konfliktu je respektována,
- pozornost je soustředěna na nápravu zločinem způsobené nespravedlnosti,
- společenství se stává aktivním činitelem restorativního procesu,
- uznání a uplatnění práv oběti,
- stimulace pachatele k převzetí aktivní odpovědnosti,
- odpovědnost pachatele za delikt vede k součinnosti při nápravě způsobených škod,
- zločin je vnímán v kontextu všech morálních, sociálních a ekonomických aspektů,
- dluh či závazek vůči konkrétní oběti zločinu,
- sociální reakce jsou zaměřené na odstranění škodlivých důsledků v současnosti a v budoucnu,
- stigmatizace je odčinitelná aktivitou pachatele při nápravě škod,
- vytváření možností pro pokání a odpuštění,
- aktivní zapojení všech účastníků trestního konfliktu (pachatele, oběti, sociálního zázemí či okolí).¹³

Oba modely prošly svým vlastním vývojem a v současnosti neexistují ani jeden v čisté podobě. Teoretická východiska sice nadále zůstávají navzájem odlišná, avšak pro praxi je zcela pochopitelné, že se kombinují a doplňují, čímž přispívají k naplnění smyslu trestní spravedlnosti.¹⁴

Legislativně jsou myšlenky restorativní justice naplňovány většinou sankcí. Podle restorativní justice má pachatel převzít především skutečnou

¹³ Větrovec, V. - Nedorost, L. - Sovák, Z. - Adamcová, Z. : *Zákon o mediaci a probaci*, Praha, Eurolex Bohemia, r. 2002, str. 14 – 16

¹⁴ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 7-8

osobní a nikoli pouze formální trestněprávní odpovědnost za následky svého jednání. Na tomto předpokladu staví i probace, jež vede pachatele k tomu, aby pochopil své chování v jeho sociálních i individuálních souvislostech a aby si uvědomil nejen trestněprávní důsledky, ale hlavně z toho pramenící důsledky faktické.

Probace spojuje represivní složku trestněprávních sankcí se složkou výchovnou a preventivní, a tak je nutné si uvědomit, že zavedení prvků probace do právního řádu není zmírněním trestní politiky, nýbrž naopak při efektivním uplatňování probace a dalších alternativ dochází k účinnějšímu rozlišování méně závažné a na druhé straně velmi nebezpečné kriminality.¹⁵

Proto je **podstatou probace** konstruktivní a zároveň zákonná metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, která je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství.¹⁶ Probaci také můžeme označit za prostředek a nástroj nápravy a resocializace pachatelů, jejichž chování je třeba usměrňovat a kontrolovat, je-li to možné vzhledem k osobě pachatele a trestnému činu, který spáchal.

Význam probace pak spočívá v diferencovanějším přístupu k zacházení s pachateli různých trestných činů, ve využití účinnějších prostředků proti méně závažné kriminalitě, než je trest odnětí svobody, a ve vytvoření lepších podmínek a možností k postihu závažnějších trestných činů. Užívání probace vede ke zvýšení účinnosti trestní sankce a k vyvážení poměru mezi trestní represí a prevencí.¹⁷

Sama probace skýtá několik základních **předností**, které by přes existující rozdíly ve výkonu probace v jednotlivých zemích, měly vykazovat všechna její pojetí.

- 1) Především je pachatel ušetřen škodlivých důsledků trestu odnětí svobody a není vystaven zkušenosti s tímto trestem, která by jej mohla degradovat v důsledku vynuceného narušení sociálních vazeb.

¹⁵ Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969, s. 44-46

¹⁶ Šámal, P.: *Probační a mediační služba*, Sociální politika 5/2001, s. 6

¹⁷ Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. 5.vydání*, Praha, C.H.Beck, r. 2005, s. 2748

- 2) Pachatel zůstává ve společnosti a v rodině a udržuje běžné sociální kontakty. Má možnost vést normální život a přebírat na sebe odpovědnost, pokusit se o nápravu následku jím způsobených (např. náhrada škody způsobené trestným činem), aniž by omezoval osoby, jež jsou na něm závislé (nadále může pracovat, živit rodinu apod.).
- 3) Pachateli je v jeho úsilí napravit se poskytnuta odborná pomoc v rámci dohledu probačního úředníka, který je schopen se lépe zaměřit na individuální potřeby odsouzeného, než kdyby vykonával trest ve vězení.
- 4) Probace bývá v celkovém rozsahu (tj. včetně zabránění recidivy) méně nákladná než trest odnětí svobody a taktéž ubírá pachatele z počtu delikventů uzavřených ve věznicích, což podporuje individuální přístup k těmto osobám.¹⁸

2.2 Pojem probace

Vymezení pojmu probace musí být základem této práce, neboť v podstatě vymezuje rozsah institutů, kterými je možno se nadále zabývat. Jak totiž bude dále rozvedeno, teoretické vymezení probace ať již v užším či širším smyslu totiž zcela neodpovídá legální definici probace v českém právním řádu.

Samotný výraz probace pochází z latinského „probare“, což znamená „zkoušet“, přičemž v daném kontextu jde o význam, kdy „zkoušený“ dostane možnost prokázat, že dokáže využít druhou šanci, tj. že se bude chovat sociálně vhodným způsobem.¹⁹

Definovat pojem probace lze z různých pohledů. **V právním smyslu**, nebo také v užším smyslu, se probací rozumí určitý typ opatření, resp. rozhodnutí soudu, které je učiněno vůči osobě, jež byla shledána vinnou ze spáchání trestného činu spočívající v tom, že pachatel po dobu určenou soudem, popř. jiným orgánem činným v trestním řízení, a při stanovení

¹⁸ Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969, s. 54-56

¹⁹ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, r. 2005, s. 225

určitých podmínek zůstává ve společnosti a je podroben dohledu probačního pracovníka.²⁰ Jiná definice hovoří o probaci v právním smyslu jako o způsobu trestu se společensko-výchovným základem, charakterizovaným kombinací dohledu a pomoci, který se uplatňuje na pachatelích vybraných podle povahy osobnosti, kriminální kariéry a jejich postoji k systému, jehož cílem je poskytnout pachateli příležitost změnit svůj přístup k životu ve společnosti a najít své místo na základě vlastní volby bez nebezpečí opětovného porušení norem trestního práva.²¹ Výstižná je též definice Asociace amerických právníků, podle níž je probace trestem vykonávaným na svobodě, který ukládá podmínky a zachovává soudu právo měnit podmínky trestu nebo stanovit nový trest, jestliže pachatel podmínky poruší.²²

Naopak **v širším smyslu** probací rozumíme nejen soudní opatření, ale celý systém služeb a funkcí, zajišťovaných specializovanou institucí, tedy probační službou.²³ Takovými činnostmi jsou hlavně soudní pomoc (shromažďování podkladů o obviněném a jeho sociální situaci před rozhodnutím ve věci) a včasná pomoc (působení v oblasti alternativ k vazbě). Od probace v užším smyslu se ve většině případů liší tím, že tyto jsou činnosti vykonávány nikoliv ve vykonávací fázi, ale již ve fázi přípravného řízení a před rozhodnutím soudu o uložení trestu.

Termín probace lze také užít pro označení **stavu, systému a procesu**. Probace jako stav označuje postavení podmíněně odsouzeného, na kterém není vykonáván trest odnětí svobody, ale zároveň není úplně svobodným. Probace jako systém je organizační součástí trestní spravedlnosti a probace jako proces označuje soubor funkcí, činností a služeb.²⁴

²⁰ Viz Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969, s. 44

²¹ Hamai, K., Villé, R., Harris, R., Hough, M., Zvekis, U.: *Probation Round the World. A comparative study*, UNICRI, British Home Office and Robert Harris, r. 1995, s. 4; též viz Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, r. 2005, s. 227

²² Inciardi, J. A.: *Trestní spravedlnost. Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*, Praha, Victoria Publishing, r. 1994, s. 669

²³ Šámal, P.: *Probační a mediační služba*, Sociální politika 5/2001, s. 6

²⁴ Rozum, J. – Kotulan, P. – Vůjtech, J.: *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*, Praha, IKSP, r. 2000, s. 5-6; viz též Inciardi, J.A.: *Trestní spravedlnost. Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*, Praha, Victoria Publishing, r. 1994, s. 669

Ačkoli v obecné i legální rovině existuje nepřeborné množství definic probace,²⁵ pro tento institut je podstatných několik základních rysů, které by neměly být opomenuty žádnou z nich, neboť charakterizují probaci samotnou. Odborná literatura se v podstatě shoduje na tom, že probace, jak je vymezena v užším smyslu, spočívá v kombinaci či integraci určitých probačních prvků, které budou zmíněny v následující pasáži. Považuji za potřebné se těmto charakteristickým složkám probace věnovat pečlivěji s ohledem na to, že některé z nich lze jako základ probace přijmout bezvýhradně, s jinými naopak nelze tak výslovně souhlasit.

Prvním takovým klíčovým bodem je počáteční **odklad trestu odnětí svobody** osobě vinné ze spáchání trestného činu. Odklad tohoto trestu předpokládá, že jsou nejen naplněny zákonné podmínky v jednotlivých institutech spojených s odkladem trestu odnětí svobody, ale především, že soud má zjištěnou a také prokázanou vinu obžalovaného.

Co se týče forem odkladu trestu odnětí svobody, existuje několik možných postupů soudu (popř. jiného orgánu činného v trestním řízení, má-li zákonem k takovému postupu svěřeny pravomoce), které může uplatnit :

- 1) Soud poté, co dospěl k závěru, že obžalovaný je vinen, přeruší ještě před vynesením rozsudku trestní řízení na dobu probace. Jestliže se pak obžalovaný ve zkušební době (tzv. zkušební doba před rozsudkem) osvědčí, soud s konečnou platností zastaví trestní stíhání, pokud se neosvědčí, pokračuje v řízení a vydá rozsudek o vině a trestu.
- 2) Rozsudek s výrokem o vině a výrok o trestu je na zkušební dobu odložen.
- 3) Rozsudek s výrokem o vině a zároveň s výrokem o trestu (určí i jeho výši), avšak účinek posledně jmenovaného výroku na zkušební dobu odloží (tzv. výstraha s výhradou výkonu trestu).
- 4) Po výroku o vině i trestu bude výkon trestu v rozsudku později v usnesení odložen (tzv. podmíněný odklad výkonu trestu).²⁶

²⁵ Např. práce OSN o probaci a souvisejících opatřeních (Probation and related Measures, UN Department of Social Affairs) jmenuje přes 700 relevantních definic probace.

²⁶ Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969, s. 48

Ve vztahu ke shora uvedenému Nezkusil ve své studii rozlišuje postavení probace. Tam, kde je založena na odkladu výroku o trestu, má probace **samostatné** postavení, naopak tam, kde je jejím základem podmíněný odklad již uloženého trestu, tj. např. podmíněné odsouzení, jde o postavení **nesamostatné**. Samostatnost probace je tak dána tím, že v tento institut nastupuje přímo místo uložení trestu, nikoliv jeho výkonu.²⁷

S tímto rovněž souvisí skutečnost, že v moderně rozvíjejícím se trestním právu se objevují instituty, které nově umožňují odkládat nejen trest odnětí svobody, a proto považují za nezbytné zaobírat se možností hovořit v této rovině pouze o **odkladu trestu** jako o prvku probace. Této definici by např. odpovídalo podmíněné odložení peněžitého opatření, jehož uložení dovoluje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Mluvíme-li ovšem o probaci v užším smyslu, máme na mysli alternativní druh sankce. Vycházíme-li z toho, že alternativní tresty jsou takové, které předpokládají potrestání pachatele bez odnětí jeho osobní svobody, potom by pro případ, že prvkem probace byl pouze odklad trestu, došlo k duplicitě pojmů, neboť by se probace v určité situaci mohla stát jakousi alternativou k alternativě. Jako ukázka takového jevu by opět posloužilo právě podmíněné odložení peněžitého opatření, kdy by se peněžitý trest (jako alternativní sankce) podmíněně odkládal s pohružkou jeho vynucení (tedy zaplacení). Na základě uvedeného lze tedy pro účely této práce učinit závěr, že probačním prvkem je tedy nutné rozumět **odklad trestu odnětí svobody**.²⁸

Co se týče odkladu trestu odnětí svobody, v odborné literatuře nalezneme i názory že vedle odkladu trestu odnětí svobody musí vždy vysloven odsuzující výrok o vině.²⁹ Autoři Púry a Šámal ve svém článku uvádějí jako jeden z charakteristických rysů probace **závislost na výroku o vině**, který, dle jejich úvahy, má být vysloven vždy, jestliže má být uložena probace.

Sporným faktem však zůstává, **jaký a čí výrok lze považovat za výrok o vině**. Pokud bychom vycházeli ze striktního výkladu trestního řádu

²⁷ Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969, s. 51

²⁸ Otázkou zůstává, zda-li nehovořit místo o odkladu trestu odnětí svobody o jeho **nahrazení**. Potom by totiž více či méně všechny zákonem předpokládané tresty odpovídaly tomuto vymezení, např. včetně zákazu činnosti, propadnutí věci apod.

²⁹ Viz Púry, F. - Šámal, P.: *Nad jedním rozhodnutím o probaci*, Trestní právo 7-8/1997, s. 2-11

a dalších předpisů – zejména s ohledem na Listinu - pak pravomocně uznat obviněného ze spáchání trestného činu je možné pouze v rozsudku soudu (resp. trestním příkazu) s výrokem o vině. Na druhou stranu i v případech, kdy soud rozhoduje o uložení probace před vynesemím rozsudku o vině, musí mít fakticky zjištěnou a také prokázanou vinu obžalovaného, a tudíž lze říci, že v takovém rozhodnutí (tj., ve kterém je ukládána probace před vynesemím rozsudku o vině) je fakticky „výrok o vině“ implikován.

S ohledem na uvedené by tak bylo nejednoznačné, zda můžeme např. institut podmíněného zastavení trestního stíhání na základě rysů uvedených autory Púrym a Šámalem označit za probaci, neboť podle striktního výkladu má tento institut povahu mezitímního rozhodnutí a nelze jej vykládat jako rozhodnutí o vině. Avšak právě tento názor nelze pokládat za nepochybný, a to nejen vzhledem k výše uvedeným důvodům, nýbrž také vzhledem k tomu, že jednou z podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je doznání obviněného a vzhledem k možnosti uložit obviněnému jistá omezení, vycházející z jeho viny. Pokud bychom však vykládali rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání jako rozhodnutí s výrokem o vině, potom by pravomoc státního zástupce (jež mu dává trestní řád, viz § 307-308 tr. řádu) rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání v přípravném řízení nebyla na místě, protože o otázce viny může rozhodnout jedině soud (viz čl. 40 odst. 1 Listiny).³⁰

Lze tedy učinit závěr, že rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání není sice rozhodnutím o vině a trestu, avšak vina obviněného je fakticky zjištěna. Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání by bez takového zjištění ani nebylo přípustné. Přesto tento institut nelze považovat za probaci, neboť nejde jednoznačně o odklad trestu odnětí svobody (viz níže).

Celkově to z hlediska vedené úvahy znamená, že bude na místě za charakteristický rys probace považovat nejen samotný **odklad trestu**

³⁰ In Jelínek, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*, 25. vydání, Praha, Linde, r. 2007, s. 791

odnětí svobody, ale také **závislost na vině** obviněného, která musí být zjištěna a prokázána, ačkoliv o ní není vynesena samostatný výrok.

Druhým podstatným rysem probace je **zkušební doba**, během které zůstává viník ve společnosti a musí prokázat, že je schopen se napravit. Tato doba, jejíž rozsah je vymezen zákonem a jež je určena soudem, je doprovázena opatřeními, která mají zajistit účinnou nápravu odsouzeného. Jsou mu uloženy podmínky pro vedení řádného života (ve formě příkazů, zákazů apod.) a současně tomu odpovídá závazek se těmito podmínkám podrobit. Takové podmínky mají podstatně změnit dosavadní způsob života pachatele, a tím vytvořit nejen předpoklady pro osvědčení se ve zkušební době, ale především touto změnou zabránit možné recidivě.

Nad odsouzeným je na zkušební dobu vysloven **dohled**, jež bychom mohli vyčlenit jako další rys probace, ač bývá zařazen pod zkušební dobu. Dohled probačního úředníka zajišťuje řádný výkon probace, a to zejména tím, že profesionální pracovník probační služby poskytuje odsouzenému pomoc tak, aby využil možností, které mu zkušební doba poskytuje. Zároveň zde funguje jako kontrola dodržování soudem uložených podmínek a zajišťuje informovanost soudu v případě potřeby. Zde považuji za potřebné poznamenat, že dohled pokládám za podstatu probace, neboť právě tato složka představuje základ pro fungování probace jako alternativy k trestu odnětí svobody zejména s ohledem na hledisko generální a individuální prevence.

K charakteristice probace nakonec patří i **právní důsledky** spjaté s chováním odsouzeného a jeho celkovým vývojem během zkušební doby. Jestliže odsouzený vyhověl všem uloženým podmínkám a osvědčil se, podle předchozího postupu buď není vynesena výrok o trestu, resp. trest není vykonán. Naopak nastane-li situace, kdy se odsouzený neosvědčí, ať již z jakéhokoli důvodu, nastávají důsledky původního trestného činu, které byly probací nahrazeny, tj. může mu být uložen trest za původní trestný čin (i za kterýkoli další, který ve zkušební době spáchal), resp. takový trest se vykoná.

2.3 Legální definice probace v českém právu

Současnou úpravu definice probace obsahuje zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále jen ZPMS). Podle § 2 ZPMS je vymezen pojem probace takto:

Probací se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Probace je ve smyslu zákonného vymezení chápána v nejširším rozsahu, neboť zahrnuje nejen vykonávání dohledu při podmíněném odsouzení s dohledem a při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, ale také kontrolu všech trestů nespojených s odnětím svobody včetně uložených povinností a omezení, a dokonce i sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.³¹ V posledně jmenovaném případě jde o tzv. **paroli**, čili situaci, která následuje až po samotném vykonání trestu odnětí svobody, byť jen zčásti. Tento postup nelze v žádném případě nazývat probací, jestliže vycházíme ze skutečnosti, že probace je alternativní sankcí vůči nepodmíněnému trestu odnětí svobody, tudíž hovořit o použití probace v situaci, kdy je již část trestu odnětí svobody vykonána, je terminologicky nepřesné.

Tyto instituty nelze dávat do spojitosti také z důvodu, že oba vznikly ze zcela odlišných příčin. Probace se vyvinula z důvodu nespokojenosti s rozhodováním soudů a snahy nalézt náhradu k trestu odnětí svobody v alternativní sankci, zatímco parole se objevila v době, kdy snižování počtu uložených trestů smrti a deportace vyvolávaly nutnost pospenitenciární

³¹ Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. 5. vydání*, Praha, C.H.Beck, r. 2005, s. 2748

péče poskytované propuštěným vězňům a kdy se veřejnost dožadovala ochrany proti těm propuštěným, kteří nebyli ještě napraveni.³²

Navíc pokud je probace dáována do přímého vztahu s předchozím trestem vězení, velmi těžko se pak odlišuje od podmíněného propuštění (parole), které má svoje specifické rysy, přestože je spojuje nejdůležitější prvek probace, a sice probační dohled.

Ačkoliv nemůžeme spojovat probaci a paroli pod jeden pojem, lze říci, že probační nápravná činnost nemá zjevně odlišný charakter od parolní nápravné činnosti. Rozdíl mezi parolním a probačním programem nápravné výchovy spočívá v tom, že podmíněně propuštěný bývá zpravidla obtížnějším a zatvrzelejším klientem než odsouzený k probaci, a tudíž jeho reakce na nápravný program bývají horší z důvodu zkušenosti s výkonem trestu ve věznici.³³

V roce 1999, kdy se v největší míře rozvinula diskuze okolo vytvoření zákona upravující činnosti probační a mediační služby, byl širokou skupinou odborníků vyhotoven první pracovní návrh zákona o justiční mediační a probační službě.³⁴ Tento návrh obsahoval odlišnou definici probace, která více odpovídala klasickému terminologickému vymezení tohoto pojmu (rozuměno v širším smyslu). Tato verze poskytla definici : „*Probační se pro účely tohoto zákona rozumí organizace a výkon dohledu nad obviněným, výkon omezení a povinností uložených soudem nebo státním zástupcem, výkon dalších trestů nespojených s bezprostředním odnětím svobody v rozsahu stanoveném tímto zákonem a opatřování informací o osobě obviněného nebo poškozeného významných pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce.*“³⁵ Pomineme-li možné výhrady k této definici, jež slouží pouze pro srovnání, pak musíme konstatovat, že téměř vystihuje pojmání probace v širším smyslu a především se vyhnula problému se zařazením parole pod pojem probace. Pochybnosti nastávají

³² Rozum, J. – Jarkovská, L. – Kotulan, P.: *Institut dohledu u podmíněného propuštění*, Praha, IKSP, r. 2004, s. 12

³³ Rozum, J. – Jarkovská, L. – Kotulan, P.: *Institut dohledu u podmíněného propuštění*, Praha, IKSP, r. 2004 s. 12

³⁴ Na zpracování osnovy tohoto zákona se podíleli A. Sotolář, S. Rizman, P. Šámal, Z. Sovák, J. Fenyk, F. Půry, L. Ouředníčková, H. Válková a další.

³⁵ Sotolář, A. – Šámal, P. – Rizman, S. – Sovák, Z. – Válková, H. – Voňková, J. – Fenyk, J.: *K návrhu zákona o justiční mediační a probační službě ve světle připravované rekonstrukce trestního práva hmotného a procesního*, Právní praxe 4/99, s. 214

ohledně výčtu funkcí a služeb, např. jmenuje tzv. soudní pomoc, nikoliv však tzv. pomoc včasnou, kterou však uvádí v následujícím odstavci jako další činnost mediační a probační služby jako celku. Co se posledně jmenovaného problému týče, ten naopak v plném rozsahu nalézáme u současné definice, jež další služby a činnosti probační a mediační služby (konkrétně tedy soudní pomoc a včasnou pomoc) nejmenuje, ačkoliv by v rámci definice v širším smyslu měla.

Bez ohledu na spojování probace a parole je na závěr této kapitoly vhodné zdůraznit, že v českém trestním právu není tedy probace chápána pouze jako alternativní druh trestu, ačkoliv tato práce pracuje právě s tímto přístupem. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že dohled je chápán jako **samostatný institut** činnosti Probační a mediační služby nikoliv jen jako prvek probace. Pojmově to tak odpovídá legálnímu vymezení probace jakožto souboru činností. Taková koncepce probace a dohledu sice výrazně přesahuje účel a charakter probace jako alternativního trestu z hlediska právní teorie, ovšem v rámci pozitivního práva úprava probace v českém trestním právu koresponduje a nevytváří tak nesoulad.³⁶

2.4 Pojem dohledu

Jak bylo výše zmíněno, dohled je patrně nejvýznamnějším prvkem probace, jež zahrnuje pomoc pachateli a zároveň jeho kontrolu během zkušební doby. Pojem dohled se poprvé v českém právní řádu objevil již během první republiky, kdy mohl soud ve výroku o trestu spojit podmíněné odsouzení s ochranným dohledem a odsouzenému uložit omezení, která se týkala místa pobytu a způsobu života. Osoba, která byla pověřena výkonem tohoto dozoru, se nazývala důvěrník – ochranný dozorce. Samostatnou úpravu pak obsahovala ustanovení § 11 zák. č. 48/1931 Sb. z. a n., jež upravoval ochranný dozor (dohled) ve věcech mladistvých.

³⁶ Trestní zákon operuje s pojmem dohled jakožto se samostatným institutem trestního práva a využívá jej nad rámec jeho vymezení jako probačního prvku. Stejně tak s tímto institutem zachází Zákon o probační a mediační službě, který jej chápe jen jako výseč činnosti tohoto orgánu.

V padesátých letech nabyl účinnosti nový trestní zákon, jenž sice upravoval institut podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody a po novelizaci též obecný institut upuštění od potrestání, u nichž se nejvýrazněji projevují probační prvky, avšak s pojmem dohled se zde nesetkáme. Nový trestní zákon č. 140/1961 Sb., který je účinný dodnes, v pokračoval ve stejném směru.

Důležité je nezaměňovat dohled za již zrušený institut tzv. **ochranného dohledu**, zřízený zákonem č. 44/1973 Sb., kde šlo v podstatě o policejní dozor, a dokonce ho bylo zneužíváno k porušování základních lidských práv. Osoba, které byl uložen ochranný dohled, musela např. ohlašovat a prokazovat informace o způsobu a zdrojích obživy, osobně se hlásit ve stanovených lhůtách, umožnit vstup vykonávajícímu orgánu do bytu či oznamovat vzdání z místa pobytu. Vykonávajícím orgánem byli pověřeni pracovníci tehdejší Veřejné bezpečnosti.

Dohled, jak ho známe dnes, zavedla až novela č. 253/1997 Sb. s účinností od 1.1.1998, která realizovala institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, což znamenalo přijetí prvků probace do našeho trestního práva. **Procesní postup** upravila novela č. 166/1998 Sb., která nabyla účinností od 1.1.1999 a ustanovení upravující **obsah dohledu** byla do trestního zákona zařazena novelizací provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

Dohled je charakterizován jako doprovázení klienta, které v sobě integruje sociální pomoc a sociální kontrolu, tzn. že probační pracovník během zkušební doby nabízí psychosociální pomoc, podporu a dále kontroluje jeho chování, dohlíží nad plněním omezení a povinností, jež mu byly uloženy nebo k nimž se zavázal.³⁷

Legální definici nalezneme v § 26a tr.zák., který stanoví, že se **dohledem rozumí** pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Dohled nad pachatelem provádí probační pracovník.

³⁷ Hrušková, O. – Ouředníčková, L. – Štem, P.: *K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby*, Trestní právo 7-8/97, s. 17

2.4.1 Pojem dohled ve vztahu k pojmu probace

2.4.1.1 Teoretické otázky k pojmu dohled v trestním zákoně

Způsob, jakým trestní zákon užívá pojmu dohled, je s hlediska právní terminologie zavádějící. Dohled bylo možno v době nabytí účinnosti zákona č. 253/1997 Sb. (viz výše), tj. od 1.1.1998, uložit jen v souvislosti s podmíněným upuštěním od potrestání s dohledem a v souvislosti s podmíněným odsouzením k trestu odnětí svobody s dohledem. V tomto případě bylo možné pod pojmem dohled uvedeným v zákoně rozumět prvek probace, tzn. **dohled probační**. Na druhou stranu nebyly naplněny potencionální možnosti probace, jelikož ji lze uplatnit v rámci celé řady dalších trestněprávních institutů. Termín probace nebyl zvolen z toho důvodu, že byl údajně neznámý široké veřejnosti.³⁸

Další novelizacemi trestněprávních předpisů byly zavedeny nové možnosti vyslovení dohledu nad pachatelem, resp. obviněným. Zákonné vymezení pojmu dohled se tak rozešlo s teoretickým vymezením probačního dohledu. Zákon č. 265/2001 Sb., umožnil mimo jiné vyslovení dohledu v případě, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby dohledem dle § 73 tr.řádu a v případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dle § 63 a násl. tr.zák.

V případě propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu nelze vůbec hovořit o probaci (v užším smyslu), neboť v takovém rozhodnutí (krom jiného) zcela chybí její důležitý prvek, a sice zjištěná a prokázaná vina obviněného (závislost na vině). Dohled zde slouží pouze jako druh náhrady vazby, jestliže lze jejího účelu dosáhnout dohledem probačního úředníka, nehledě na skutečnost, že v ustanovení § 73 odst. 3 tr. řádu přímo stanoví povinnosti obviněného v rámci dohledu, tudíž se nepoužije ustanovení trestního zákona o obsahu dohledu.

U podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za současného vyslovení dohledu (parole) nelze i přesto, že zde zákonný

³⁸ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 253/1997 Sb., Parlamentu ČR, Poslanecká sněmovna 1997, s.2

pojmem dohled obsahově odpovídá probačnímu dohledu, považovat za probaci, neboť jde o zcela odlišné opatření (viz výše).

Důsledkem všech těchto skutečností je, že pojmu dohled je užíváno univerzálně, ačkoliv pouze u podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a u podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem lze hovořit o **probačním dohledu, tj. prvku probace**. V ostatních případech o probaci hovořit nelze, byť se u těchto dalších institutů vyskytuje dohled tak, jak jej vymezuje trestní zákon. Z toho plynoucím závěrem je, že probaci jako takovou, tj. jako alternativu vůči trestu odnětí svobody, využívají de facto pouze dva instituty trestního zákona, neboť zbývající sice v sobě implikují prvek dohledu, ovšem nikoliv ostatní prvky probace.

Z pohledu vedené úvahy by tedy stálo za zvážení eventuální použití probačního dohledu např. u rozhodnutí o **podmíněném zastavení trestního stíhání** či v případě uložení trestu **obecně prospěšných prací**. Trestní řád pro tyto účely pouze dává pravomoc probačnímu úředníkovi provádět úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život (viz § 27b tr. řádu). Avšak již v samotném rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, resp. o trestu obecně prospěšných prací lze uložit přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život. Činnost probačního úředníka je tím pádem nepřímou redukována pouze na kontrolu soudem či státním zástupcem uložených omezení a povinností, a je potlačena jeho iniciativa, především oblastí odborné pomoci a prevence před další trestnou činností. Je tedy na zvážení možnost zakotvit do zákona podmínky pro uložení dohledu i u těchto institutů, a tím pádem nejen rozšířit možnosti užití probace (problém s označením podmíněného zastavení trestního stíhání jako probace – viz níže), ale také sjednotit úpravu výkonu alternativních trestů.

2.4.1.2 Teoretické otázky k pojmu dohled a vztah k pojmu probace v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže

Ve věcech mladistvých však nalezneme relativně novou úpravu, a sice **zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů** (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který otevírá velice široký prostor pro uplatnění probačních technik jak v průběhu trestního řízení, tak po jeho pravomocném skončení, a to zejména z důvodu specifického přístupu k osobám mladistvých s důrazem na užívání alternativních postupů včetně sankcí za účelem účinnější prevence před jejich recidivou.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vytváří složitější systém trestněprávních opatření různé povahy a různého stupně potrestání (výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření), v jehož rámci lze jednotlivé druhy sankcí vzájemně kombinovat, připouští-li to zákon. Z tohoto důvodu vystávají určitá teoretická i praktická úskalí při stanovení čistě probačních institutů, když dohled upravený tímto zákonem ne zcela vždy odpovídá pojmovému vymezení dohledu probačnímu.

V první řadě za probační instituty v ZSM považujeme ty, u nichž zákon výslovně uvádí možnost vyslovení dohledu nad pachatelem provinění, tedy dle § 14 ZSM podmíněné upuštění od uložení trestního opatření a dle § 33 podmíněné odsouzení s dohledem. Zde úprava v podstatě koresponduje s úpravou podle trestního zákona, a tudíž lze bezpochyby označit obě opatření za **probaci**.

Kolizi pojetí dohledu vykazuje druhá kategorie, tj. možnost vedle trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními druhy řízení uložit tzv. **opatření výchovné** (§ 15 a násl. ZSM), dovoluje-li to jejich povaha. Vzhledem k tomu, že tento zákon jmenuje mezi výchovnými opatřeními na prvním místě dohled probačního úředníka, pak je **teoreticky možné** uložit dohled ve všech případech v průběhu řízení před rozhodnutím, ve všech rozhodnutích v rámci odklonů od standardního řízení a ve všech ostatních rozhodnutích ve věci samé. Z povahy věci je samozřejmě vyloučeno vyslovení dohledu v kombinaci s nepodmíněným trestem odnětí svobody, vyhoštěním a v průběhu řízení, je-li mladistvý ve vazbě.

Při aplikaci výchovného opatření vedle trestního opatření lze učinit následující závěry. Zajímavým se jeví zejména **srovnání dohledu** ukládaného ze zákona a dohledu ukládaného jako výchovné opatření vedle trestního opatření z hlediska **právních následků při porušení jeho podmínek**. V prvním případě při závažnějším porušení podmínek většinou dochází k uložení trestního opatření, resp. k nařízení jeho výkonu nebo pouze ke zpřísnění podmínek trestu, je-li to přípustné. V druhém případě může probační úředník podle § 80 odst. 4 ZSM uložit při méně závažném porušení podmínek mladistvému tzv. výstrahu, jež není rozhodnutím podle trestního řádu. Jedná se o zvláštní druh sankce za neplnění výchovných opatření, jejíž dopad je však nulový. Zákon především neuvádí jak postupovat v případě závažnějších provinění v rámci dohledu jako výchovného opatření, a **pokud nelze za porušení podmínek uložit (výkon) trestní(ho) opatření, pak jedinou sankcí zůstává zmiňovaná výstraha**. Z tohoto hlediska nemá v tomto zákoně probační dohled jako výchovné opatření příliš silnou oporu. Neexistence právních následků při porušení dohledu pak znamená, že u některých trestních opatření nemá smysl ukládat dohled jako výchovné opatření, neboť jeho podmínky nejsou vynutitelné (viz níže).

Pro účely této práce je důležité zabývat se otázkou jednotlivých kombinací trestních opatření s dohledem probačního úředníka, jakožto výchovného opatření, a to z **hlediska jejich vymezení jako probace** v užším smyslu.³⁹

Spojení trestních opatření s dohledem jako výchovným opatřením obsahuje nejdůležitější rys probace, tj. probační dohled. Otázkou však zůstává, zda-li uložení trestního opatření s dohledem jako výchovného opatření znamená také **odklad trestu**, resp. v případě terminologie tohoto zákona **odklad trestního opatření odnětí svobody**.

V případě **obecně prospěšných prací a peněžitého opatření** se trestní opatření odnětí svobody odkládá, neboť sankcí za jejich nesplnění

³⁹ Je na místě poznamenat, že následující pasáž se zabývá možnými kombinacemi trestního opatření a dohledu v rovině čistě teoretické. Uložení určitých kombinací není z rozličných důvodů příliš praktické, ovšem na druhou stranu nelze opomenout, že se počítá s osobami mladistvými a tedy potřeba dohledu se jeví z hlediska individuální a generální prevence více důležitou, a proto lze považovat přístup zákonodárce spočívající v možnosti libovolného kombinování uvedených opatření za odpovídající dané problematice.

může být právě odnětí svobody. V případě obecně prospěšných prací tento právní následek nastupuje i v případě nedodržení podmínek dohledu.

Spojení trestního opatření obecně prospěšných prací s dohledem jako výchovným opatřením lze považovat za **probaci**. Při aplikaci peněžitého opatření a dohledu jako výchovného opatření zůstávají problematickou otázkou právní následky, nastoupivší při nedodržování podmínek dohledu, resp. při nevedení řádného života, jestliže nemají vliv na možné uložení náhradního trestního opatření (viz výše). Vzhledem k tomuto faktu, kdy prakticky neexistuje vynutitelnost podmínek dohledu, čímž se přetrhává nutná vazba mezi peněžitým opatřením a dohledem a celkově právními následky těchto opatření, nelze zřejmě o probaci hovořit.

Při uložení **peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu** je určena dle § 29 ZSM zkušební doba, po jejímž uplynutí a za předpokladu, že mladistvý vedl řádný život, vysloví soud, že se mladistvý osvědčil, a tudíž se podmíněně odložené peněžité opatření vůbec nevykoná. V ostatních případech soud vysloví, případně i během zkušební doby, že se peněžitý trest vykoná a zároveň rozhodne o náhradním trestním opatření odnětí svobody. Vzhledem k tomu, že se na prvním místě odkládá peněžité opatření, a až na druhém místě trestní opatření odnětí svobody, lze konstatovat, že se jedná o trestní opatření sui generis, tedy o jakýsi duplikovaný alternativní trest se specifickými podmínkami. Jak bylo popsáno výše, výchozím probačním znakem je odklad trestu odnětí svobody, a proto při důsledném uplatnění tohoto vymezení, nelze v daném případě o probaci hovořit.⁴⁰

Co se týče **podmíněného odsouzení**, jedná se o odklad trestního opatření odnětí svobody, avšak v tomto případě by bylo naprosto **nesmyslné ukládat dohled jako výchovné opatření**, když zákon výslovně uvádí podmíněné odsouzení s dohledem jako samostatné trestní opatření (vyjma případů, kdy je podmíněné odsouzení ponecháno v platnosti a zároveň je nad mladistvým vysloven dohled podle § 33 odst. 2 písm. a) ZSM).

⁴⁰ K duplicitě alternativního trestu srov. kap. 2.2

V případě trestních opatření **propadnutí věci a zákazu činnosti** je situace komplikovanější. Na jednu stranu lze říci, že se jimi trest odnětí svobody neodkládá a jde o samostatné trestněprávní sankce, ale fakticky jako alternativní tresty znamenají nahrazení trestu odnětí svobody, tj. jeho nepoužití. Přesto však neodpovídají výše vymezenému pojetí odkladu trestu (resp. trestního opatření) odnětí svobody, a proto v případě jejich kombinace s dohledem jako výchovným opatřením nelze hovořit o probaci.

Otázkou také zůstává, měla-li by **podobná kombinace smysl**. Teoreticky při uložení zákazu činnosti, by mohlo být použití dohledu jako výchovného opatření vedle tohoto trestního opatření smysluplné a účelné, avšak při nedostatku existujících sankcí za nedodržování podmínek dohledu se použití této kombinace nejeví jako účelné (viz níže). Vedle propadnutí věci si lze uložení dohledu těžko představit, nehledě na skutečnost, že toto trestní opatření bývá ukládáno zřídka samostatně a pokud by k uložení dohledu jako výchovného opatření vedle propadnutí věci došlo, pak stejně jako v předchozím případě nastává problém s vynucením podmínek dohledu.

V rámci **odklonů od standardního řízení** lze dohled jako výchovné opatření podle ZSM uložit také vedle podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. **Podmíněné zastavení trestního stíhání** může být doplněno probačním dohledem jako výchovným opatřením narozdíl od úpravy v trestním řádu, kde dohled s podmíněným zastavením trestního stíhání kombinovat nelze (viz výše). Na druhou stranu jde o rozhodnutí v průběhu řízení, tzn. před pravomocným skončením věci, tudíž je podmíněné souhlasem mladistvého s uložení dohledu (§ 15 odst. 3 ZSM) jako výchovného opatření.

Problémovou otázkou však zůstává skutečnost, zda-li můžeme **podmíněné zastavení trestního stíhání definovat jako odklad trestu odnětí svobody**, a tedy zda-li tento institut obecně (rozumějme jak v obecné úpravě obsažené v trestním řádu, tak v úpravě ve věcech mladistvých v ZSM) můžeme označit jako probaci. Předpokládáme-li, že podmíněné zastavení trestního stíhání obsahuje probační rys závislosti na vině (viz výše) a že je možné vyslovit nad obviněným dohled (zatím pouze ve věcech mladistvých), potom je přesto zařazení podmíněného zastavení

trestního stíhání pod probaci nejednoznačné z důvodu rozdílného postupu po právní moci rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.⁴¹ Z tohoto důvodu, kdy není možné předpokládat výsledek eventuálního pokračování v trestním stíhání, a tedy spekulovat o tom, zda-li byl podmíněným zastavením trestního stíhání proveden odklad trestu, **nelze podmíněné zastavení trestního stíhání s vysloveným dohledem označit za probaci.**

V případě zbylých dvou odklonů jde o situaci, kdy se jimi řízení končí. Schválené **narovnání** je také konečným rozhodnutím soudu v trestní věci a **odstoupení od trestního stíhání** je zvláštní forma zastavení trestního stíhání. Oba instituty tak vytvářejí překážku věci rozhodnuté a použití dohledu jako výchovného opatření by zde nemělo přicházet v úvahu především proto, že v případě skončení trestní věci by bylo prakticky neuskutečnitelné vynucovat na mladistvém plnění podmínek dohledu (viz níže). Tyto instituty nelze označit jako probaci.

Ve všech dosud jmenovaných případech se jedná o konečná rozhodnutí v trestní věci (vyjímaje podmíněné zastavení trestního stíhání – viz výše), tzn. obsahují i zmíněný prvek **závislosti na vině**. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže může být za stanovených podmínek dohled jako výchovné opatření uložen i v průběhu celého trestního řízení za předpokladu, že s tím mladistvý vysloví souhlas, ale v takovém případě nelze označit použití tohoto dohledu jako probaci, neboť především krom jiného chybí ona závislost na vině, jakož i další prvky.

Nutno ještě podotknout, že i zákon o soudnictví ve věcech mládeže připouští (při subsidiárním použití trestního zákona) možnost uložit dohled

⁴¹ Nabízí se totiž trojí řešení takové situace. V prvním případě je po uplynutí zkušební doby rozhodnuto o tom, že se obviněný osvědčil a nastávají účinky zastavení trestního stíhání (stejně v případě mamého uplynutí lhůty jednoho roku po skončení zkušební doby). V druhém a třetím případě rozhodne orgán, který učinil rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, že v trestním stíhání pokračuje. Výsledkem pokračování v trestním stíhání může být buď rozhodnutí o vině a trestu (druhá varianta), ale také rozhodnutí, jímž je trestní stíhání zastaveno či jímž je obžalovaný zproštěn obžaloby, čili v nichž není vyslovena vina obviněného (třetí varianta). V situaci, kdy je v pokračujícím řízení vysloven zprošťující výrok, popř. zastaveno trestní stíhání, ale dokonce v případě vyslovení viny bez uložení trestu odnětí svobody logicky nelze hovořit o odkladu trestu, a tedy nejsou splněny všechny charakteristické rysy probace. Otázkou sice zůstává jak často k takové situaci může dojít, jestliže zákon neřeší problém použití doznání obviněného jako důkazu v pokračujícím trestním stíhání (narozdíl od úpravy narovnání, kde k prohlášení obviněného o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, nelze přihlížet jako k důkazu v případě, že narovnání nebylo schváleno a v řízení se pokračuje), a proto k němu lze přihlížet. Plynoucím závěrem je však skutečnost, že **výsledkem pokračujícího trestního stíhání může být rozhodnutí, v němž není vyslovena vina obviněného, popř. jím není odložen trest odnětí svobody.**

při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, avšak tento dohled nelze označit za probační (viz výše).

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem a teoretickým či praktickým komplikacím při ukládání dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je nutné celkově shrnout, u kterých z jmenovaných trestních opatření či odklonů **má smysl ukládat dohled** jako výchovné opatření, aniž by jeho účinnost byla odkázána na dobrovolné plnění takového dohledu mladistvým, a to vše bez ohledu na vztah k pojmu probace.

U trestních opatření **obecně prospěšných prací a peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu** se mladistvý zavazuje, že bude v době od odsouzení do skončení výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, resp. ve zkušební době, kdy je podmíněně odložen výkon peněžitého opatření (§ 29 odst. 1 ZSM), vést řádný život. Jsou-li tedy porušovány podmínky dohledu jako výchovného opatření, probační úředník o této skutečnosti informuje soud, který to může posoudit tak, že odsouzený nevedl, resp. nevede řádný život, a tím pádem porušuje podmínky uloženého trestního opatření, na základě čehož může soud rozhodnout o přeměně obecně prospěšných prací na trestní opatření odnětí svobody, resp. o výkonu peněžitého opatření včetně stanovení náhradního trestního opatření odnětí svobody. U těchto trestních opatření má tedy vyslovení dohledu jako výchovného opatření plně svoje opodstatnění, neboť jeho dodržování je vynutitelné a porušení postihnutelné. Obdobný postup by teoreticky přicházel v úvahu při **podmíněně zastaveném trestním stíhání**. Mladistvý se taktéž zavazuje po zkušební dobu vést řádný život a nedodržení dohledu jako výchovného opatření, je-li současně vysloven, může být vykládáno jako porušení tohoto závazku. Soud v takovém případě rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje. I zde má tedy takový dohled smysl.⁴²

⁴² Takový postup je však možný pouze v případě, kdy bylo vydáno usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání, v jehož výroku byl současně mladistvému uložen dohled probačního úředníka jako výchovné opatření, neboť dovolávat se dodržení podmínek a omezení včetně uloženého dohledu v rámci zkušební doby podmíněného odsouzení lze jen za situace, že tyto podmínky jsou výslovně uvedeny ve výroku o podmíněném zastavení trestního stíhání.

Komplikovanější situace je při kombinaci **peněžitého opatření** a dohledu jako výchovného opatření. Mladistvý je povinen ve stanovené lhůtě zaplatit peněžní částku, avšak možnost nařídít výkon náhradního trestního opatření odnětí svobody je vázána pouze na nezaplacení, tj. nevykonání peněžitého opatření, nikoliv na skutečnost, že v době pro vykonání peněžitého opatření mladistvý nevedl řádný život. Tudíž lze konstatovat, že porušení podmínek dohledu jako výchovného opatření nebude mít vliv na výkon peněžitého opatření, a už vůbec ne na uložení náhradního trestního opatření odnětí svobody. Za smysluplné lze tedy považovat uložení dohledu jako výchovné opatření ve spojení s peněžitým opatřením pouze v případě, kdy je zřetelné, že mladistvý bude dobrovolně plnit podmínky dohledu. V takovém případě by bylo možné k takové skutečnosti přihlídnout při výměře peněžitého opatření. Na vůli mladistvého stejně tak závisí dodržování dohledu v případě jeho uložení vedle **propadnutí věci, zákazu činnosti** a taktéž vedle **narovnání a odstoupení od trestního stíhání**, a tedy z praktického hlediska vedle uvedených opatření nebude zřejmě dohled vůbec ukládán.

3. Jednotlivé probační instituty

Jak již bylo výše zdůrazněno, je definování pojmu probace důležité pro vymezení institutů, kterými je nutno se jakožto probačními instituty zabývat. Pro potřeby této práce bude tedy nadále relevantní koncepce **probace v užším smyslu** (viz výše), neboť podle mého názoru právě pojetí jako alternativního trestního opatření nejlépe vystihuje její podstatu a odpovídá jejímu vývoji.

Z doposavad uvedených faktů vyplývá, že v českém trestním právu, pomineme-li úpravu ve věcech mladistvých, existují pouze dva ryze probační instituty, a sice několikrát zmiňované podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem podle § 26 tr. zák., resp. §§ 60a a 60b tr. zák. Oba instituty zavedla novela trestního zákona č. 253/1997 Sb., s účinností od 1.1.1998. Pro jejich praktické využití však bylo rozhodující vytvoření zákonných a profesionálních podmínek, tj. úprava, kterou přinesl zákon o probační a mediační službě a v neposlední řadě zařazení ustanovení o podstatě, účelu a především obsahu dohledu novelou č. 265/2001 Sb.

3.1 Podstata, účel a obsah dohledu dle zákonné úpravy

Trestní zákon vymezuje pouze základní zákonný rámec probačního dohledu, jež je obecným a zároveň základním pravidlem, neboť podrobnosti výkonu dohledu jsou zpravidla s přihlédnutím k individuálním okolnostem případu stanoveny v rozhodnutí soudu. Zákon zmocňuje k provádění dohledu nad pachatelem probačního úředníka a v závislosti na tom je nutné poznamenat, že některé činnosti probačních úředníků bývají vykonávány na podkladě faktických, výslovně právem neupravených, aktivit a schopností probačního úředníka.

3.1.1 Podstata dohledu

Trestní zákon definuje podstatu dohledu v § 26a odst. 1 jako pravidelný osobní kontakt s probačním úředníkem, spolupráci při vytváření

a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrolu dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.

Podstata dohledu tedy spočívá ve spojení všech jmenovaných atributů, a nelze ji omezovat pouze na některou z nich. Na jejich vyvážení závisí úspěšnost probace vůči pachateli a jejich poměrné zastoupení se liší podle toho, jaký je obsah probačního programu, jaké působení na pachatele se předpokládá, jaké podmínky, povinnosti a omezení mu byly uloženy, zda a s jakými osobními, rodinnými, sociálními a dalšími problémy se pachatel potýká, jakým způsobem jsou řešitelné apod.⁴³

Jakákoliv činnost probačního úředníka, ať již vycházející přímo z ustanovení zákona či z jeho vlastní činnosti vůči pachateli, soudu či jiným orgánům, institucím nebo osobám, musí odpovídat vyjádřené podstatě dohledu.

Základem vykonávaného dohledu je **pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem**. Tento atribut v podstatě zajišťuje výkon níže popsaných složek dohledu, tj. **složky pomocné** (obecně vyjádřené v druhém atributu dohledu, tj. spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době) a **složky kontrolní** (vyjádřené v třetím atributu dohledu, tj. kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem či vyplývajících ze zákona).

Prioritou dohledu je interakce mezi probačním úředníkem a pachatelem. Osobní styk pachatele a probačního úředníka je základním nástrojem sociální práce s pachatelem, a tudíž dohled bez něho nelze realizovat. Jen osobní kontakt může zaručit, že se probační úředník důkladně seznámí s osobou pachatele, s jeho životní situací, s problémy, které s ním má řešit, a jen touto formou pak může probační úředník využít své odborné kvalifikace, schopností a dovedností k odbornému vedení pachatele, k psychosociálnímu působení na něj, k poradenské činnosti a k pomoci řešení potíží či problémů pachatele. Je také nutný pro případ kontroly soudem uložených povinností či omezení, jakož i případné zprostředkování jejich plnění.⁴⁴

⁴³ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 223-224

⁴⁴ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 224

Zákon také zdůrazňuje požadavek pravidelnosti osobního kontaktu z důvodu systematické práce s klientem, tj. získávání aktuálních informací o životě a sociálním prostředí pachatele, průběžného řešení nastalých problémů či zjišťování plnění závazků plynoucích z probačního programu.

Frekvence takových kontaktů by měla být v průběhu zkušební doby průběžně upravována s ohledem na aktuální sociální situaci klienta a od ní se odvíjející zvolené metody práce.⁴⁵

K zajištění pravidelného osobního kontaktu směřují povinnosti pachatele uvedené v § 26b odst. 1 tr. zák., z nich především povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem, popř. povinnost umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, v němž se pachatel zdržuje (k těmto povinnostem viz níže).

Co se týče **spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době**, zákon vychází ze správného předpokladu aktivního zapojení klienta do práce na vytváření probačního programu a jeho realizaci, protože probační program obsahuje základní vymezení cíle dohledu (resp. probace), spočívající v tom, aby pachatel vedl řádný život v průběhu zkušební doby. Proto úspěšnost probace jako takové spočívá na pozitivní motivaci pachatele plnit uložené podmínky, povinnosti či omezení. Vzhledem k tomu, že všechny tyto skutečnosti vycházejí z probačního programu, je vždy nanejvýš vhodné zapojit pachatele již do procesu jeho přípravy, aby se předešlo negativnímu vnucení probačního programu pachateli, ačkoliv iniciativa při jeho vytváření vychází od probačního úředníka.

Bezpochyby je tedy minimálním požadavkem pachatele podrobně s obsahem probačního programu seznámit a vysvětlit mu způsob jeho realizace i v případě jeho negativního postoje ke spolupráci. Je důležité poznamenat, že probační program je závazný i tehdy, není-li zpracován v součinnosti s pachatelem, ať již z důvodu jeho záměrného nespolupracování či vlivem jiných okolností. Součinnost mezi pachatelem a probačním úředníkem však zůstává prioritou.

⁴⁵ Hrušková, O. – Ouředníková, L. – Štern, P.: *K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby*, Trestní právo 7-8/1997, str. 17

K vzájemné spolupráci pachatele a probačního úředníka při vytváření a realizaci probačního programu směřuje především obecná povinnost pachatele spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví. Součástí uvedeného je též povinnost pachatele poskytovat probačnímu úředníkovi potřebné informace dle ust. § 26b odst. 1 písm c) tr. zák. a nepřímo též i plnění dalších povinností podle § 26b odst. 1 tr.zák.⁴⁶

Posledním, neméně důležitým, aspektem vykonávaného dohledu je **kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona**. Toto ustanovení představuje důležitou kontrolní složkou dohledu, jež je nezbytná pro zjištění, zda pachatel splnil všechny podmínky, povinnosti a omezení a zda celkově vedl řádný život. Tyto skutečnosti jsou potřebné pro rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil, nebo naopak, že nevyhověl uloženým podmínkám.

Podmínky, jejichž dodržování je dohledem kontrolováno, vyplývají ze zákona a jsou zpravidla konkretizovány v příslušném odsuzujícím rozsudku. Jde zejména o povinnosti pachatele spojené s vysloveným dohledem (§ 26b odst. 1 tr. zák.), anebo též stanovené jako přiměřené povinnosti a omezení uložené k vedení řádného života ve zkušební době, včetně povinnosti podle svých sil nahradit škodu.⁴⁷

K zajištění kontrolní činnosti probačního úředníka směřují nejen ustanovení o obsahu dohledu, ale zejména některá ustanovení tr. řádu, jež upravují procesní výkon jednotlivých probačních institutů (např. výkon podmíněného odsouzení - § 330a odst. 1 a další – viz níže) a v neposlední řadě ustanovení zákona o Probační a mediační službě (tam zejména § 5 a § 7 zákona).

3.1.2 Účel dohledu

Ustanovení § 26a odst. 2 tr. zák. vyjadřuje legální definici účelu dohledu, jehož má být dosaženo uskutečňováním podstaty dohledu vymezené výše. **Účelem dohledu** podle § 26a odst. 2 tr. zák. tedy je :

⁴⁶ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 225

⁴⁷ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 225

- a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Z tohoto pojetí je patrné, že dohled má naplnit dvě základní funkce – **funkci kontrolní a funkci pomocnou**, k jejichž uplatnění má probačním pracovník k dispozici dva základní mechanismy, tj. sociální kontrolu a sociální pomoc. Tyto dvě složky dohledu musí být vzájemně vyváženy a současně se musí doplňovat. Nelze jednu z nich preferovat a druhou naopak potlačovat, tzn. deformovat dohled pouze na prvek kontroly či naopak nesmí dohled existovat pouze jako prostředek pomoci pachateli k řešení jeho situace.⁴⁸

Základní rozdíl tkví v tom, že zatímco sledování a kontrola jsou podrobně vymezeny v ustanoveních trestního zákona, resp. trestního řádu, odborné vedení a pomoc jsou založené na neformálních postupech a faktických činnostech probačního úředníka, jimž ustanovení §26a tr. zák. poskytuje jen nezbytný rámeček.⁴⁹

Sledování a kontrola pachatele je důsledkem základního probačního prvku, a sice odkladu trestu odnětí svobody. Vzhledem k tomu, že pachatel je ponechán nadále ve společnosti, ta musí být chráněna před pachatelem trestné činnosti, zejména proti jejich potencionální recidivě. Proto nezbytným předpokladem úspěšné probace je právě kontrolní činnost probačního úředníka, jehož úkolem je z tohoto pohledu v průběhu zkušební doby sledovat klienta, motivovat jej k osobnímu rozvoji a zvláště k uvědomění si odpovědnosti za své jednání, a tedy k odpovědnosti vůči společnosti. Do kontrolní funkce patří také informování soudu o chování pachatele v průběhu zkušební doby a o výsledcích plnění uložených podmínek k tomu, aby vedl řádný život. Tudíž sledování a kontrola pachatele nepřímo nutí splňovat podmínky dohledu, neboť za jejich porušení, na podkladě informací probačního úředníka, mu hrozí uložení

⁴⁸ Pochopitelně rozdělení kontrolní a pomocné složky dohledu nelze paušalizovat a rozhodně jejich dělbu není možné chápat obecně v poměru jedna ku jedné, a to zejména s odkazem na nutnost individuálního přístupu ke každému pachateli. V návaznosti na uvedené je tak v souladu se zákonem a s účelem probace, jsou-li např. kontroly v rámci dohledu prováděny s menší frekvencí, jestliže chování pachatele ve zkušební době takový postup odůvodňuje.

⁴⁹ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 231

trestu, resp. výkonání trestu odnětí svobody (§ 26 odst. 5, resp. § 60a odst. 4 tr.zák.).

K realizaci tohoto účelu směřují povinnosti pachatele vůči probačním úředníkovi stanovené v § 26b odst. 1 tr. zák. a povinnosti probačního úředníka vůči soudu podle § 26b odst. 2,3 tr.zák.

Zatímco v případě sledování a kontroly pachatele jde o nadřazený vztah mezi probačním úředníkem, popř. soudem a pachatelem, v němž se plně uplatňuje autorita na probačních úředníků, resp. soudu, v případě **odborného vedení a pomoci** je zdůrazněno v podstatě rovnocenné postavení probačního úředníka a pachatele, přičemž probačním úředník se v této pozici snaží být především partnerem.

Poskytnutí odborného vedení a pomoci pachateli má za cíl vytvořit předpoklady pro to, aby pachatel vedl řádný život i v budoucnu, tj. po skončení zkušební doby. Probační pracovník rozvíjí klientovy zdroje a podporuje jeho aktivní snahy nalézt své místo ve společnosti a pomáhá mu naučit se žít v souladu s očekáváním a normami společnosti.⁵⁰

Pomoc probačního úředníka pachateli spočívá v řešení situací, které omezují jeho schopnosti a možnosti žít v souladu s normami společnosti. Pomoc může spočívat zejména v následujících činnostech:

- a) podpora schopnosti pachatele žít v souladu s normami společnosti,
- b) motivace pachatele pro činnosti, které mu napomohou začlenit se do společnosti (např. dokončit si nebo doplnit si vzdělání, najít si zaměstnání a získat potřebné pracovní dovednosti, naučit se dodržovat pravidelný denní režim apod.)
- c) vyhledání a poskytnutí potřebných léčebných, vzdělávacích a pracovních programů (např. léčení závislosti na omamných a psychotropních látkách či na alkoholu, k získání pracovních návyků a dovedností v určitém oboru),
- d) zprostředkování psychosociálních služeb apod.⁵¹

⁵⁰ Hrušková, O. – Ouředníková, L. – Štern, P.: *Kněkerým teoretickým a praktickým otázkám probační služby*, Trestní právo 7-8/1997, str. 18

⁵¹ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 232

3.1.3 Obsah dohledu

Novelizací provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1.1.2002, bylo do trestního zákona zařazeno nové ustanovení § 26b, jež odstranilo jeho nedostatek, tj. chybějící úpravu stanovení obsahu dohledu a povinností vyplývajících z jeho výkonu. Nutno však poznamenat, že se jedná o základní a obecnou směrnici, jež poskytuje pouze právní rámec pro konkretizaci obsahu dohledu s přihlédnutím k individuálním okolnostem jednotlivých případů.

Jeho hlavní význam tkví ve sjednocení postupu probačních úředníků, čímž se mimo jiné posiluje právní jistota všech zúčastněných subjektů, když z těchto základních pravidel musí vycházet veškeré povinnosti, které jsou v rámci dohledu pachateli uloženy (neopírají-li se o zvláštní ustanovení zákona).

Nelze tedy ustanovení §26b tr. zákona chápat jako úplnou reglementaci všech stránek dohledu, ale spíše jen jako zákonný limit pro ukládání povinností.⁵² Tento limit vychází z provedení ústavní zásady, podle níž nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá (čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR, čl. 2 odst. 3 Listiny), a především ze zásady, že povinnosti lze ukládat jen na základě zákona a v jeho mezích (čl. 4 odst. 1 Listiny). Toto ustanovení tedy postihuje pouze kontrolní složku dohledu, neboť upravuje povinnosti pachatele vůči probačnímu úředníkovi vyplývající z dohledu, jakožto i povinnosti probačního úředníka vůči soudu. Tato konkretizace je nezbytná z důvodu, že se těmito povinnostmi nezřídka zasahuje do jinak chráněných práv a svobod pachatele.

Povinnosti pachatele vyplývající z § 26b odst. 1 tr. zák., jejichž výčet je taxativní, a jejich rozsah či okruh nelze jakýmkoli způsobem rozšiřovat, včetně rozhodnutím soudu. Soud tyto povinnosti může pouze konkretizovat, popř. je doplnit uložením přiměřených omezení nebo přiměřených povinností dle § 26 odst. 4 tr. zák. (viz níže). Tento postup je ve většině případů nezbytný z důvodu možné kontroly plnění těchto povinností, resp. omezení, a to jedině prostředky, které má soud či probační úředník k dispozici.

⁵² Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 235

První povinností, jež trestní zákon ukládá pachateli, kterému byl uložen dohled, je **povinnost spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě jeho probačního programu** [§ 26b odst. 1 písm. a) tr.zák.]. Již byla výše zmíněna důležitost spolupráce mezi probačním úředníkem při vypracovávání probačního programu, z něhož veškerá činnost v rámci dohledu vychází.

Z citovaného ustanovení zákona tedy vyplývá, že pro pachatele je probační program závazným dokumentem, jehož obsahem je vymezení cíle dohledu a způsobu jak ho dosáhnout. Zároveň z této závaznosti plynou negativní důsledky pro pachatele pro případ jeho neplnění (viz níže).

Probačním programem se rozumí souhrn léčebných a výchovných postupů orientovaných na změnu životních postojů odsouzeného a na odstraňování rizikových faktorů v jeho chování.⁵³ Pachatel musí být veden již v průběhu zkušební doby k tomu, aby vedl řádný život, proto dochází ke konkretizaci způsobu, jakým je probační dohled realizován (např. forma konzultací probačního úředníka s pachatelem ve stanoveném čase a na určeném místě, ověřování chování pachatele v místě bydliště, pracoviště či na jiných místech pobytu z různých zdrojů, forma vedení pachatele k řádnému životu, plnění uložených povinností, řešení jeho aktuální životní situace, jeho problémů, forma odstranění následků trestné činnosti a pomoc při urovnání společenských vztahů apod.).⁵⁴

Co se týče jednotlivých forem spolupráce, ty se odvíjí v závislosti na individuálnosti jednotlivých případů. Základními jsou konzultace pachatele s probačním úředníkem, řízené rozhovory, poskytování porad, ověřování chování pachatele, zprostředkování pomoci pachateli nebo plnění rekvalifikačních, výcvikových, psychosociálních, převýchovných, léčebných a dalších programů.⁵⁵

Další povinností, jež je pachateli uložena v ustanovení § 26b odst. 1 písm. b) tr. zák. je **povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovu ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem**. Tato povinnost

⁵³ Jelínek, J. a kolektiv: *Trestní právo hmotné*, Obecná část. Zvláštní část., 3. vydání, Praha, Linde, r. 2008, s. 362-363

⁵⁴ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 236

⁵⁵ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 237

je jednak upřesněním obecně stanovené povinnosti spolupracovat s probačním úředníkem a jednak realizací jednoho z atributů dohledu.

Co se týče frekvence setkávání se pachatele a probačního úředníka, pak zákon sice zdůrazňuje autoritu probačního úředníka, jenž podle zákona má tyto lhůty stanovit, avšak bezpochyby se předpokládá určitý typ dohody mezi probačním úředníkem a pachatelem již ve fázi přípravy a zpracování probačního programu, v němž musí být závazné lhůty pro osobní kontakt obsaženy. Prioritně musí tyto lhůty naplňovat atribut dohledu, tj. pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem podle § 26a odst. 1 tr. zák.

Nepochybně četnost takových setkání musí být vyvážená, což znamená, že na jedné straně nesmí být lhůty stanoveny příliš krátké, aby měly represivní charakter, a naopak nelze připustit ani lhůty nepřiměřeně dlouhé, u nichž by se eliminovala především kontrolní složka uloženého dohledu. Takto stanovené lhůty mohou být v průběhu dohledu měněny a přizpůsobovány aktuální situaci, jakož i dalším okolnostem (viz výše).

Zákon se sice neupravuje explicitně práva pachatele při výkonu dohledu, avšak z úkolů stanovených pro probační a mediační službu zákonem o probační a mediační službě (blíže § 4 ZPMS) vyplývá, že pachatel je oprávněn z vlastní iniciativy se dostavit k probačnímu úředníkovi a vyhledat u něj pomoc. Toto právo zároveň koresponduje s informační povinností pachatele (viz níže), podle níž je povinen informovat probačního úředníka o důležitých okolnostech. Na druhou stranu pachatel nesmí tuto výsadu nijak zneužívat v tom smyslu, že by přenášel řešení svých problémů pouze na probačního úředníka.

V ustanovení § 26b odst. 1 písm. c) tr. zák. je formulována tzv. **informační povinnost**, podle které musí pachatel *informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem.*

Ačkoliv probační úředník vychází z různých informačních zdrojů (např. povinnost součinnosti při poskytování informací s probačním úředníkem podle § 5 odst. 3 ZPMS), údaje poskytované samotným pachatelem jsou nezbytné, ať již z důvodu jejich přístupnosti či z důvodu

možnosti ovlivnění průběhu probace. Pachatel je kromě výslovně jmenovaných informací povinen poskytovat údaje i dalších skutečnostech, které jsou důležité pro výkon dohledu a u nichž mu tuto povinnost stanovil probační úředník v probačním programu.

Poslední zákonem vymezenou povinností pachatele podle § 26b odst. 1 písm. d) tr.zák. je **umožnit probačním úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se pachatel zdržuje**. Toto ustanovení je výjimkou z ústavně chráněné domovní svobody podle čl. 12 Listiny a má oporu v čl. 12 odst. 3 Listiny, podle něhož je za určitým účelem možné zákonem dovolit zásahy do nedotknutelnosti obydlí (otázkou však zůstává, zda lze zmiňovanou zákonnou výjimku pod tento článek Listiny podřadit).⁵⁶

3.1.4 Institut přiměřených omezení a přiměřených povinností

Při využívání probačních institutů, je fakticky hlavní a zároveň rezolutivní podmínkou odkladu trestu vedení řádného života ve zkušební době, k němuž dohled probačního úředníka směřuje a který je během dohledu kontrolován. Pachateli mohou být za účelem vedení řádného života navíc uloženy tzv. přiměřená omezení či přiměřené povinnosti, jež mají doplňující charakter k dohledu k jakožto obligatornímu prvku probace.⁵⁷ Institut přiměřených omezení a přiměřených povinností je tedy institutem **fakultativním** a soud je ukládá tehdy, pokud přispějí k tomu, aby pachatel vedl řádný život, a to nejen ve zkušební době, ale i do budoucna. Svou nezpochybnitelnou roli hrají především díky tomu, že v zákonem stanovených případech může vést jejich zaviněné neplnění či nedodržování až k uložení odloženého trestu, resp. jeho výkonu (viz níže).⁵⁸

⁵⁶ Zákonodárce zde měl zřejmě na mysli přístup do obydlí, kde se pachatel zdržuje **trvale**. Lze rozhodně odmítnout extensivní výklad uvedeného ustanovení, a to takový, že by probačnímu úředníkovi měl být umožněn přístup všude tam, kde se pachatel zdržuje pouze fakticky, např. na návštěvě. Shora jmenované ustanovení má za cíl zejména umožnit kontrolu prostředí, v němž pachatel trvale žije, tzn. prověřit sociální zázemí klienta. Problematickou se může jevit situace, kdy pachatel obývá bytové prostory bez právního důvodu a osoba společně s ním žijící brání probačnímu úředníkovi ve vstupu do bytu. V takovou chvíli pachatel nemá možnost povolit úředníkovi přístup do obydlí, a tedy plnit zákonem předepsanou povinnost. Za dané situace však zřejmě nebude na místě jej za toto jakkoliv sankcionovat.

⁵⁷ Některé trestněprávní instituty, aniž je lze označit za probaci však využívají ukládání přiměřených omezení nebo povinností bez vazby na vyslovení dohledu, tzn. pouze samostatně – viz níže

⁵⁸ Rozumějme u probačních institutů, neboť u jiných trestních opatření může dojít v případě neplnění těchto omezení či povinností i k jiným formám sankcí, např. rozhodnutí o výkonu zbytku trestu (§ 64 odst. 1 tr.zák)

Podstatou přiměřených omezení a přiměřených povinností jsou zásahy do jeho svobody jednání a rozhodování ve zkušební době.⁵⁹ Omezení mohou mít podobu zákazů (tedy zdržet se nežádoucího konání) nebo podobu příkazů (tj. povinnosti něco vykonat). Zároveň mohou být stanoveny na celou zkušební dobu, popř. pouze na její část. Bez rozhodnutí soudu však nelze jejich průběh ovlivnit. Nepřipadá v úvahu, aby probační úředník z vlastní autority např. prodloužil či naopak zkrátil plnění těchto povinností či omezení během zkušební doby.

Základním kritériem při ukládání přiměřených omezení a povinností je, jak vyplývá z názvu tohoto institutu, jejich přiměřenost, jež se vztahuje především k zákonnému účelu těchto omezení a povinností, tj. musí směřovat k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Nelze jimi sledovat jiný účel.

Půjde hlavně o taková opatření, která umožní odstranění příčin, podmínek nebo příležitostí k opětovnému spáchání trestného činu, tzn. která umožní odstranit kriminogenní vlivy ze života pachatele.⁶⁰

Pokud se týká zákazů, jde např. o zákaz nadměrného požívání alkoholických nápojů, či zákaz jejich požívání vůbec, zákaz aplikace omamných a psychotropních látek, zákaz rušit noční klid, zákaz vykonávat činnost, která byla příčinou, podmínkou nebo podnětem pachateli ke spáchání trestného činu nebo projevem závad v jeho dosavadním životě (nesmí jít však o činnost, jež může být předmětem zákazu činnosti).⁶¹

Z přiměřených povinností ve formě příkazů přichází v úvahu povinnost nahradit podle svých sil způsobenou škodu, příkaz pachateli plnit vyživovací povinnost, starat se o výchovu osoby, o níž je povinen pečovat, příkaz podrobit se určitému druhu léčení apod.⁶²

Omezení a povinnosti musí dále odpovídat povaze ukládaného trestního opatření podle trestního zákona, tj. podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, resp. podmíněného odsouzení s dohledem, jichž

⁵⁹ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 235

⁶⁰ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 519

⁶¹ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 240

⁶² Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 240

jsou neoddělitelnou součástí. Není možné ukládat taková omezení a povinnosti, která by byla v rozporu s režimem těchto trestních opatření, tj. s převýchovou pachatele na svobodě.

Přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti musí být v neposlední řadě přiměřené trestnému činu, za jehož spáchání byl pachatel uznán vinným. Za nepřiměřené se dají považovat omezení a povinnosti, které by v tomto směru neměly nic společného s trestným činem nebo které by svou závažností nebyly úměrné stupni nebezpečnosti trestného činu, možnostem nápravy a osobním poměrům pachatele.⁶³

Zákonnou oporu pro přiměřená omezení a přiměřené povinnosti nabízí ustanovení § 26 odst. 3 tr.zák., resp. § 26 odst. 4 tr.zák. První ustanovení obsahuje jakousi generální klauzuli, zatímco druhé ustanovení uvádí přiměřená omezení a povinnosti konkretizuje demonstrativním výčtem.

Shora uvedenou úpravu nalezneme v rámci podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Obecnou formulaci přiměřených omezení a povinností lze použít právě jen ve spojení s podmíněným upuštěním od potrestání s dohledem, ovšem na obsah ustanovení § 26 odst. 4 tr. zák. odkazuje víc institutů v rámci trestního zákona. Toto ustanovení se uplatní rovněž u podmíněného odsouzení (§ 59 odst. 2 tr.zák.), trestu obecně prospěšných prací (§ 45a odst. 1 tr.zák.) a především u **podmíněného odsouzení s dohledem** (§ 60a odst. 3 tr.zák.), a také pro úplnost i u podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 63 odst. 3 tr. zák.).

Naopak u trestu zákazu pobytu (§ 57a odst. 3 tr.zák.) a u podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 4 tr. řádu) nalezneme samostatnou formulaci ukládání přiměřených omezení a přiměřených povinností, shodnou s formulací obsaženou v ustanovení § 26 odst. 3 tr.zák. Zákonná úprava tak vytváří nelogickou nerovnováhu při používání institutu přiměřených omezení a přiměřených povinností, když jej v jednom případě tyto předpisy dovolují aplikovat obecně a v druhém pouze odkazují na konkrétní výčet omezení a povinností uvedené v § 26 odst. 4 tr.zák.

⁶³ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 236

Přes problematickou formulaci těchto odkazů však zřejmě nelze dovodit, že by soud byl nucen ukládat pouze omezení či povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 tr.zák., neboť jde o výčet demonstrativní. Na druhou stranu by bylo nanejvýš vhodné tento rozpor odstranit a úpravu sjednotit, tj. změnit u institutů s pouhým odkazem na § 26 odst. 4 tr.zák. na odkaz na obecnou formulaci ukládání přiměřených omezení a povinností, neboť výčet konkrétních omezení a povinností lze používat pouze ve spojení s tímto obecným pravidlem.

Výčet konkrétních přiměřených omezení a povinností, uvedených v § 26 odst. 4 tr.zák., je zaměřen především na odstranění základních kriminogenních faktorů, ať již skutečných či potencionálních, jejichž negativní působení vede podle obecných zkušeností k páčání trestné činnosti.⁶⁴ Jejich smysl spočívá především v preventivním působení na pachatele. Zavedením tohoto ustanovení do textu trestního zákona došlo poprvé k určité, byť demonstrativní, konkretizaci přiměřených omezení a povinností, čímž byly částečně odstraněny pochybnosti, zda a do jaké míry lze pachateli ukládat příkazy k určitému konání.⁶⁵

Podle § 26 odst. 4 tr.zák. může soud jako **přiměřená omezení nebo povinnosti** uložit zejména:

- a) *podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,*
- b) *podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy*
- c) *podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,*
- d) *podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,*
- e) *zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami,*
- f) *zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek.*

V ustanovení § 26 odst. 4 písm. a) – d) tr.zák. jsou formulovány příkazy k aktivnímu jednání a jejich splnění je vázáno na součinnost pachatele se subjektem, který poskytuje výše vymezené služby. Konkrétní

⁶⁴ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 209

⁶⁵ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 235

způsob splnění jednotlivých povinností však stanoven není a bude se odvíjet od potřeb pachatele a individuálních podmínek jeho situace. Ustanovení § 26 odst. 4 písm. e) – f) tr.zák. obsahují určitá omezení, která musí pachatel dodržovat, tedy zákazy určitého chování. Respektování a dodržování těchto zákazů má předejít narušení vedení řádného života, ať již jeho pobytem na nevhodných místech či styku s určitými osobami.

3.1.5 Informační povinnosti probačního úředníka vůči soudu při výkonu dohledu

Aby byla zajištěna kontrolní funkce soudu při výkonu dohledu nad pachatelem během zkušební doby, trestní zákon počítá s informační povinností probačního úředníka vůči soudu. Jedině tak je realizován kontrolní aspekt vykonávaného dohledu soudem, což může mít v konečné fázi za důsledek uložení odloženého trestního opatření (tj. uložení trestu či nařízení jeho výkonu, dle povahy probace).

Probační úředník má povinnost podle ustanovení § 26b odst. 2 tr.zák. **informovat** bez zbytečného odkladu předsedu senátu (samosoudce) soudu, který dohled uložil o skutečnosti, že pachatel porušil či soustavně porušuje podmínky dohledu nebo přiměřená omezení či povinnosti. Probační úředník by měl informovat soud pouze v případě závažnějšího porušení podmínek dohledu nebo přiměřených omezení či povinností, protože ze zákona o Probační a mediační službě vyplývá, že při méně závažném porušení stanovených podmínek, omezení či povinností může probační úředník upozornit pachatele na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, omezení či povinností o tom bude informovat předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce (§ 7 odst. 3 ZPMS). Na druhou stranu i při méně závažném porušení podmínek, omezení nebo povinností trestní zákon nevylučuje přímé informování soudu, a tudíž přenechání rozhodnutí o takovém porušení právě soudu.

Porušením podmínek dohledu se rozumí pachatelem zaviněné nedodržování povinností vyplývajících zejména z ustanovení § 26b odst. 1

tr. zákona a konkretizovaných v rozsudku, případně v probačním programu. Stejně tak porušením přiměřených omezení či povinností se rozumí zaviněné nesplnění části či celého zákazu či příkazu dle jejich povahy.

Doplňující charakter k výše zmíněné informační povinnosti pak má ustanovení § 26b odst. 3 tr.zák., podle něhož je probační úředník nejméně jednou za šest měsíců povinen zpracovat **zprávu** o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o plnění přiměřených omezení a povinností a o jeho poměrech. Tuto zprávu předkládá předsedovi senátu (samosoudci) soudu, který dohled uložil.

Jde o komplexní nástroj informovanosti soudu o výše vymezených skutečnostech, neboť soud je garantem uloženého probačního opatření, tudíž musí provést kontrolu nejen pachatele, ale i celkového průběhu dohledu, tj. i činnosti probačního úředníka. V praxi totiž nelze vyloučit případy pochybení či záměrné benevolence probačního úředníka vůči pachateli nebo naopak jeho přehnaného represivního přístupu k pachateli. Soud na základě této zprávy může zhodnotit průběh dohledu zcela jinak než probační úředník, např. bez jeho návrhu přikročit k uložení odloženého trestu či jeho výkonu.

3.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je jedním z alternativních trestních opatření, jehož význam spočívá zejména v individualizaci přístupu soudu k trestání pachatelů trestných činů. Tento způsob řešení trestní věci totiž stojí vedle prvotní varianty tohoto trestního opatření, tj. definitivního upuštění od potrestání (viz § 24 tr.zák.), rozšiřuje možnosti soudu sice vyslovit nad pachatelem vinu, nikoliv však uložit trest. Je projevem zásady humanity a pomocné trestní represe a má zřetelný výchovný charakter.

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je typickým probačním institutem, v němž nalézáme všechny její prvky (viz výše) a v němž jsou zvýrazněny hlavní sociální aspekty probace, tj. kontrola pachatele, odborné vedení a pomoc.

Podstatou tohoto institutu je, že se upouští od potrestání, a to podmíněně se stanovením zkušební doby, přičemž rozhodnutí o upuštění od potrestání je zde spojeno s vyslovením dohledu, fakultativním uložením přiměřených omezení nebo přiměřených povinností a s tím, že za určitých, zákonem předpokládaných, podmínek může být trest dodatečně uložen. Čili soud sice vysloví vinu za spáchání trestného činu s tím, že trest neuloží, zároveň však na stanovenou dobu vysloví nad pachatelem dohled, popř. uloží i přiměřená omezení nebo povinnosti, a to vše s veškerými možnými důsledky plynoucími z jeho nedodržování, resp. jejich neplnění.

3.2.1 Podmínky pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem

Zákonnou úpravu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem nalezneme v ustanovení § 26 tr.zák., který stanoví nejen předpoklady pro použití tohoto institutu včetně možnosti uložení a konkretizace přiměřených omezení nebo povinností (viz výše), ale obsahuje také úpravu právních důsledků spojených s chováním pachatele ve zkušební době, jakož i postup soudu pro tyto případy.

Předpoklady, za jejichž splnění lze podmíněně upustit od potrestání pachatele, se odvíjejí od obecné varianty upuštění od potrestání (tj. definitivního upuštění od potrestání), když trestní zákon v ustanovení § 26 odst. 1 odkazuje na podmínky uvedené v § 24 odst. 1 a současně přidává podmínku další, spočívající ve vyslovení dohledu. V souhmu jsou pak předpoklady pro podmíněné upuštění od potrestání s dohledem následující:

- 1. pachatel spáchal čin menší nebezpečnosti pro společnost,*
- 2. jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě,*
- 3. vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem (byť ve spojení s dohledem) postačí k jeho nápravě,*
- 4. soud považuje za potřebné po stanovenou dobu sledovat chování pachatele.*

První z uvedených podmínek vyžaduje, aby šlo o **trestný čin menší nebezpečnosti pro společnost**. Zákonná hlediska pro hodnocení stupně nebezpečnosti pro společnost uvádí demonstrativně § 3 odst. 4 tr.zák., tato kritéria jsou blíže konkretizována v dalších ustanoveních trestního zákona (např. § 33 a 34 tr.zák.). Obecně nelze říci, které trestné činy dosahují menšího stupně nebezpečnosti pro společnost. Vždy záleží na posouzení konkrétního případu, což je dáno i samotnými hledisky pro posouzení stupně nebezpečnosti pro společnost.

Lze však alespoň příkladmo uvést trestné činy, u nichž ze zákona plyne, že nemohou být trestnými činy menší nebezpečnosti pro společnost, a sice :

- zvláště závažné úmyslné trestné činy (§ 41 odst. 2 tr.zák.),
- trestné činy, u nichž ani s použitím § 40 tr.zák. nelze uložit trest odnětí svobody pod 1 rok
- trestné činy spáchané ve prospěch zločinného spolčení (§ 43 tr.zák)
- zpravidla trestné činy spáchané za okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, pokud je k ní nutno i v konkrétním případě po jejím zhodnocení podle § 88 odst. 1 tr.zák. přihlídnout (R 54/1973)⁶⁶

Není možné tedy dopředu určit přesný okruh trestných činů dosahujících jen menšího stupně nebezpečnosti pro společnost, proto bude nezbytně nutné vycházet jak z typového stupně nebezpečnosti činu vyjádřeného zejména trestní sazbou odnětí svobody za spáchání toho kterého trestného činu, jakož i z konkrétního stupně odvozeného od individuálních okolností každého případu.

Druhou z podmínek je **lítost pachatele nad spáchání trestného činu a jeho účinná snaha po nápravě**. Lítost pachatele nad spáchání trestného činu usuzuje soud z vnitřního postoje pachatele k činu a k následnému chování po jeho spáchání. Nemusí dojít k výslovnému projevení lítosti, naopak mnohem důležitější je další aktivní jednání pachatele, např. dobrovolné ukončení trestné činnosti tam, kde to závisí na

⁶⁶ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 188

vůli pachatele, ale i omluva poškozenému, náhrada škody, odstranění či zmírnění jiných škodlivých následků apod. S lítostí pachatele nad spácháním trestného činu úzce souvisí jeho účinná snaha po nápravě, čímž se rozumí nejen náprava samotného pachatele (zanechání škodlivých návyků, podrobení se léčení atd.), ale též náprava škodlivých následků jím způsobeného trestného činu (náhrada škody, opravení poškozené věci či poskytnutí satisfakce poškozenému apod.).

Co se týče poslední podmínky vyplývající z ustanovení § 24 odst. 1 tr.zák., je výchozím pojmem **povaha trestného činu**, kterou určují především jeho zákonné znaky, stejně jako konkrétní okolnosti, za kterých byl spáchán. Hodnocení povahy trestného činu souvisí s určením, zda se v konkrétním případě jedná o čin menší nebezpečnosti pro společnosti. Povaha trestného činu musí korespondovat s očekáváním, že se pachatel napraví i bez uložení trestu.

Dalším podstatným rysem poslední podmínky je **dosavadní život pachatele**, který musí dávat dostatečně odůvodněnou záruku dalšího pachatelova chování, čili dosavadní život pachatele musí opět odůvodňovat očekávání, že se pachatel napraví i bez uložení trestu. Podkladem pro takový závěr jsou pak zejména opis rejstříku trestů, zprávy o pověsti pachatele z místa bydliště včetně opisu z evidence přestupků a další posudky na osobu pachatele, např. ze strany zaměstnavatele.

Posledním kritériem, jenž se nachází v ustanovení § 24 odst. 1 tr. zák., pro uložení podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, je odůvodněné očekávání, že již samotné **projednání věci před soudem postačí k nápravě pachatele**. Význam tohoto předpokladu, který je hlavním kritériem pro definitivní upuštění od potrestání, je však výrazně zeslaben v případě podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, neboť právě zde soudu nestačí pouhé projednání věci před soudem, ale soud navíc potřebuje **po stanovenou dobu sledovat chování pachatele**. Právě v tomto aspektu se obě varianty upuštění od potrestání zásadně liší.

Vzhledem k výše uvedenému tak soud může podmíněně upustit i od potrestání takového pachatele, u kterého zatím - v době rozhodování o trestu - není ještě zřejmé, zda bude účel individuální i generální prevence

splněn i bez uložení trestu, anebo zda bude nutné na pachatele působit některým z trestů.⁶⁷

3.2.2 Způsob realizace sledování chování pachatele

Ustanovení § 26 odst. 2, 3 a 4 upravuje způsob, jakým soud realizuje požadavek sledovat po stanovenou dobu chování pachatele. Za splnění zákonných podmínek pro podmíněné upuštění od potrestání s dohledem soud rozhodne o uložení tohoto trestního opatření a v rozhodnutí zároveň obligatorně stanoví **zkušební dobu**, vysloví nad pachatelem **dohled** a také může uložit pachateli **přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti** k tomu, aby vedl řádný život.⁶⁸

Základním smyslem stanovení zkušební doby a dohledu nad pachatelem je ověření toho, zda je pachatel schopen učinit ve svém chování takové změny, které by svědčily o tom, že se napravil i bez uložení trestu. Jestliže tak pachatel neučiní, soud může dodatečně trest uložit.⁶⁹

Pokud jde o **zkušební dobu**, zákon vymezuje pouze její horní hranici, která nesmí přesáhnout jeden rok. Maximální hranice jednoho roku je odůvodněna požadavkem, aby po vyslovení viny nebyl pachatel příliš dlouhou dobu vystaven nejistotě v otázce, zda-li mu bude uložen trest a současně celkové mírnosti této trestní sankce. Zároveň se počítá s tím, že tato doba bude stačit spolu s dohledem k nápravě pachatele, neboť se předpokládá, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu, pro který

⁶⁷ Sotolář, A. – Pury, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 230

⁶⁸ Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, trestní zákon upravuje také možnost využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů, jakož i některá z výchovných opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (§ 26 odst. 5 tr.zák.) Odkázání na „některá“ výchovná opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je neurčité, proto lze teoreticky využít všechna výchovná opatření vyjmenovaná v § 15 odst. 2 ZSM, avšak prakticky se využijí pouze ta, u nichž tomu jejich povaha neodporuje (tzn. dohled jako výchovné opatření zřejmě nebude uložen vedle obligatorně uloženého dohledu dle § 26 odst. 2 tr.zák.) nebo která jsou vhodná jen pro mladistvé (např. napomenutí s výstrahou podle § 20 ZSM, kde se předpokládá součinnost se zákonným zástupcem); problém také nastává s dobou, na jakou lze tato opatření uložit, neboť zákon o soudnictví ve věcech mládeže odkazuje pouze na zkušební dobu podmíněného odsouzení, resp. podmíněně odloženého peněžitého opatření, nikoliv na podmíněné upuštění od potrestání, což znamená že by výchovné opatření mohlo být uloženo až na dobu tří let (viz § 15 odst. 1 ZSM), což by bylo samozřejmě nelogické a v jistém smyslu i nepřiměřené, neboť pachatel by po rozhodnutí o osvědčení pachatel vykonával další omezení nebo povinnosti, ačkoliv by se na něho hledělo, jako by nebyl odsouzen; především však výchovná opatření uložená na dobu delší než na zkušební dobu

⁶⁹ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 205

je možné podmíněně upustit od potrestání, nebude u pachatele náprava zásadně složitá. Výměru zkušební doby nelze žádným způsobem překročit, ani ji dodatečně, byť třeba rozhodnutím soudu, prodloužit. Dolní hranice závisí na posouzení individuálních podmínek případu a osoby pachatele. Konkrétní délka zkušební doby musí být stanovena přímo v rozsudku, kterým soud rozhodl o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem.

Vyslovení **dohledu** nad pachatelem je dalším obligatorním předpokladem pro užití tohoto trestního opatření. Především jím se dosahuje sociálního, ale i kontrolního působení na pachatele, a to vše v součinnosti s probačním úředníkem. Výsledkem stanovení zkušební doby a dohledu by mělo být řádné vedení života pachatelem. Pro tento účel dále zákon počítá s možností, aby soud v rozhodnutí o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, nebo i rozhodnutím dodatečně, uložil pachateli přiměřená omezení či povinnosti.⁷⁰

3.2.3 Ukončení podmíněného upuštění od potrestání s dohledem

Ustanovení § 26 odst. 6 a 7 tr. zák. upravuje možné způsoby ukončení podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Podle okolností nastane některá z těchto situací :

- soud rozhodne, a to popřípadě i během zkušební doby, o **uložení trestu**, neboť pachatel nevedl ve zkušební době řádný život nebo nevyhověl uloženým podmínkám (§ 26 odst. 6 věta za středníkem tr.zák.),
- soud po uplynutí celé zkušební doby vysloví, že se **pachatel osvědčil**, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám (§ 26 odst. 6 věta před středníkem tr.zák.),
- dojde k tzv. **fikci osvědčení**, tzn. má se za to, že se pachatel osvědčil, neboť soud nečinil bez jeho viny do jednoho roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí podle § 26 odst. 6 tr.zák. (§ 26 odst. 7 tr.zák.).

⁷⁰ K podstatě, účelu a obsahu dohledu, jakož i přiměřeným omezením a přiměřeným povinnostem srov. kap. 3.1 a násl.

Důvodem pro **uložení trestu** může být kromě skutečnosti, že pachatel ve zkušební době nevedl řádný život či nevyhověl uloženým podmínkám (tzn. přiměřeným omezením nebo povinností, popř. nesplnil povinnost podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem), i fakt, že se pachatel odmítl podrobit výkonu dohledu, mařil jeho účel či zaviněně neplnil povinnosti z dohledu vyplývající. Z povahy věci plyne, že soud nemusí uložit přímo trest odnětí svobody, ale může využít celou škálu trestů, které vyjmenovává trestní zákon. Zároveň však nepřipouští upustit od potrestání podle § 24 odst. 1 tr.zák.⁷¹

V případě, že uplynula celá zkušební doba, v jejímž průběhu vedl pachatel řádný život a vyhověl dalším uloženým podmínkám vyplývajícím z dohledu a z uložených přiměřených omezení nebo povinností, soud vydá **rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil**, jehož důsledkem je stejně jako v případě fikce osvědčení, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 26 odst. 8 tr.zák). Jde tedy o stejné účinky, jaké jsou spojeny s rozhodnutím soudu o zahlazení odsouzení. Kromě toho právní mocí tohoto rozhodnutí pachateli již nelze uložit žádný trest za trestné činy, ohledně nichž bylo rozhodnuto o podmíněném upuštění od potrestání.

Posledně jmenovaná situace, tedy tzv. **fikce osvědčení**, je zákonem upravena z důvodu posílení právní jistoty pachatele. Tato fikce nahrazuje rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil a hlavním kritériem pro nastoupení jejích právních účinků (ex lege) je uplynutí doby jednoho roku od skončení zkušební doby. Nezkoumají se tedy podmínky potřebné pro rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil, zároveň však musí být splněna podmínka, že pachatel nesmí mít vinu na tom, že k takovému rozhodnutí nedošlo.

3.2.4 Výkon podmíněného upuštění od potrestání s dohledem

Právní úprava se vztahuje pouze na výkon dohledu v rámci podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, resp. na rozhodnutí o tom, zda se pachatel osvědčil, nebo zda se mu ukládá trest, přičemž i tato

⁷¹ blíže Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 217

úprava je velmi strohá. Trestní řád totiž ve svém ustanovení § 359a odkazuje na přiměřené použití ustanovení § 330a tr.řádu, které obsahuje úpravu výkonu dohledu při podmíněném odsouzení s dohledem. Blíže tedy odkazují na samostatnou kapitolu výkonu podmíněného odsouzení s dohledem (viz níže).

3.3 Podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení s dohledem má podobná východiska jako podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a především je spojuje fakt, že se jedná o ryze probační instituty v našem trestním právu. I v tomto případě jde o alternativní způsob řešení trestních věcí, jehož význam spočívá zejména v tom, že je alternativou krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, založený na zásadě humanity a pomocné trestní represe se znatelným výchovným charakterem. Trestní zákon upravuje dvě podoby podmíněného odsouzení, a to tzv. prosté podle § 58 až § 60 tr.zák. a pak podmíněné odsouzení s dohledem podle § 60a a § 60b tr.zák., přičemž druhý jmenovaný institut lze považovat za probaci (viz výše).

Podstatou podmíněného odsouzení je, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží trest odnětí svobody, ovšem jeho výkon odloží pod podmínkou, že se pachatel bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví dalším uloženým podmínkám. Odlišnost podmíněného odsouzení s dohledem od prostého podmíněného odsouzení spočívá v tom, že pohrůžka trestem se obligatorně doplňuje **vyslovením dohledu**, neboť soud potřebuje k záruce napravení pachatele navíc sledovat jeho chování ve zkušební době. Logicky je v tomto aspektu varianta podmíněného odsouzení s dohledem přísnější než prosté podmíněné odsouzení. V souvislosti s tím, je pak možné podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody o delší výměře než v případě podmíněného odsouzení prostého. Maximální výměra tohoto trestu nesmí u podmíněného odsouzení s dohledem činit více než 3 roky (§ 60a odst. 1 tr.zák), zatímco v případě prostého podmíněného odsouzení pouze 2 roky (§58 odst. 1 tr.zák). Tento rozdíl lze ozřejmit právě existencí dohledu, neboť zde je odpovídající záruka kontroly pachatele nad jeho napravením ve zkušební době.

Podmíněné odsouzení vychází z předpokladu, že už odhalení trestného činu, trestní stíhání pachatele, negativní zhodnocení jeho osoby a jeho činu rozsudkem, hrozba potencionálního výkonu trestu a působení dohledu včetně omezení a povinností týkající se chování odsouzeného ve zkušební době mohou mít samy o sobě z hlediska individuální i generální prevence účinky, které má jinak jen výkon uloženého trestu odnětí svobody.⁷²

Ještě je vhodné poznamenat, že podmíněné odsouzení i podmíněné odsouzení s dohledem sice představují samostatné alternativní trestní sankce, avšak trestní zákon je ve výčtu trestů uvedených v § 27 tr.zák neuvádí.⁷³

3.3.1 Podmínky pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem

Předpoklady, za nichž lze uložit podmíněné odsouzení s dohledem, jsou obsaženy v ustanovení § 60a odst. 1 tr.zák. Jsou stanoveny kumulativně a vymezeny jednak odkazem na podmínky stanovené pro podmíněné odsouzení podle obecného ustanovení § 58 odst. 1 tr.zák., a jednak zákon u podmíněného odsouzení s dohledem prodlužuje výměru trestu odnětí svobody, jehož výkon lze odložit, a to o jeden rok a obligatorně stanoví dohled. Celkově jsou předpoklady pro podmíněné odsouzení s dohledem následující:

- 1. odložit lze výkon trestu odnětí svobody, pokud **nepřevyšuje tři léta,***
- 2. vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve které žije a pracuje, a k okolnostem případu, má soud důvodně za to, že **účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu,***
- 3. soud považuje za potřebné po stanovenou dobu sledovat chování pachatele, tzn. vyslovení **dohledu nad pachatelem.***

⁷² Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 508

⁷³ V případě podmíněného odsouzení je totiž pachateli uložen trest spočívající v odnětí svobody, ovšem jeho výkon je na zkušební dobu odložen. Správné označení pro tento druh trestní sankce je „odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu“, tak jej např. užívá zákon o soudnictví ve věcech mládeže. S ohledem na řešenou problematiku se ovšem jedná o samostatný druh trestní sankce, který má svá specifika, a bylo by příhodné jej takto vnímat i v rámci díkce zákona.

Co se týče první podmínky, která se týká **výměry trestu odnětí svobody**, je rozhodující konkrétní výměra stanovená soudem, nikoliv trestní sazba stanovená za trestný čin dle zvláštní části trestního zákona. Maximální hranice sazby uloženého trestu odnětí svobody, jehož výkon lze odložit, je tedy tříletá (viz výše).

Vzhledem k relevanci konkrétní výměry trestu pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem, je možné toto trestní opatření využít i za situace, kdy soud postupoval při stanovení výměry dle § 40 tr.zák. a snížil výměru trestu pod dolní hranici trestní sazby, která by jinak podmíněné odsouzení s dohledem neumožňovala.⁷⁴

Naopak mimo jiné důvody i z tohoto hlediska nelze rozhodnout o podmíněném odsouzení s dohledem, je-li ukládán trest zvlášť nebezpečnému recidivistovi, neboť tomu musí být uložen trest v horní polovině zvýšené trestní sazby podle § 42 odst. 1 tr.zák. Vzhledem k tomu, že za zvlášť nebezpečného recidivistu se za splnění dalších zákonem stanovených předpokladů, považuje pachatel, který spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, připadají v úvahu pouze trestní sazby jejichž horní polovina (ve které mu tedy musí být trest vyměřen) přesahuje tři léta, a tudíž nelze rozhodnout o podmíněném odsouzení s dohledem.⁷⁵

Hlavním předpokladem podmíněného odsouzení s dohledem je odůvodněný závěr soudu, že účelu trestu bude dosaženo i bez výkonu uloženého trestu odnětí svobody. Tuto otázku řeší soud jak z hlediska individuální, tak i generální prevence, přičemž nestačí odkaz pouze na plnění požadavku generální prevence. Ustanovení § 58 odst. 1 tr. zák. obsahuje hlediska, ke kterým má soud zejména přihlížet při úvaze o tom, zda-li může být trest uložený pachateli podmíněně odložen a která se týkají **osoby pachatele a okolností vztahujících se ke spáchanému trestnému činu**. Tato hlediska musí soud posuzovat nanejvýš citlivě,

⁷⁴ s výjimkou případů spadajících pod ustanovení § 40 odst. 4 písm. a), podle něhož nelze při snížení trestu pod dolní hranici trestní sazby uložit trest pod pět let, a to tehdy, činí-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody uvedená ve zvláštní části trestního zákona alespoň dvanáct let; v takové situaci nelze ani při snížení výměry trestu pod dolní hranici trestní sazby rozhodnout o podmíněném odsouzení s dohledem; např. trestné činy teroru dle § 93 tr.zák., vraždy dle § 219 odst. 2 tr.zák., obecného ohrožení dle § 179 odst. 3 tr.zák. a další; výjimkou, kdy soud není vázán omezeními v § 40 odst. 4 tr.zák., je užití ustanovení o zmenšené přičetnosti podle § 32. odst. 2 tr.zák.;

⁷⁵ viz přehled zvýšených trestních sazeb in Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 398

neboť podmíněné odsouzení s dohledem je nejpřísnější možnou alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a tudíž zásadní vady ve shora jmenovaných znacích mohou znamenat uložení trestu odnětí svobody, který je přímo spojen s jeho výkonem.

Zákon na prvním místě ukládá hodnotit **osobu pachatele**, což může mít pozitivní, resp. negativní význam nejen pro hodnocení nebezpečnosti činu pro společnost, ale především pro skutečnost, zda-li výkon trestu bude opravdu podmíněně odložen. Zřetel k osobě pachatele znamená přihlížet k celému profilu jeho osobnosti, zejména k povahovému založení pachatele, k jeho charakterovým vlastnostem, k jeho sklonům, zálibám, k jeho vztahu k práci, k rodině, ke společnosti a k jeho postavení. Vlastnosti pachatele jsou relevantní především z toho hlediska, jak se projevují v chování pachatele a jak se konkrétně projevily při spáchání trestného činu.⁷⁶ Takové informace může soud získat např. ze zpráv příslušných orgánů veřejné správy včetně výpisů z příslušných evidencí, ze znaleckých zkoumání osoby pachatele, z lékařských vyjádření, ze zpráv zaměstnavatele, ale také z výpovědí svědků, jakož i z dřívější rozhodovací činnosti soudu.

Dosavadní život pachatele musí dávat dostatečně odůvodněnou záruku dalšího pachatelova chování, tzn. soud z tohoto pohledu musí učinit odůvodněný závěr, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu. Zjišťují se skutečnosti z dosavadního života pachatele, které přímo souvisí se spácháním trestného činu, a které by mohly svědčit o určité míře pravděpodobnosti, že pachatel bude opakovat trestnou činnost v budoucnosti.⁷⁷ Existují-li v tomto směru nedostatky, avšak nikoliv podstatné, mohou být odstraněny právě uloženým dohledem, popř. uložením přiměřených omezení či povinností.

Možnost nápravy pachatele, rozhodující vliv při převýchově, ale na druhou stranu také vliv na spáchání trestného činu, může mít **prostředí, v němž pachatel žije a pracuje**. K tomuto musí být brán zřetel z toho důvodu, že pachatel při výkonu podmíněného odsouzení s dohledem není

⁷⁶ Sotolář, A. – Půry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 279-280

⁷⁷ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 512

vytržen ze svého původního života, a v podstatě ve většině případů se bude pohybovat a působit v témž prostředí. Soud musí učinit z tohoto hlediska závěr, zda-li je jednak možné, aby se pachatel vyhnul prostředí s kriminogeními vlivy, a zároveň existuje-li dostatek pozitivních sociálních svazků pachatele, které ho motivují k tomu, aby vedl řádný život.

Odůvodnit závěr soudu, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu pak v neposlední řadě přispívají i zjištěné **okolnosti případu**, které představují skutečnosti, jež se nevztahují k osobě pachatele, k možnostem jeho nápravy a k osobním poměrům, ale charakterizují spáchaný trestný čin, jeho společenskou závažnost a jeho vliv na společnost jako celek. Z hlediska účelu trestu jde o takové okolnosti, které mají vliv na intenzitu ochrany společnosti před pachateli trestných činů a na výchovném působení trestu na ostatní členy společnosti.⁷⁸ Takovými okolnostmi bude např. způsob provedení trestného činu a jeho následky, míra zavinění pachatele, pohnutka, prostředí a situace, za níž byl trestný čin spáchán, odezva veřejnosti na trestný čin apod.

Posledním předpokladem pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem je obligatorní **vyshovení dohledu nad pachatelem**, který posiluje, již bylo výše zmíněno, pohružku výkonu trestu odnětí svobody. Díky možnosti sledovat a kontrolovat pachatele ve zkušební době, a především odbornou péčí a pomocí ho usměřňovat k vedení řádného života, lze podmíněně odsoudit i takového pachatele, u něhož z hlediska individuální i generální prevence není zcela zřejmé, že by k dosažení jeho nápravy a k naplnění účelu trestu postačovalo prosté podmíněné odsouzení.

3.3.2 Způsob realizace podmíněného odsouzení s dohledem

Za splnění výše uvedených zákonných podmínek pro podmíněné odsouzení s dohledem, soud rozhodne o uložení trestu odnětí svobody o konkrétní výměře a v rozhodnutí zároveň obligatorně stanoví **zkušební dobu**, vysloví nad pachatelem **dohled**. Současně mu může uložit

⁷⁸ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 282

přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti k tomu, aby vedl řádný život.

Zkušební doba spojená s výkonem dohledu poskytuje časový prostor pro výchovu a nápravu pachatele a zároveň slouží k tomu, aby se prokázalo, zda lze dosáhnout účelu trestu i bez nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Její délka musí být konkretizována v rozsudku soudu, přičemž její rozsah je omezen od jednoho roku do pěti let a nelze překročit ani její dolní ani horní hranici. Zkušební doba počíná právní mocí rozsudku o podmíněném odsouzení s dohledem a narozdíl od podmíněného upuštění od potrestání s dohledem zákon připouští výjimečné prodloužení zkušební doby postupem podle § 60 odst. 1 písm. b) tr.zák. (na použití tohoto ustanovení odkazuje § 60b tr.zák.). Při tomto prodloužení však musí být respektovány dva požadavky, a sice prodloužení maximálně o dva roky, a zároveň nesmí být překročena celková délka zkušební doby, tzn. pět let. Tímto rozhodnutím zároveň ponechává soud podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti (viz níže).

V neposlední řadě zákon upravuje zápočet doby, po kterou podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, do zkušební doby nově stanovené při podmíněném odsouzení pro týž skutek nebo do zkušební doby stanovené při uložení úhrnného nebo souhrnného trestu (ustanovení § 60b odkazuje na užití § 59 odst. 3 tr.zák.).

Vyslovení **dohledu** nad pachatelem je obligatorním předpokladem pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem. Obzvláště jím se dosahuje sociálního, ale i kontrolního působení na pachatele, a to vše v součinnosti s probačním úředníkem, jakož i s dalšími subjekty. Výsledkem stanovení zkušební doby a dohledu by mělo být řádné vedení života pachatelem. Pro tento účel dále zákon počítá s možností, aby soud v rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem, nebo za určitých okolností dodatečným rozhodnutím, uložil pachateli přiměřená omezení či povinnosti včetně povinnosti podle svých sil nahradit škodu. Podstatě,

účelu a obsahu dohledu, jakož i přiměřeným omezením a přiměřeným povinností se výše věnuje samostatná kapitola.⁷⁹

3.3.3 Ukončení podmíněného odsouzení s dohledem

Způsob ukončení podmíněného odsouzení s dohledem upravuje ustanovení § 60a odst. 4 a 5 tr.zák., přičemž se užije i ustanovení § 60 odst. 1 tr.zák., týkající se výjimečného ponechání podmíněného odsouzení v platnosti, na jehož použití odkazuje § 60b tr.zák. Podle okolností může nastat některá z těchto situací :

- soud rozhodne, a to popřípadě i během zkušební doby, že se **trest odnětí svobody vykoná**, protože podmíněně odsouzený nevedl ve zkušební době řádný život nebo nevyhověl uloženým podmínkám (§ 60a odst. 4 věta za středníkem tr.zák.),
- soud rozhodne poté, co podmíněně odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, a to popřípadě i během zkušební doby, že se **podmíněné odsouzení ponechává v platnosti** a zároveň přiměřeně prodlouží dobu nebo uloží přiměřená omezení nebo povinnosti [§ 60 odst. 1 písm. b) – c) tr.zák.],
- soud po uplynutí celé zkušební doby (včetně dodatečně prodloužené) vysloví, že se **pachatel osvědčil**, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám (včetně dodatečně uložených) (§ 60a odst. 4 věta před středníkem tr.zák.),
- dojde k tzv. **fikci osvědčení**, tzn. má se za to, že se pachatel osvědčil, neboť soud neučinil bez jeho viny do jednoho roku od uplynutí zkušební doby (popř. prodloužené zkušební doby) rozhodnutí podle § 60a odst. 4 tr.zák. (§ 60a odst. 5 tr.zák.).

Co se týče první uvedené možnosti ukončení podmíněného odsouzení s dohledem, důsledkem rozhodnutí podle § 60a odst. 4 věta za středníkem tr.zák. je skutečnost, že původně soudem uložený trest odnětí svobody se vykoná. Soud není při rozhodování o výkonu trestu oprávněn

⁷⁹ srov. kap. 3.1 a násl.

měnit výměru trestu odnětí svobody, uloženého v původním rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem. Postup následující po rozhodnutí o tom, že se trest vykoná, je totožný s uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody. To znamená mimo jiné navazující rozhodnutí o zařazení odsouzeného k výkonu trestu do některého ze základních typů věznic podle § 60a odst. 6 věta druhá a § 39a tr.zák.

Rozhodnutí o tom, že se trest vykoná, lze učinit kdykoliv v průběhu zkušební doby, jestliže pachatel zavdává svým chováním příčinu pro nařízení výkonu trestu. Obecně řečeno se pod uvedenou formulací myslí skutečnost, že pachatel nevedl řádný život, např. v průběhu zkušební doby páchal další trestnou činnost, příp. přestupky či jiné správní delikty. Pachatel však zavdává příčinu pro nařízení výkonu trestu i tím, že se odmítne podrobit výkonu dohledu, maří jeho účel či zaviněně neplní povinnosti z dohledu vyplývající, příp. nevyhoví jiným soudem uloženým podmínkám (tzn. přiměřeným omezením nebo povinnostem, popř. nesplní povinnost podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem). Tyto skutečnosti soud posuzuje především z pohledu naplnění účelu trestu, čili zda se jedná o tak závažné porušení podmínek či povinností, že by ponechání podmíněného odsouzení s dohledem v platnosti, byť i spojeného se zpřísněným režimem, bylo v rozporu s účelem trestu.

Ustanovení § 60b tr.zák odkazuje na použití § 60 odst. 1 věta druhá tr.zák., týkající se možnosti **podmíněné odsouzení s dohledem ponechat v platnosti**, ačkoliv odsouzený zavdal příčinu k nařízení výkonu trestu odnětí svobody (viz výše). Zákon výslovně označuje tento postup za výjimečný, proto bude prioritní postup za situace, že pachatel nevede řádný život, popř. zaviněně porušuje uložené podmínky či povinnosti vyplývající z dohledu, rozhodnout o nařízení výkonu trestu. Možnost ponechat podmíněné odsouzení s dohledem lze, jak zákon uvádí, pouze výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele (k těmto hlediskům viz výše), čímž umožňuje další individualizaci v přístupu k trestání pachatelů.⁸⁰

⁸⁰ Z praxe tak může jít např. o případy, kdy pachatel v důsledku tíživé životní situace pokračoval v trestné činnosti během zkušební doby, čímž by zavdal příčinu pro nařízení výkonu trestu, avšak v době projednávání event. přeměny trestu již vede řádný život, je zaměstnán, snaží hradit příp. škodu vzniklou trestným jednáním apod. Nelze však opomenout, že soud musí ke každému pachateli přistupovat individuálně s tím, že musí vyhodnotit všechna shora naznačená hlediska.

Zároveň však zákon obligatorně spojuje rozhodnutí o ponechání podmíněného odsouzení s dohledem v platnosti se zpřísnujícími opatřeními, o nichž soud rozhodne podle § 60 odst. 1 písm. b) - c) tr.zák. Těmito opatřeními jsou možnost přiměřeně prodloužit zkušební dobu (viz výše) a stanovit dosud neuložená přiměřená omezení nebo povinnosti. Ustanovení § 60 odst. 1 písm. a) tr. zák. se však neužije, neboť zde zákon počítá s dodatečně vysloveným dohledem nad pachatelem v případě podmíněného odsouzení prostého. Jednotlivá opatření jsou uvedena alternativně, soud je tedy může libovolně kombinovat, přispěje-li to k naplnění účelu trestu.

Pokud bylo již jednou rozhodnuto o ponechání podmíněného odsouzení s dohledem v platnosti, není nijak vyloučena možnost soudu nařídít výkon trestu odnětí svobody, ba spíše naopak, zavdá-li totiž pachatel znovu příčinu pro nařízení výkonu trestu, jen těžko si lze představit, že bude soud při rozhodování opět stejně benevolentní.

V případě, že uplynula celá zkušební doba, v jejímž průběhu vedl pachatel řádný život a vyhověl dalším uloženým podmínkám vyplývajícím z dohledu a z uložených přiměřených omezení nebo povinností, soud vydá podle § 60a odst. 4 věta před středníkem tr.zák. **rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil**, jehož důsledkem je stejně jako v případě fikce osvědčení, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (§ 60a odst. 6 věta první tr.zák). Jde tedy o stejné účinky, jaké jsou spojeny s rozhodnutím soudu o zahlazení odsouzení.

Pokud již soud rozhodl o tom, že se podmíněně odsouzený osvědčil, nelze již rozhodnout o tom, že se původní trest vykoná, i když vyjde dodatečně najevo, že se ve zkušební době dopustil trestného činu nebo jinak závažně porušil podmínky odkladu výkonu trestu. V úvahu nepřipadá takové rozhodnutí ani na podkladě mimořádného opravného prostředku.⁸¹

Posledně jmenovaná situace, tedy tzv. **fikce osvědčení**, je zákonem upravena z důvodu posílení právní jistoty pachatele. Tato fikce nahrazuje rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil a hlavním kritériem pro nastoupení jejích právních účinků (ex lege) je uplynutí doby jednoho roku

⁸¹ Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 532

od skončení zkušební doby, popř. dodatečně prodloužené zkušební doby. Nezkoumají se tedy podmínky potřebné pro rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil, zároveň však musí být splněna podmínka, že pachatel nezavinil, že k takovému rozhodnutí nedošlo.

3.3.4 Výkon podmíněného odsouzení s dohledem

Na výkon podmíněného odsouzení s dohledem se vztahuje § 330a tr.řádu, a dále také § 330 tr.řádu, týkající se výkonu prostého podmíněného odsouzení. Základním obligatorním pravidlem, narozdíl od úpravy prostého podmíněného odsouzení, je postup soudu po právní moci rozsudku o podmíněném odsouzení s dohledem. Soud tak pověří opatřením probačního úředníka, v jehož obvodu má odsouzený bydliště nebo pracoviště, aby sledoval jeho chování a dodržování uložených omezení a povinností způsobem stanoveným zákonem o probační a mediační službě. Rozhodujícím je faktický pobyt jmenovaného, který je významný z toho důvodu, že v jiném případě by provádění dohledu bylo zříženo vzhledem k povinnostem, které jsou na odsouzeném vyžadovány (viz výše). O průběhu dohledu podává probační úředník zprávu soudu (zpravidla jedenkrát do roka, ovšem může jít o intervaly kratší, např. 6 měsíců).⁸²

Podle povahy věci požádá o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány a instituce a osoby.

Při výkonu dohledu nelze podmíněně odsouzenému ukládat jiné povinnosti, než které vyplývají ze zákona nebo z odsuzujícího rozsudku.

3.4 Specifika úpravy probačních institutů ve věcech mladistvých

Jak již bylo uvedeno, ve věci trestního postihu mladistvých existuje relativně nová zákonná úprava, a sice zákon o soudnictví ve věcech mládeže. V kapitole 2.4.1.2 byly podrobně rozebrány zvláštnosti některých aspektů probace, užívaných tímto zákonem. Jde především o teoretické vymezení pojmu (probační) dohled a jeho vztahu k pojmu probace, včetně vymezení probačních institutů podle tohoto zákona. Jak bylo výše uvedeno,

⁸² Tůmová, J.: *Problematika trestního vykonávacího řízení z pohledu praxe*, Trestní právo 06/2007, s. 10

tento zákon rozšiřuje možnosti uplatnění dohledu při sankcionování mladistvých, ať již při ukládání podmíněného upuštění od uložení trestního opatření či podmíněného odsouzení s dohledem, tak při jeho ukládání jako výchovného opatření v kombinaci s trestním opatřením či samostatně dle § 15 ZSM (viz výše).⁸³

Podle výše uvedeného vymezení lze označit za probaci podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže podmíněné upuštění od uložení trestního opatření dle § 14 ZSM (za předpokladu, že je vysloven nad mladistvým dohled) a podmíněné odsouzení s dohledem dle § 33 ZSM, a taktéž při aplikaci trestního opatření obecně prospěšných prací dle § 26 odst. 1 ZSM v kombinaci s dohledem jako výchovným opatřením dle § 15 odst. 1 a 2 ZSM.

Přestože ze široké škály trestních opatření v kombinaci s výchovnými opatřeními lze jen výše zmíněné považovat za probační instituty, tento zákon otevírá prostor pro široké uplatnění jednotlivých probačních aktivit v celém průběhu trestního procesu ve věcech mladistvých počínající tím, že tento stanoví povinnost informovat Probační a mediační službu o každém zahájení trestního stíhání mladistvého, čímž umožňuje probačním úředníkům vstoupit do řešení jednotlivých trestních věcí.

Cílem této kapitoly je popsat rozdíl specifické úpravy dohledu, podmíněného upuštění od uložení trestního opatření a podmíněného odsouzení s dohledem ve věcech mladistvých oproti obecné úpravě v trestním zákonu. Vzhledem k omezenému rozsahu této práce tak bude záměrně vynechán rozbor uložení trestního opatření obecně prospěšných prací s dohledem jako výchovným opatřením.

3.4.1 Dohled dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Podstatu, účel a obsah dohledu probačního úředníka upravuje ustanovení § 16 ZSM a jeho výkon pak § 80 ZSM. Podstata dohledu v podstatě kopíruje obecnou úpravu, obsaženou v § 26a odst. 1 tr.zák.,

⁸³ Problematika ukládání dohledu jako výchovného opatření vedle trestních opatření, v rámci odklonů od trestního stíhání, popř. jeho samostatné ukládání, je obsažena taktéž v kapitole 2.4.1.2.

ačkoliv ji formuluje jiným způsobem. Ustanovení § 16 odst. 1 ZSM spojuje základní složky dohledu (pomocná a kontrolní), a sice v těchto attributech:

- pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj,
- kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému nebo vyplývajících ze zákona
- pozitivní vedení k životu v souladu se zákonem.

Co se týče prvního uvedeného aspektu, ten v podstatě obsahuje obě dvě složky dohledu, neboť výraz „...sledování...“ v sobě zahrnuje nejen stav, kdy probační úředník provádí kontrolu chování mladistvého a jeho výchovy, ale bezpochyby také znamená pravidelný osobní kontakt, bez kterého není možné dohled, resp. probaci vůbec vykonávat. Požadavek osobního kontaktu je potom doplněn povinností mladistvého dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených lhůtách dle § 16 odst. 3 písm. b) ZSM, a také, narozdíl od úpravy v trestním zákoně, povinností probačního úředníka pravidelně navštěvovat mladistvého v jeho bydlišti, ve škole a na pracovišti podle § 80 odst. 2 ZSM (viz níže).

Druhý prvek dohledu vyjadřuje kontrolní složku. Probační úředník provádí **kontrolu uvedených výchovných opatření**, jsou-li uložena mladistvému pachateli, sice probační program, výchovné povinnosti a výchovná omezení včetně povinností vyplývajících ze zákona. Výchovné povinnosti a výchovná omezení v podstatě nahrazují institut přiměřených omezení a přiměřených povinností a přizpůsobují je účelu soudnictví ve věcech mládeže [výčet výchovných povinností viz § 18 odst. 1 písm. a) – g) ZSM, výchovných omezení viz. § 19 odst. 1 písm. a) – h) ZSM].

Poslední atributem je pozitivní **vedení k životu v souladu se zákonem**, jež vyjadřuje pomocnou složku dohledu, spočívající v sociální práci s mladistvým. Je nutné poznamenat, že zvolenou formulaci „...život v souladu se zákonem...“ není možné vykládat takto striktně a spokojit se s pouhým faktem, že mladistvý neporušuje zákon, zatímco se může nacházet v sociálním prostředí, které v budoucnu může narušit jeho vývoj, jehož konečným důsledkem může být páchaní trestné činnosti. Její výklad

by měl být tedy rozhodně extensivní, tedy směřovat mladistvého k vedení k řádného života.

Podstata dohledu vyjádřená zákonem o soudnictví ve věcech mládeže zcela opomíjí důležitou součást dohledu, která je tvořena spoluprací pachatele a probačního úředníka, především při vytváření a realizaci programu výkonu dohledu⁸⁴. Přestože tento zákon výslovně neužívá termínu „spolupráce“, bude pravděpodobně tato při většině probačních aktivit východiskem komunikace a činnosti mezi pachatelem a probačním úředníkem.

Ustanovení § 16 odst. 2 ZSM specifikuje **účel dohledu**, který plně odpovídá účelu dohledu vymezenému v ustanovení § 26a odst. 2 tr.zák. a navazuje tak na účel opatření přijímaných v systému soudnictví ve věcech mládeže.

Stejně tak i úprava **obsahu dohledu** obsažená v § 16 odst. 3 ZSM kopíruje obecnou úpravu v ustanovení § 26b odst. 1 tr.zák. Pouze formulace povinnosti mladistvého uvedená v § 16 odst. 3 písm. d) ZSM je mírně odlišná, když uvádí, že mladistvý je povinen nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí. Trestní zákon užívá pozitivní formulaci, podle níž je pachatel povinen umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí. Ačkoliv zákonná úprava ve věcech mladistvých se takto snaží terminologicky zmírnit zásah do svobody nedotknutelnosti obydlí dle čl. 12 Listiny, problém podřazením tohoto ustanovení pod některou z výjimek v čl. 12 odst. 3 Listiny přetrvává.⁸⁵

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje specifickou úpravu **výkonu dohledu** probačního úředníka v ustanovení § 80 ZSM. Výkon dohledu počíná jeho nařízením, přičemž tento úkon činí v řízení před soudem předseda senátu nebo samosoudce soudu pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce dle § 80 odst. 1 ZSM. Výkon se

⁸⁴ zákon o soudnictví ve věcech mládeže používá termínu probační program pro druh výchovného opatření jež upravuje § 17 ZSM; jedná se o programy sociálního výcviku, psychologického poradenství nebo zahrnující obecně prospěšnou činnost apod. (bliže § 17 odst. 1 ZSM); probační programy schvaluje Ministerstvo spravedlnosti a jsou vedeny v jeho seznamu probačních programů;

⁸⁵ Na druhou stranu tím, že zákon definuje zmíněnou povinnost negativně, nevystávají stejná úskalí v jejím dodržování v případě, že pachatel obývá byt bez právního důvodu se svolení jiné spolužijící osoby, která však odmítá probačního úředníka vpustit do obydlí – viz pozn. pod čarou č. 42

nařizuje vůči středisku Probační a mediační služby, jehož příslušnost se určuje podle místa, kde mladistvý bydlí nebo se zdržuje.

Oproti ustanovení trestního zákona, jak již bylo výše uvedeno, ve věci mladistvých je probační úředník povinen pravidelně navštěvovat mladistvého dle § 80 odst. 2 ZSM. Jedná se o výraznou změnu oproti dosavadní praxi, podle níž byl pouze odsouzený povinen se ve stanovených lhůtách dostavovat k probačnímu úředníkovi. Návštěvy probačního úředníka v bydlišti, na pracovišti či ve škole mladistvého mohou být sice zdrojem dalších informací, avšak tento postup je spojen i s určitými obtížemi. První problém souvisí s časovou náročností takové činnosti a následné zvětšené vytíženosti probačních úředníků, na něž jsou vzhledem k tomu kladeny vyšší nároky. Závažnější je však druhý problém, a sice možný psychologický dopad osobních návštěv probačního úředníka na pracovišti či ve škole mladistvého. Tyto návštěvy mohou prohloubit stigmatizační efekt, tj. rozšířit okruh lidí, kteří budou vědět, že se v určitém prostředí pohybuje osoba, která spáchala provinění, resp. z něj byla obviněna, proto je nezbytně nutné, aby probační úředník přistupoval k tomuto způsobu kontaktu s mladistvým s maximální citlivostí.⁸⁶

Zákon dále uvádí, že dohled je vykonáván na základě programu jeho výkonu, jež je základním prostředkem individuálního přístupu k mladistvému, pomoci a poradenství.⁸⁷

V ustanovení § 80 odst. 4 ZSM nalezneme úpravu důsledků při nedodržení podmínek dohledu nebo jiných výchovných opatření. V případě závažného nebo opakovaného porušení je zde dána povinnost probačního úředníka o tomto informovat předsedu senátu pro mládež, který dohled uložil. V zákoně je však opomenut fakt, že v přípravném řízení, byť se souhlasem mladistvého, dohled ukládá státní zástupce, tudíž není možné porušení jeho podmínek oznamovat předsedovi senátu soudu, který dohled uložil. Že se jedná o nesrovnalost a nejednotnost úpravy dokazuje i skutečnost, že mladistvý odvolává svůj souhlas s uložením dohledu

⁸⁶ Ščerba, F.: *K činnosti Probační a mediační služby řízení ve věcech mladistvých* in *Problémy trestního postihu mladistvých* (sborník), Olomouc, UP v Olomouci, r. 2003, s. 78-79

⁸⁷ k podrobnému obsahu programu výkonu dohledu srov. Sotolář, A.: *Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*, *Trestněprávní revue* č. 9/2005, s. 232-233

v přípravném řízení vůči státnímu zástupci podle ustanovení § 15 odst. 3 ZSM.

Pro případ méně závažného porušení podmínek dohledu a výchovných opatření je zákonem taktéž v § 80 odst. 4 ZSM upravena možnost udělit tzv. výstrahu mladistvému.⁸⁸

Stejně jako trestní zákon i zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje povinnost probačního úředníka zpracovat zprávu o průběhu výkonu dohledu nad mladistvým, o plnění uložených výchovných opatření mladistvým a jeho osobních rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci. Zbývá jen poznamenat, že podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou informační povinnost probačního úředníka a povinnost zpracovat zprávu upraveny jako procesní instituty v § 80 odst. 4, resp. § 80 odst. 5 ZSM, narozdíli od úpravy v trestním zákoně, kde jsou obsaženy v hmotněprávní úpravě (§ 26b odst. 2, 3 tr.zák.).

3.4.2 Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření

Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření podle § 14 ZSM je institutem, který se svou povahou shoduje s podmíněným upuštěním od potrestání s dohledem podle § 26 tr.zák., a tedy jde o opatření, kterým se vyslovuje vina za spáchání provinění, avšak mladistvému se neukládá žádné trestní opatření.

Zákon uvádí základní předpoklady pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od trestního opatření, které jsou stanoveny kumulativně a vymezeny dvojím způsobem: odkazem na podmínky uvedené v § 11 odst. 1 ZSM, které platí pro obecné (definitivní) upuštění od uložení trestního opatření a potřebou soudu po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého dle § 14 odst. 1 ZSM. Podmínky pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření, jsou:

1. mladistvý spáchal provinění menší nebezpečnosti pro společnost,
2. jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě,

⁸⁸ K její povaze a k jejím následkům blíže kapitola 2.4.1.2

3. a) vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu mladistvého lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem postačí k jeho nápravě,
b) dopustil-li se činu z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná, nebo,
c) jestliže soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a má za to, že vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, povaze spáchaného činu a osobě mladistvého se uložení trestního opatření nejeví nutným.
4. soud považuje za potřebné po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého.

Předpoklady uvedené pod body 1, 2 a 4 musí být splněny vždy a zároveň k nim musí přistoupit alespoň jedna z dalších okolností uvedených pod číslem 3, písm. a) – c), které jsou vypočteny alternativně. Stačí, že bude naplněna alespoň jedna z těchto podmínek, avšak v konkrétním případě je možné, že budou naplněny všechny tyto alternativní okolnosti.

Okolnosti důležité pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření uvedené pod čísly 1, 2, 3 písm. a) se shodují s úpravou pro dospělé pachatele v trestním zákoně (srov. výše). Co se týče podmínky sledování chování mladistvého, tento zákon na rozdíl od úpravy ve věcech dospělých **neukládá obligatorní vyslovení dohledu**. Pro splnění podmínky sledování chování mladistvého tak počítá mimo jiné s výchovnými opatřeními a pokud ani ta nejsou mladistvému uložena, užije se ustanovení § 75 odst. 1 písm. c) ZSM, podle něhož probační úředník provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život. Je však nutné poznamenat, že v případě, kdy není vysloven dohled, nelze toto opatření považovat za probaci, neboť chybí její podstatný prvek (viz výše).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže dále rozšiřuje možnosti použití podmíněného upuštění od uložení trestního opatření, když uvádí další alternativní předpoklady pod č. 3 písm. b) a c), jež v podstatě vycházejí z faktu, že se jedná o mladistvého pachatele.

Alternativa vymezená v § 11 odst. 1 písm. b) počítá s možností upustit od uložení trestního opatření mladistvému za předpokladu, že se dopustil činu z **omluvitelné neznalosti právních předpisů**.

Jde tedy o novou právní úpravu zohledňující tzv. negativní právní omyl mladistvého ve srovnání s obecnou právní úpravou obsaženou v trestním zákoně, který prozatím nemá zvláštní ustanovení o omylu a jeho významu v trestním právu.⁸⁹ Pod neznalostí právních předpisů zde zákon rozumí neshodu pachatelova vědomí a jeho představ o tom, co je platným právem, spočívající v tom, že buď vůbec nevěděl o určitém právním předpise, významném z hlediska jeho trestní odpovědnosti za spáchané jednání, nebo o něm měl nesprávnou nebo nedostatečnou představu.⁹⁰

Mladistvý zásadně zůstává trestně odpovědný, avšak za splnění ostatních podmínek pro rozhodnutí o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření, soud může právě o tomto opatření rozhodnout, a to dále za předpokladu, že vzhledem k individuálním okolnostem případu lze neznalost právního předpisu, která byla příčinou spáchání provinění mladistvým, omluvit (jde tedy takovou neznalost, která není mladistvému vylknutelná).

Předpokladem podmíněného upuštění od potrestání podle alternativy v ustanovení § 11 odst. 1 písm. c) ZSM je, že **soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého** a za těchto okolností se uložení trestního opatření nejeví nutným. Takovou záruku může nabídnout především zájmové sdružení občanů (§ 3 tr.řádu), ale i jiný subjekt, např. rodiče mladistvého, popř. jiný příbuzný či jeho vychovatel apod. Zájmové sdružení občanů nebo jiný subjekt jsou povinni na mladistvého působit, aby žil řádným životem, a k tomu přijmout potřebná opatření (§ 6 odst. 3 tr.řádu.).

V ostatních prvcích se podmíněné upuštění od uložení trestního opatření shoduje s obdobným institutem ve věcech dospělých, tedy s podmíněným upuštěním od potrestání s dohledem. Jedná se především o délku zkušební doby a způsob ukončení podmíněného upuštění od uložení

⁸⁹ Jelínek, J. – Melicharová, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, Praha, Linde, r. 2004, s. 28

⁹⁰ Šámal, P. – Válková, H. – Sokolář, A. – Hrušková, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, Praha, C.H.Beck, r. 2004, s. 121-122

trestního opatření (uložení trestního opatření, rozhodnutí o tom, že se mladistvý osvědčil, popř. fikce osvědčení – viz výše).

Odlišnost lze spatřit pouze ve fakultativní možnosti uložení ochranných či výchovných opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže směřujících k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, čímž je nahrazen institut přiměřených omezení a povinností vycházející z ustanovení § 26 odst. 3 a 4 tr.zák.

Konečně je nutné poznamenat, že úprava ve věcech mladistvých převzala do institutu podmíněného upuštění od uložení trestního opatření z podmíněného odsouzení možnost ponechat podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v platnosti, ačkoliv mladistvý zavinil příčinu pro uložení trestního opatření.⁹¹

3.4.3 Podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení s dohledem na rozdíl od úpravy v trestním zákoně je zákonem o soudnictví ve věcech mládeže uváděno jako samostatný druh trestního opatření v ustanovení § 24 odst. 1 písm. h) ZSM, které ho formuluje poněkud kostrbatě, avšak z pohledu terminologie lépe než trestní zákon, a sice jako *odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem*.

Úprava podmíněného odsouzení s dohledem ve věcech mladistvých je více méně strohá, neboť až na několik odlišností si vystačuje s odkazem na úpravu v trestním zákoně. Ustanovení § 33 odst. 1 ZSM tak pouze modifikuje délku zkušební doby při podmíněném odsouzení s dohledem na jeden rok až tři léta. Současně na tuto zkušební dobu soud může uložit mladistvému výchovná opatření a zároveň uvádí v § 33 odst. 3

⁹¹ Podle ustanovení § 14 odst. 3 ZSM může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v platnosti i přesto, že mladistvý zavinil příčinu k uložení trestního opatření, a a) stanovit nad mladistvým dohled, pokud nebyl již uložen, b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než jeden rok, nebo c) stanovit dosud neuložená výchovná opatření uvedená v § 15 až 20 směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život;

ZSM, že se na výkon dohledu použije ustanovení § 16 ZSM, čímž vylučuje možnost použití ustanovení v trestním zákoně týkající se dohledu.⁹²

V neposlední řadě je ve věcech mladistvých specifikován postup při ponechání podmíněného odsouzení s dohledem v platnosti.⁹³

⁹² Zde se znovu jedná o terminologickou nepřesnost, neboť § 16 ZSM upravuje podstatu, účel a obsah dohledu, podstatná část úpravy výkonu dohledu je také obsažena v procesní části zákona, sice v § 80 ZSM;

⁹³ Podle ustanovení § 33 odst. 2 ZSM může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti i přesto, že mladistvý zavinil příčinu nařízení výkonu trestního opatření, a b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než o dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let, nebo c) stanovit dosud neuložená výchovná opatření uvedená v § 15 až 20 směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život; ustanovení § 33 odst. 2 písm. a) se nepoužije, neboť při podmíněném odsouzení s dohledem je již dohled obligatorně uložen;

4. Probační a mediační služba v ČR

Jak již bylo v různých souvislostech výše zmíněno, probační činnost provádí specializovaná instituce, která byla taktéž účelově zřízena. Jedná se o Probační a mediační službu, která byla založena jako organizační složka státu zákonem o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb. Ačkoliv je hlavním záměrem této práce rozbor hlavních charakteristik probace a jejich odraz v současné právní úpravě, považují za důležité z hlediska komplexnosti práce zmínit alespoň stručný nástin organizace Probační a mediační služby v ČR, rozlišení její činnosti včetně statistických údajů, což je také předmětem následující kapitoly.

4.1 Organizace probační a mediační služby

Právní rámec pro postavení probační a mediační služby (dále jen PMS) v systému státní orgánů řeší zák. č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních správních orgánů státní správy České republiky, podle něhož je Ministerstvo spravedlnosti ústředním orgánem státní správy pro probaci a mediaci. Základním předpisem pro fungování PMS je výše zmíněný zák. č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. Organizací a strukturou se zabývají interní normy, a sice Statut PMS vydaný Ministerstvem spravedlnosti s účinností k 21.5.2001 a Organizační řád PMS vydaný ředitelstvem PMS s účinností od 14.9.2001.

Na vrcholu struktury PMS stojí Ministerstvo spravedlnosti (dále jen „ministerstvo“) jakožto ústřední správní úřad. Do jeho kompetence spadalo při vzniku PMS vydání jejího statutu, který byl vydán s účinností od 21.5.2001, jak bylo výše zmíněno. Ministerstvo vykonává v současnosti státní správu PMS, dle dikce ZPMS tím, že vytváří podmínky k řádnému výkonu probace a mediace, zejména po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční (§ 11 odst. 1 ZPMS). V kompetenci ministra spravedlnosti je taktéž jmenování a odvolávání ředitele PMS, na návrh ředitele a po projednání s Radou pro probaci a mediaci také vedoucí středisek PMS (§ 10 odst. 1 ZPMS) a rovněž také členy Rady pro probaci a mediaci. Ministerstvo nad rámce uvedeného působí aktivně dovnitř

struktury PMS tím, že vykonává nad činností PMS dohled (§ 11 odst. 2 tr. ZMPS).

V čele PMS stojí její ředitel, zákon o PMS hovoří o tom, že ředitel zajišťuje chod PMS po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční (§ 3 odst. 1 ZMPS). V jeho pravomoci je též podávání návrhu na jmenování či odvolání vedoucích středisek PMS. Shora vymezené kompetence odpovídají zákonnému rámci, konkrétní úkoly ředitele PMS upravuje výše zmíněný Statut PMS a Organizační řád. Podle čl. 2 Statutu ředitel PMS ředitel organizuje a kontroluje činnost celé PMS, rozhoduje na návrh vedoucího střediska o jeho vnitřním členění, vydává vnitřní předpisy k zajištění činnosti PMS aj. Organizační řád dále konkretizuje jeho pravomoc, kterou označuje jako výlučnou⁹⁴, a uvádí, že ředitel PMS rozhoduje o vnitřním členění středisek a ředitelství, schvaluje rozpočet, vydává interní normy PMS, rozhoduje o dalších záležitostech, které si v rámci zákonných pravomocí vyhradí. Současně čl. 2 bod. 6 Organizačního řádu stanoví, že ředitel PMS je jejím statutárním orgánem, je tedy logicky oprávněn jednat jejím jménem ve všech záležitostech a zastupovat ji navenek.

V hierarchii organizační struktury v rámci samotné PMS je její ředitelství, jež se člení na pracoviště ředitele a sekretariát, dále oddělení pro veřejné a mezinárodní vztahy a dva úseky zástupců ředitele pro ekonomicko-správní záležitosti, resp. pro probaci a mediaci. Úkoly ředitelství vymezuje čl. 3 Statutu a patří mezi ně organizace vzdělávací a koncepční činnosti, rozvoj mezinárodní spolupráce s institucemi působícími v oblasti justice. Sídlem ředitelství je Praha.

Základním článkem v systému organice PMS jsou střediska PMS, která dle ust. § 3 odst. 2 ZPMS zajišťují plnění úkolů PMS ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky. Příslušnost středisek je odvozena logicky od příslušnosti orgánů činných v trestním řízení (viz § 3 odst. 3 ZMPS), tzn. střediska jsou zřízena v sídlech

⁹⁴ výlučnou pravomocí se rozumí skutečnost, že uvedená rozhodnutí a opatření vyjmenovaná v oddíle VI čl. 6 bod 2 Organizačního řádu smí učinit jedině ředitel, tedy že nepřísluší jiným zaměstnancům v rámci soustavy PMS. Do této pravomoci může zasáhnout pouze ministerstvo jednak z pozice ústředního správního úřadu a jednak z pozice orgánu vykonávajícího dohled nad činností PMS.

okresních soudů (resp. obvodních v Praze a městských v Brně), ovšem tato střediska zajišťují také úkoly pro orgány činné v trestním řízení na krajské úrovni. Mezi ředitelstvím a jednotlivými středisky neexistuje podle zákonné úpravy žádný mezičlánek. K zajištění sjednocení postupů středisek se v původním znění Statutu PMS (čl. 2 odst. 3) počítalo s pověřením vedoucích středisek působících v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů, metodickou koordinací činnosti středisek působících v obvodu určitého krajského soudu. Přenesení části kompetence ředitelství na některé vedoucí středisek tak vytvářelo určitý mezistupeň mezi ředitelstvím a jednotlivými středisky, čímž byla částečně nahrazena vertikální dělba pravomocí. Předpokládalo se, že toto řešení prospěje ke sjednocení postupů a metod činnosti PMS, ale také k lepší komunikaci v rámci organizační soustavy PMS. Prakticky to vypadalo tak, že v každém soudním kraji byla zřízena funkce dvou metodických koordinátorů, ta se ovšem neosvědčila a nakonec se ukázala jako dlouhodobě neudržitelná především kvůli kumulaci funkcí vedoucího střediska a koordinátora, a také pro malou oporu této funkce ve Statutu PMS. Novelizovaný Statut PMS, schválený ministrem spravedlnosti v prosinci 2007, umožnil vytvoření nové funkce regionálního vedoucího pro každý soudní kraj včetně jeho zástupce. Od zavedení této nové funkce si ministerstvo a také samotné vedení PMS slibují zejména posílení celého systému řízení služby především na úrovni krajů. Tento organizační krok je dle vyjádření ředitele PMS důležitým mezníkem pro další organizační a odborný rozvoj PMS ČR, zpřesnění a ještě větší zkvalitnění úrovně spolupráce v kraji mezi PMS a orgány činnými v trestním řízení.⁹⁵ Do budoucna je plánována taktéž změna zákona o probační a mediační službě, neboť je nanejvýš potřebné mít zákonnou oporu pro organizační strukturu orgánu s celostátní působností.

Naproti tomu se ZMPS zabývá horizontálním členěním jednotlivých středisek, byť značně skromně. Dle ust. § 3 odst. 5 ZMPS počítá s možností dělby středisek na oddělení zaměřená zejména na mladistvé obviněné, obviněné ve věku blízkém věku mladistvých nebo na uživatele omamných a psychotropních látek. Uvedené dělení je fakultativní a navíc je

⁹⁵ Blíže viz <http://www.pmscr.cz>

dle Organizačního řádu v pravomoci ředitele PMS, který jej činí na návrh vedoucího střediska PMS. Organizační řád navíc počítá s dělením dle činnosti PMS, a to podle specifiky příslušné lokality a podmínek střediska mimo shora jmenovaná oddělená na další zejména se zaměřením na probaci, mediaci a obecně prospěšné práce. Taková dělba funkcí se jeví mnohem přiléhavější, zejména s ohledem na procentuální zatížení PMS v rámci vykonávacího řízení (viz Příloha č. 2).

V čele střediska figuruje jeho vedoucí, který středisko řídí, organizuje jeho práci, nesmí však podřízeným úředníkům a asistentům PMS dávat k provádění probace a mediace pokyny, které by byly v rozporu s pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce (§ 10 odst. 1, 2 ZMPS). Statut PMS svěřuje do kompetence vedoucího střediska rovněž jeho kontrolu a metodické vedení úředníků a asistentů, vyřizování některých stížností na postup úředníka ad. Další úpravu postavení konkretizuje čl. 7 odst. 5 písm. a) Organizačního řádu.

Faktické úkony probace, ale i mediace jsou svěřeny zaměstnancům jednotlivých středisek. Pracovníky středisek jsou úředníci a asistenti PMS. Úředníkem PMS se může stát fyzická osoba, bezúhonná, způsobilá k právním úkonům a musí mít vysokoškolské vzdělání v oblasti společenskovední získané ukončením studia v magisterském studijním programu a odbornou zkouškou, kterou mu středisko umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS (§ 6 odst. 2 ZMPS). Pro funkci asistenta PMS jsou předpokladem bezúhonnost, věk 21 let, způsobilost k právním úkonům a středoškolské vzdělání v oblasti společenskovední (§ 6 odst. 3 ZMPS). Vzdělávání úředníků i asistentů PMS, jakož i odborné zkoušky upravuje Statut PMS v oddíle III. Z uvedeného stojí za zmínku, že shora uvedený základní kvalifikační program trvá 12 měsíců (oproti tomu specializační kurz pro asistenty PMS trvá 6 měsíců) a zahrnuje jednak teoretickou jednak praktickou přípravu v oblasti práva, společenských disciplín, sociální práce a komunikačních dovedností. Zákon o PMS umožňuje též vykonávat úkony probace a mediace nebo se na nich podílet i jiným osobám, než jen úředníkům PMS, pokud nejde o úkony svěřené do výlučné působnosti PMS (§ 4 odst. 6 ZMPS). Tímto se mimo jiné otevírá prostor pro působení dalších osob

mimo strukturu PMS, což by mohlo být přínosné zejména s ohledem na jednotlivé specializace, ovšem je otázkou, zda-li bude taková spolupráce v budoucnu ve větší míře využívána, když PMS je založena na profesionálním modelu. K uvedenému je vhodné zmínit, že profesionální princip není jediným možným způsobem výstavby a organizace PMS⁹⁶, ovšem ve vztahu s potřebou rychlého vybudování PMS v České republice v podstatě „na zelené louce“ plně odpovídá požadavkům tuzemského prostředí.

K organizaci PMS je třeba se stručně zmínit o Radě pro probaci a mediaci, která má v systému PMS zvláštní postavení, neboť je poradním orgánem ministra spravedlnosti (§ 12 odst. 1 ZMPS). Její členy jmenuje sám ministr spravedlnosti z řad soudců, státních zástupců, úředníků PMS a dalších osob s odbornými znalostmi a zkušenostmi z oblasti probace a mediace. Do kompetence Rady patří mj. navrhování pravidel pro vytváření probačních programů, projednávání koncepčních a metodických materiálů připravených ministerstvem atd. (§ 12 odst. 3 ZMPS).

4.2 Činnost Probační a mediální služby

Ustanovení § 4 odst. 1 ZPMS uvádí, že Probační a mediální služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život. Ze shora uvedeného je na první pohled patrné, že se jedná o širokou a současně velmi zobecňující formulaci činnosti PMS, neboť se dotýká jak činnosti tzv. předrozsudkové, tak činností ve vykonávacím řízení. Prvně jde o aktivitu před samotným rozhodnutím v

⁹⁶ Úkony probační a mediální služby mohou být částečně svěřeny soukromoprávnímu spolku – např. Rakousko. Existují rovněž modely smíšené, jehož příkladem je Švédsko, kde značná část případů dohledu je v kompetenci dobrovolných pracovníků, tj. osob mimo strukturu probační služby. Profesionální pracovníci mimo jiné dobrovolníky vedou a poskytují jim konzultace. Blíže např. Jana Válková – překl.: *Švédské vězeňství a probační služba*, České vězeňství č. 3/1995, s. 24

rámci trestního řízení, při nichž by PMS měl hrát významnou iniciativní roli (arg. „vytváří předpoklady“), např. při vedení trestní věci k odklonu, příp. uložení alternativního trestu nebo ve věcech náhrady vazby. V podstatě jde o soudní a včasnou pomoc (viz výše). Zároveň se v předmětném ustanovení počítá s tzv. porozsudkovou agendou PMS, když zmiňuje vykonání trestu nespojeného s odnětím svobody a dále užívání pomocné a kontrolní složky k vedení řádného života. Celkově je předmětné ustanovení pouhou deklaratorní normou bez praktického dopadu, neboť práva a povinnosti pracovníků PMS při uvedených činnostech, jakož i dalších osob, upravují samostatné normy, např. v trestním zákoně, trestním řádu, ale i v zákoně o PMS.

Následující ustanovení § 4 odst. 2 ZPMS je konkrétnější, když demonstrativně jmenuje druhy činností PMS. Uvedený výčet postihuje v podstatě celé spektrum činností vykonávaných PMS, zahrnuje administrativní úkony, dále úkony prováděné v předrozsudkové fázi, úkony spojené s výkonem dohledu ve všech zákonem předpokládaných případech, a v neposlední řadě jde o úkony spočívající v kontrole výkonu trestů nespojených s odnětím svobody včetně sledování a kontroly odsouzeného.

Zákon o PMS rovněž vytváří předpoklady pro působení PMS při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem (§ 4 odst. 4 ZPMS). Jednak se tímto ustanovením alespoň částečně posilují práva poškozeného, neboť jeho postavení je v rámci trestního řádu upraveno zejména ve směru jeho nároku na náhradu škody. Pracovníci PMS sice taktéž vyvíjejí činnost za účelem uspokojení nároků poškozeného, ovšem jejich zájmem je současně pomoci poškozeným např. po právní, ale i sociální stránce formou nabídek odborné pomoci. Ze znění shora uvedeného ustanovení vyplývá, že zákon počítá i s „dalšími osobami dotčenými trestným činem“, čímž částečně stírá rozdíl v postavení mezi těmito subjekty a osobami v procesním postavení poškozeného při uplatňování svých práv a nároků, ovšem nikoliv v trestním řízení, kde pouze poškozený vymezený v ust. § 43 odst. 1, 2 tr. řádu je jeho subjektem.

Ustanovení § 4 odst. 5 ZMPS dále uvádí, že PMS se podílí na prevenci trestné činnosti. Žádný ze současně platných právních předpisů však nesvěřuje PMS speciální pravomoci k provádění prevence. Zákonodárce zde v podstatě obecně proklamuje, že PMS jako součást české justice přispívá svou veškerou činností k prevenci před trestnou činností, zejména ke snížení rizika recidivy při práci s odsouzenými k alternativním trestům.

Co se týče poměrného zastoupení jednotlivých druhů činností PMS **v rámci vykonávacího řízení**, mohlo by se především v kontextu této práce zdát, že úhelným kamenem práce PMS je právě působení v oblasti probace jako takové. Zároveň je třeba připomenout, že legální definice probace dle zákona o PMS je vystavěna na výčtu činností PMS, a proto je nutné zdůraznit, že v následujících řádcích bude stále hovořeno o probaci v intencích této práce, tj. jako o alternativním trestu. Toto se jeví významným ve vztahu ke statistickým údajům vyjadřujícím vzájemný poměr jednotlivých agend činnosti PMS.

Již při letním pohledu na údaje, obsažené v číslovaných přílohách (viz níže), jež jsou oficiálními ročními statistikami PMS⁹⁷, je zřejmé, že probace tvoří menší část celkové činnosti PMS. Zpracovávané statistiky se navíc týkají činnosti PMS během vykonávacího řízení. Celkový pohled na nápad činnosti poskytuje Příloha č. 4 (viz níže). Objasnění menšího zastoupení probace v činnosti PMS tkví v první řadě v počtu podmíněných odsouzení s dohledem a podmíněných upuštění od potrestání s dohledem (viz Příloha č. 1). V případě podmíněného odsouzení s dohledem lze pozorovat mírně stoupající bilanci počtu takto vyřízených věcí s tím, že teprve v roce 2007 překročil jejich počet hranici 3000 evidovaných věcí za jeden kalendářní rok. Z grafu lze současně vyčíst stabilní tendenci při ukládání tohoto trestu, neboť je zřetelné, že neexistují výrazné statistické

⁹⁷ Jedná se o každoročně vydávanou Statistiku Probační a mediační služby ČR, která byla pravidelně zveřejňována původně na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti a od roku 2007 na stránkách PMS. Tyto statistické údaje jsou shromažďovány samotnou PMS, přičemž základem je evidence nápadu věcí na PMS, což je nutné zdůraznit zejména proto, že jde o rozdílná čísla oproti údajům obsaženým v tzv. Ročence kriminality vydávané Ministerstvem spravedlnosti. Tato odlišnost je právě způsobena tím, že ročenka kriminality eviduje rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení za daný rok, přičemž rozhodující je právní moc rozhodnutí (týká se soudu), zatímco statistika PMS vychází z vlastního počtu evidovaných spisů, jejichž vyřízením byli pracovníci PMS pověřeni.

výkyvy v počtu užití tohoto institutu, což mimo jiné dokazují procentuální údaje zahrnující veškerou agendu PMS (viz Příloha č. 2). Pokud se týká podmíněného upuštění od potrestání s dohledem vzhledem k přísným podmínkám užití tohoto institutu je prostor pro uložení této trestní sankce výrazně užší. Tomu odpovídají i data v grafu č. 2 Přílohy č. 1, z nichž vyplývá malý počet takto vyřízených věcí. Navíc jestliže v letech 2001 – 2003 PMS evidovala 132, resp. 129 a 113 případů podmíněného upuštění od potrestání s dohledem mezi dospělými pachateli, v následujících letech, počínaje rokem 2004, došlo v poměru s předchozími léty k dramatickému úbytku při ukládání této sankce, a to o více než 50%. Tento pokles byl pravděpodobně způsoben uvedením v účinnost nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže, neboť toto trestní opatření bylo častěji užíváno právě v souvislosti s projednáváním věcí mladistvých. Po zavedení nového zákona se tak značná část případů podmíněného upuštění od potrestání s dohledem dostala do nového režimu a začala být také vykazována v rámci samostatné statistiky věnující se mladistvým pachatelům. Ve věcech dospělých lze nadto vidět výraznou klesající tendenci v ukládání této sankce, přičemž v roce 2007 se počet takto vyřízených věcí dostal ke svému minimu, když činil pouhých 27 evidovaných případů, což v přepočtu znamená 0,1% veškeré agendy PMS (viz Příloha č. 2 a 3). K tomuto faktu zřejmě přispívá i skutečnost, že v souvislosti s trendem omezování zahlcení soudů se případy, na které by bylo možno užít ustanovení § 26 tr. zákona, vyřizují ve větší míře v rámci odklonů v přípravném řízení.

Z těchto údajů je zřejmé, že zastoupení ryze probačních aktivit netvoří významnou část agendy PMS. Při porovnání s ostatními činnostmi PMS vychází jako kvantitativně nejnáročnější agenda spojená s kontrolou výkonu trestu obecně prospěšných prací. Již v počátcích fungování PMS v roce 2001 bylo zaznamenáno celkem 10180 případů spojených s tímto trestem, což bylo jistě extrémní číslo s ohledem na tehdejší personální, ale i materiální možnosti PMS. Od roku 2001 se počet této agendy navýšil až na 15439 případů v roce 2003, v současnosti, tj. za rok 2007, bylo evidováno 14038 případů. V procentuálním přepočtu pak agenda spojená s trestem obecně prospěšných prací zabírá průměrně kolem 70% veškeré agendy

PMS (viz Příloha 2-3), zbývající třetina pak připadá na ostatní aktivity PMS, vykazované v rámci ročních statistik, tj. kontrola nad odsouzenými v rámci podmíněného odsouzení či sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění, příp. podmíněného propuštění s dohledem, administrativní dotazování a příprava podkladů pro orgány činné v trestním řízení a jiné, blíže nespecifikované činnosti. Výkon probace v pravém slova smyslu pak v současnosti (rok 2007) zabírá 16,6%, přičemž v minulých letech lze zaznamenat jen drobné odchylky, zejména s ohledem na pokles podmíněných upuštění od potrestání, ovšem na druhou stranu lze konstatovat vzestup aktivit při práci s podmíněně odsouzenými, kterým byl uložen dohled (v roce 2001 **1831** z celkového nápadu věcí, v roce 2007 už téměř dvojnásobek, tj. **3239** případů - viz Příloha č. 1). Zatímco celkový počet podmíněných odsouzení s dohledem stoupá, v procentuálním vyjádření se toto zvýšení nápadu nijak významně neprojevuje, neboť ve stejném poměru roste jednak ostatní agenda a jednak celkový nápad činnosti PMS, což je vidět při porovnání údajů v Přílohách 1 – 3, a bezpochyby také změnami v provádění statistiky samotné. Zajímavým se v této souvislosti jeví snižování agendy kolem prostého podmíněného odsouzení až na minimální hodnoty čítající pouhé desítky případů ročně (viz Příloha 2).

Ke statistikám je třeba konečně uvést, že zvlášť jsou zpracovávána data ve věcech mladistvých. Tyto statistiky jsou značně diferencované s ohledem na existující množství opatření, která je možno mladistvým ukládat a jejichž kontrolou je PMS pověřována. Současně ve spojení s problematikým vymezením probačních institutů ve věcech mladistvých (viz výše) tak tyto údaje záměrně neuvádím a v tomto aspektu odkazuji na předmětné roční statistiky PMS.

4.2.1 Některé aspekty způsobu provádění dohledu

S ohledem na zaměření této práce považuji za nadbytečné zabývat se konkrétně jednotlivými druhy činností PMS. Jde o zcela samostatnou problematiku s přesahem z oblasti práva do oblasti sociální práce. Na druhou stranu právě ve vztahu k účelu práce je na místě alespoň nastínit

způsob činnosti PMS při výkonu dohledu, který je zároveň v některých případech probačním prvkem. Dané problematice se z velké části dotýkají kapitoly týkající se pojmu, účelu a obsahu dohledu, v nichž jsou popsána jednak základní práva i povinnosti probačního úředníka a odsouzeného při výkonu dohledu, jednak charakterizovány obě základní složky dohledu včetně stručného výčtu činností spadajících pod složku kontrolní, resp. pomocnou. Tyto kapitoly, resp. informace v nich uvedené, je potřebné vykládat v souvislostech s tím, co bude dále ke způsobu provádění dohledu uvedeno, neboť jsou to právě zákonná ustanovení upravující vymezení, účel a obsah dohledu, která poskytují činnostem probačních úředníků právní rámec.

Kromě uvedeného je tedy na místě věnovat pozornost zejména **základním principům**, kterými by se úředníci PMS měli řídit při výkonu dohledu, a těmi jsou:

- **individuální přístup** – probační úředník má přistupovat ke každému odsouzenému individuálně, komplexně hodnotit jeho sociální a rodinné zázemí, příčiny trestné činnosti a klientovy konkrétní potřeby, zároveň mu pomáhá při řešení konfliktních situací
- **respekt ke klientovi** – ke klientovi je třeba přistupovat s respektem a dát mu prostor a možnost pro vlastní podložená (informovaná) rozhodnutí
- **kontakt s blízkým sociálním okolím klienta** – probační úředník musí navázat a udržovat kontakt s rodinou klienta a při svém postupu zohledňovat i její zájmy a zájmy sociálního společenství, v němž se klient pohybuje
- **součinnost s dalšími odborníky a koordinace sociálních služeb** – úředník by v rámci dohledu neměl podceňovat a zanedbávat spolupráci s dalšími institucemi (státními i soukromými) a tuto spolupráci by měl koordinovat⁹⁸

Pokud se týká pomocné složky činnosti probačního úředníka, konkrétní forma pomoci klientovi se samozřejmě, jak již bylo mnohokrát opakováno, bude odvíjet od specifik každého případu. Obecně lze

⁹⁸ Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H.Beck, r. 2000, s. 307

předpokládat, že probační úředník bude mít za cíl pomoci klientovi při obnově elementárních sociálních vztahů a při uspokojování základních životních potřeb. Mimo jiné klientovi pomáhá při hledání zaměstnání či bydlení, vyhledávání programu pro léčbu závislosti na alkoholu či návykových látkách, při hledání psychologické pomoci atp. K provádění takové činnosti musí probační úředník mít znalosti prostředí, ve kterém operuje, např. znát lokality, kterým je třeba se vyhýbat, kde se vyskytují problémové skupiny obyvatel apod., ovšem nadto je třeba mít přehled o zařízeních ve svém regionu, která se zaměřují na určitou problematiku, popř. určitou skupinu lidí, navazovat s nimi kontakty a jejich spolupraci se věnovat problémům klienta, které není schopen řešit sám.⁹⁹

V každém případě platí, že za úspěšným výsledkem probace, resp. dohledu samotného, je především fungující vztah mezi probačním úředníkem a klientem. V případech, kde je to možné, je vhodné, když probační úředník naváže kontakt s obviněným ještě v rámci předrozsudkové fáze, kde může začít budovat důvěru klienta, která je posléze zúročena ve fázi vykonávacího řízení.

Kontrolní složka dohledu zjednodušeně řečeno jednak odpovídá kontrole během zkušební doby prostého podmíněného odsouzení a jednak se kontroluje dodržování podmínek dohledu, ať již vycházejících ze zákona či rozhodnutí soudu. Mimo to se však ve vztahu k pomocné složce jeví důležité kontrolovat právě výsledky dosažené při pomoci v rámci dohledu, neboť zde se v mnoha případech eliminují nebezpečné kriminogenní vlivy na osobu odsouzeného jako např. závislost na alkoholu, pohyb mezi problémovými skupinami obyvatel, ale i prostá nezaměstnanost či problémy s bydlením, nedostatek finančních prostředků či přetrhané sociální vazby. Probační úředník tak musí nejen směřovat klienta k odstranění těchto negativních faktorů, ale také kontrolovat efektivitu jeho počínání. Formálně se kontrolou zabývá trestní zákon v ust. § 26b odst. 3, kde je upravena informační povinnost probačního úředníka vůči soudu (viz výše). Pokladem pro tuto zprávu jsou výsledky jednak osobní práce s klientem PMS a jednak nashromážděné informace o klientovi od třetích osob, ať již rodiny,

⁹⁹ taktéž viz. Rozum, J. – Kotulán, P. – Vůjtěch, J.: *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*, Praha, IKSP 2000, s.79

zaměstnavatele, ale i poškozeného, jde-li o náhradu škody či odčinění morální újmy. Mimo to se také v rámci dohledu používají standardní nástroje zjišťování aktuální situace o odsouzeném, tzv. zprávy k osobě, např. rejstřík trestů, zpráva o pověsti odsouzeného zpravidla z místa bydliště či od orgánů Policie ČR, resp. obecní policie, vyjádření místně příslušného úřadu práce, správy sociálního zabezpečení, sociálního odboru obecního úřadu apod. (viz § 5 odst. 3 ZMPS).

Společným prvkem složky kontrolní a pomocné mají setkávání probačního úředníka a odsouzeného, tedy jejich osobní kontakt. Otázka frekvence těchto setkání byla již výše řešena, a proto je vhodné pouze doplnit, že s ohledem na okolnosti případu je možné, aby probační úředník prováděl též kontrolu tzv. v terénu, tedy v místě bydliště klienta nebo jeho zaměstnavatele, a to zejména tehdy, jestliže z průběhu dohledu vystávají určité pochybnosti o tom, že odsouzený vede řádný život, příp. že dodržuje uložená omezení a povinnosti.

Souběžné uplatňování složky pomocné a zároveň kontrolní se obvykle jeví jako problematické, resp. obtížné, neboť jejich užití musí probační úředník pečlivě vyvažovat. Probační úředník tak musí klientovi ukázat, že jeho záměrem je mu pomoci a nikoliv jej při něčem přistihnout. Je rovněž na místě, aby přistupoval k odsouzenému otevřeně, tj. aby klient věděl o aktivitách probačního úředníka, neboť odsouzený by neměl mít pocit, že se děje něco za jeho zády.¹⁰⁰ Probační úředník musí současně vystupovat autoritativně, a pokud dochází k nespolupráci klienta, je třeba, aby požadoval důsledné plnění podmínek dohledu, a již v počátku zabránil negativnímu chování klienta. Zvládnutí této dvojí úlohy lze pokládat za nejdůležitější a také nejobtížnější požadavek na činnost probačního úředníka při výkonu dohledu.

¹⁰⁰ Rozum, J. – Kotulan, P. – Vůjtěch, J.: *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*, Praha, IKSP 2000, s.77

5. Úprava probačních institutů v návrhu nového trestního zákoníku

V současné době prochází legislativním procesem návrh nové úpravy trestního zákoníku, který má zcela nahradit existující trestní zákon, č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů.¹⁰¹ Vzhledem ke skutečnosti, že probíhající rekodifikace trestního práva je z časového hlediska dlouhodobě plánovaná, je nutné nastínit možnou budoucí úpravu probace v novém trestním zákoníku, byť nelze předvídat, v jaké podobě bude jeho konečné znění.

Samotná úprava probace, jako ostatní instituty, vycházejí ze základních cílů nové právní úpravy, z nichž po účely této práce je nezbytné uvést následující:

- zajišťovat realizaci trestní politiky demokratické společnosti založené na principu humanismu, směřující k sociální reintegraci pachatelů a zajišťující přiměřenou satisfakci obětem trestných činů;
- změna celkové filosofie ukládání sankcí, kdy je třeba především změnit hierarchii sankcí, v rámci níž by byl trest odnětí svobody chápán jako ultima ratio a byl by kladen důraz na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele;¹⁰²

Pokud se týká předloženého znění návrhu trestního zákoníku, tento nikterak pojem probace nepřevzal. Nadále se setkáváme se stejnou terminologií jako v současném znění zákona. Současně se zákonodárce nevyrovnal se zavádějícím používáním pojmu dohled. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že dohled je i do budoucna chápán jako samostatný institut činnosti Probační a mediační služby, což i pojmově odpovídá jejímu legálnímu vymezení (viz výše).

Samotná formulace **pojmu a účelu dohledu** zůstává zcela nepozměněna (viz § 49 návrhu trestního zákoníku, dále jen „návrh TZ“).

¹⁰¹ V době zpracování tohoto textu je k dispozici návrh nového trestního zákoníku včetně paragrafového znění a přiložené důvodové zprávy ve stavu, jak bude vládou předložen k projednání do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

¹⁰² Blíže *Vládní návrh Trestního zákoníku a Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku* – viz <http://portal.justice.cz/ms/soubor.aspx?id=63123>, s. 185-186

Nejvýznamnější změnou oproti stávající úpravě je nahrazení dosavadního termínu „probační program“ pojmem „**probační plán dohledu**“, neboť původní termín je již využíván zákonem o soudnictví ve věcech mládeže v jiném smyslu (viz výše). V rámci sjednocování terminologie je to jistě vítaný krok. Pokud jde o **povinnosti pachatele** při uloženém dohledu, nově se počítá s tím, že pachatel je mimo jiné povinen informovat probačního úředníka i o zdrojích obživy. Otázkou je praktický dopad této novinky, neboť takové informace může i dle stávající úpravy probační úředník požadovat.¹⁰³ Samostatného ustanovení se dostalo povinností a oprávněním probačního úředníka. Nově je tak určena obecná povinnost vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s vytvořeným probačním plánem, být mu nápomocen v jeho záležitostech a plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život (viz § 51 odst. 1 návrhu TZ). Stejně jako u mladistvých návrh zákona počítá s možností rozdílného postupu probačního úředníka **při méně závažném porušení podmínek** dohledu. Dle § 51 odst. 2 návrhu TZ nemusí probační úředník informovat předsedu senátu, ale upozorní pachatele na zjištěné nedostatky a poučí ho o případných následcích opakovaného porušování podmínek dohledu. Nejedná se ovšem o žádné novum, protože takový postup nyní umožňuje ust. § 7 odst. 3 ZPMS, které obsahuje takřka shodnou formulaci.

Co se týče institutu **přiměřených omezení a přiměřených povinností**, ani v tomto případě se zákonodárce nevyrovnal s obtížemi, které se vyskytují v současné právní úpravě (viz výše). V návrhu se dokonce obecně formulovaná možnost uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život, vyskytuje pouze v ustanovení § 48 odst. 3 návrhu TZ v rámci institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Následně uvedený demonstrativní výčet těchto omezení a povinností v § 48 odst. 4 návrhu TZ pak vychází z obecné formulace a správně by měl být využíván ve spojení s touto definicí. Ačkoliv nový návrh rozšiřuje demonstrativní výčet

¹⁰³ Ust. § 26b odst. 1 písm. c) tr. zák. stanoví, že pachatel je povinen informovat o „...jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem.“ Probačnímu úředníkovi nic nebrání, aby podle tohoto ustanovení vyžadoval od pachatele informace o zdrojích jeho obživy.

přiměřených omezení a povinností¹⁰⁴ a možnosti jejich uložení pachateli (nově při trestu domácího vězení), všechny tresty, u nichž je fakultativní použití tohoto institutu možné odkazují stále pouze na tento výčet bez návaznosti na obecnou formulaci ukládání přiměřených omezení a povinností.

Pokud jde o probaci, prakticky beze změny zůstala úprava **podmíněného upuštění od potrestání s dohledem**, pouze byl rozšířen výčet přiměřených omezení a povinností (viz výše). Jediným znatelným rozdílem je, že základním předpokladem pro upuštění od potrestání bude spáchání trestného činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, nikoliv tedy trestný čin menší nebezpečnosti pro společnost, jak obsahuje současná právní úprava.¹⁰⁵ Tato změna je nutná vzhledem k plánovanému opuštění materiálně-formálního pojetí trestného činu a ponechání pouze formálního vymezení trestného činu, když dnešní pojetí materiální stránky je nahrazeno aspektem protiprávnosti každého trestného činu. Shodně jako ve stávající úpravě je pak v návrhu upraveno **podmíněné odsouzení s dohledem**. Mění se pouze název této trestní sankce na podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a systematicky je správně zařazen pod trest odnětí svobody.

Nově se počítá s trestem **domácího vězení** (§§ 60-61 návrhu TZ). Jeho podstata spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hod. do 5.00 hod. Soud jej může uložit v trvání až na dvě léta, odsuzuje-li pachatele přečinu,¹⁰⁶ jestliže vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu a zároveň pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese. Návrh zákona umožní také

¹⁰⁴ návrh nově uvádí další povinnosti pod § 48 odst. 4 a sice : ...písm. i) uhradit dlužné výživné nebo jinou částku, j) veřejně nebo osobně se omluvit poškozenému nebo, k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

¹⁰⁵ blíže viz. : Ščerba, F.: *Právní úprava upuštění od potrestání obsažená v návrhu nového trestního zákoníku*, Trestní právo 11/2007, s. 19-21

¹⁰⁶ Přečinem se v nové úpravě rozumí všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do tří let (§ 14 odst. 2 návrhu TZ).

ukládat pachateli na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo povinnosti. Kontrola výkonu tohoto trestu by měla spočívat v systému tzv. elektronického sledování, kterou by měli zajišťovat probační úředníci za použití tzv. náramků. Tato nová trestní sankce do jisté míry rozšiřuje uplatnění probace v českém trestním právu, ovšem s jedním znatelným nedostatkem. Jestliže byly výše vyjmenovány základní charakteristiky probace jako alternativního trestu, lze konstatovat, že trest domácího vězení splňuje většinu daných podmínek. Domácí vězení znamená odklad trestu odnětí svobody, přičemž je ukládán v rozhodnutí soudu, jímž je pachatel uznán vinným ze spáchání přečinu (tedy i atribut závislosti na vině je splněn), a současně jsou s neplněním podmínek tohoto trestu spojeny právní důsledky spočívající v nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody až v trvání jednoho roku. Pokud jde o zkušební dobu, vzhledem k povaze domácího vězení lze fakticky považovat dobu trvání tohoto trestu za určitý druh „zkušební doby“, neboť v případě zmaření výkonu tohoto trestu je nařízen výkon trestu odnětí svobody. Odsouzený na rozdíl od podmíněného odsouzení již sice vykonává určitý trest, ovšem i zde existuje pohrůžka výkonem trestu odnětí svobody, byť tzv. náhradního, tedy v podobě jak je zná současný trestní zákon např. u peněžitého trestu. Chybějícím probačním prvkem je potom dohled, s jehož uložením vedle domácího vězení návrh trestního zákona nepočítá. Za dané situace lze argumentovat tím, že pachatel je pod kontrolou probačního úředníka prostřednictvím výše zmíněného elektronického zařízení, ovšem tato kontrola směřuje pouze k tomu, zda-li odsouzený neporušuje podmínky trestu. Současně probační úředník může být pověřen kontrolou nad dodržováním přiměřených omezení či povinností, byly-li odsouzenému uloženy. Při takové úpravě se tedy kompetence probačního úředníka omezují pouze na výkon kontroly, a to navíc v jiném směru než jak je vymezena v rámci dohledu, a současně vůbec nevyužívá možnosti působení probačního úředníka v rámci pomocné složky dohledu. Tento faktor jednak brání tomu, abychom mohli hovořit o novém plně probačním institutu a jednak dle mého názoru částečně oslabuje možnost resocializace odsouzeného, neboť i u takového pachatele, kterému bude uložen trest domácího vězení, mohou a pravděpodobně v mnoha

případech budou existovat problémy, jež by bylo vhodné a možné řešit v rámci dohledu. Otázkou ovšem zůstává, zda-li soudy nebudou této sankce využívat pouze u pachatelů s dobrým rodinným a sociálním zázemím. Dohled vedle domácího vězení pak bude možné ukládat pouze ve věcech mladistvých jako výchovné opatření (viz výše). V tomto směru se uplatnění probace jako alternativní sankce rozšíří.

Na okraj pak zbývá poznamenat, že návrh nepočítá s tím, že by se po výkonu trestu domácího vězení na odsouzeného hledělo, jako by nebyl odsouzen. Pachatel musí ještě jeden rok po výkonu vést řádný život a poté je možné toto odsouzení zahladit. Vzhledem k charakteru této sankce se navrhaný postup jeví příležitým.

Celkově lze konstatovat, že předkládaný návrh nového trestního zákoníku v otázce probace a s tím spojených institutů, resp. užívaných pojmů a prvků, částečně zpřehledňuje úpravu, avšak bez praktického dopadu. Trest domácího vězení se do budoucna jeví jako vhodné opatření zejména ve vztahu k rostoucímu počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody, na druhou stranu je třeba připomenout, že s kontrolou těchto odsouzených naroste nápad PMS, přičemž její pracovníci nebudou moci využít plně svého potenciálu v rámci sociální práce s těmito klienty. Nad to návrh zákona počítá i se zavedením nových kompetencí pracovníku PMS (např. dohled nad propuštěnými z ochranného léčení), popř. s jejich rozšířením, a tudíž bez náležitého posílení početního stavu PMS bude ohrožena kvalita práce celé PMS. Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku uvádí, že počet pracovníků bude navýšen nejméně o 100 zaměstnanců.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Viz *Vládní návrh Trestního zákoníku a Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku* – viz <http://portal.justice.cz/ms/soubor.aspx?id=63123>, s. 191

6. Právní úprava probace na Slovensku

Srovnání české a slovenské právní úpravy probace má svůj opodstatněný význam, a sice v tom ohledu, že právě na Slovensku až do nedávné minulosti taktéž platil původní trestní zákon č. 140/1961 Sb., samozřejmě s odlišnými změnami, provedenými po rozdělení federativní republiky, a kde již byla provedena rekodifikace trestního práva. V účinnost tak od 1.1.2006 vstoupil nový trestní zákon č. 300/2005 Zbierky zákonov (dále jen „Z.z.“), a dokonce i nový trestní řád č. 301/2005 Z.z., které původní předpisy zrušily. Podstatou této kapitoly je tedy stručná komparace uplatnění probace v nynější české právní úpravě se slovenskou s přihlédnutím k českému návrhu nového trestního zákoníku.

Neméně významným je ovšem také Zákon o probačních a mediačních úřednících č. 550/2003 Z.z. (dále jen „ZPMU“), který se stal účinným 1.1.2004. Význam uvedeného zákona ve spojení s novými trestněprávními kodexy tkví v tom, že umožnil vzniknout funkci probačních a mediačních úředníků, vymezil obsah pojmů probace, mediace a zejména probační a mediační činnosti a zároveň ustanovil kompetence Ministerstva spravedlnosti SR a konečně umožnil zřízení Rady pro probaci a mediaci jako poradní orgán.¹⁰⁸

Legální definici probace tedy nalezneme v čl. I, § 2 odst. 2 písm. a) ZPMU, podle něž se probací rozumí:

- organizování a výkon dohledu nad obviněným, obžalovaným anebo odsouzeným (dále jen obviněný),
- kontrola výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody, včetně uložených povinností anebo omezení,
- dohled nad chováním obviněného v průběhu zkušební doby při podmíněčném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
- napomáhání obviněnému k tomu, aby vedl řádný život a vyhověl podmínkám, které mu byly uloženy rozhodnutím prokurátora anebo soudu v trestním řízení.

¹⁰⁸ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, r. 2006, s. 802

Jak z uvedené definice vyplývá, až na drobné nuance je pojetí probace ve slovenské úpravě shodné s českou právní úpravou (viz výše). Lze tedy stejně jako v případě tuzemské úpravy konstatovat, že se nejedná ani o pojetí probace v užším, ani v širším smyslu, neboť i tato formulace převzala do pojetí probace tzv. paroli, kterou však s probací nelze ztotožnit, ani ji pod tento pojem podřadit (viz výše).

Co se týče pojmu dohled, resp. **probační dohled**, slovenský trestní zákon narozdíl od české současné i navrhované úpravy přímo tento pojem používá. Na druhou stranu toto označení je značně zavádějící, protože ne ve všech případech skutečně odpovídá dohledu jako probačnímu prvku. Kupříkladu právě při podmíněčném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je možné dle § 68 odst. 1 slovenského trestního zákona (dále jen „sl.TZ“) vyslovit nad propuštěným „probační dohled“. Takový dohled nelze vzhledem k výše uvedenému označit za dohled probační (srov. kapitulu 2.4), ačkoliv vezmeme-li v úvahu celkovou zákonnou úpravu, tzn. trestní zákon spolu se zákonem o probačních a mediačních úřednících, pak si tyto předpisy nijak neodporují, neboť podle nich se mimo jiné i dohledem při podmíněčném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody rozumí probace (viz výše). Užívání pojmu probační dohled tímto způsobem je tedy pouze v rozporu s teoretickým vymezením probace, resp. probačního dohledu jako její části.

Další podstatnou skutečností týkající se probačního dohledu ve slovenském trestním zákoně je chybějící úprava podstaty, účelu, ale především obsahu dohledu. Tento zákon hovoří o probačním dohledu pouze v souvislosti s některými trestními opatřeními, ovšem nikterak ho blíže nespecifikuje, z čehož vyplývá, že všechny povinnosti, jež spadají pod výkon dohledu, musí být konkretizovány přímo v rozhodnutí soudu o tom kterém trestním opatření.

Přesto lze některé právní otázky spojené s dohledem v tomto předpise vyhledat. V první řadě ustanovení § 51 odst. 2 sl.TZ narozdíl od české úpravy uvádí, že omezení a povinnosti jsou součástí probačního dohledu, tzn. jejich porušení je přímo klasifikováno jako porušení dohledu. Zároveň tento zákon užívá formulaci ... „soud uloží omezení nebo povinnosti“..., z čehož vyplývá, že soud by měl obligatorně nějaká omezení

či povinnosti uložit narozdíl od fakultativního pojetí tohoto institutu v české úpravě. Na druhou stranu si lze asi stěží představit, že tak tomu v praxi bude, když omezení a povinnosti se ukládají zpravidla jen v odůvodněných případech (viz výše).

Jedinou výslovnou úpravu povinností pachatele, jež je bezprostředně spojena s probačním dohledem, uvádí § 51 odst. 5 sl.TZ, a podle níž je pachatel povinen strpět nad sebou kontrolu vykonávanou probačním a mediačním úředníkem. Slovenský trestní zákon tak zdůrazňuje především kontrolní prvek dohledu, čímž nesprávně eliminuje pomocnou složku dohledu, bez které nelze probaci vykonávat. Tu lze vyčíst pouze z ustanovení, které definuje probaci, tedy z § 2 odst. 2 písm. a) bod 4 ZPMU, podle něhož je probací i napomáhání obviněnému k tomu, aby vedl řádný život a vyhověl podmínkám, které mu byly uloženy rozhodnutím prokurátora anebo soudu v trestním řízení. Zákon na tomto místě sice výslovně neupravuje, že tuto činnost provádí probační a mediační úředník, ale tuto skutečnost lze bezpochyby odvodit z čl. I § 1 odst. 2 ZPMU.

Zásadní odlišností v koncepci probace oproti české úpravě, je pak samotný systém výkonu probační, ale i mediační činnosti. Zatímco v českém právním prostředí funguje Probační a mediační služba jako do určité míry samostatná složka justice, tj. jako samostatný úřad v jistém smyslu (viz výše), ve slovenské právní úpravě probaci a mediaci vykonávají probační a mediační úředníci (čl. I § 1 odst. 2 ZPMU), tedy nikoliv specializovaný orgán s tomu odpovídající organizací a hierarchií. Tomu korespondují i ustanovení trestněprávních předpisů, v nichž se odkazuje pouze na osobu probačního, resp. mediačního úředníka, jehož služebním úřadem je soud, při kterém působí. Svou činnost pak provádí na základě rozvrhu práce v rámci svojí působnosti, přičemž úkony probace dle znění zákona (čl. I § 3 odst. 2 ZPMU) provádí striktně na základě písemných pokynů předsedy senátu, samosoudce a prokurátora. Autorita probačních a mediačních úředníků je tak odvozená od autority soudu.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Blíže viz.: Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava, Iura Edition, r. 2006, 803; s.806-809

6.1 Probační instituty ve slovenském trestním právu

Vzhledem k tomu, že donedávna platný slovenský trestní zákon č. 140/1961 Z.z. neprošel tak početnými a zásadními novelizacemi, jako tomu bylo v České republice, kde se jednalo o tak zásadní reformní kroky zavádějící např. nové alternativní sankce nebo speciální trestní právo mládeže, jedná se v případě nového slovenského kodexu o zásadní reformu.¹¹⁰ Zřejmě právě z tohoto důvodu nedošla nová slovenská úprava v otázce probace tak daleko jako se nachází české trestní právo, do které se prvky probace dostávaly postupnými kroky přes novelizace (viz výše). Slovenský trestní zákon sice značně rozšířil počet alternativních opatření vůči trestu odnětí svobody o trest povinných prací a trest domácího vězení, jehož zavedení je plánované i v českém trestním právu (viz výše), ale především o institut podmíněného odkladu výkonu trestu s probačním dohledem (dále jen „podmíněné odsouzení s dohledem“). Tento institut, který byl do českého trestního práva zakotven již v roce 1997 a posléze pozměněn novelou z roku 2001, je jediným projevem probace ve slovenském trestním zákonu, neboť ten nezná úpravu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (kromě úpravy ve věcech mladistvých – viz níže). V § 40 sl.TZ se nachází jen jeho obecná úprava, tj. definitivní upuštění od potrestání. Taktéž ostatní tresty, popř. instituty, nesplňují atributy probace.

Předpoklady pro rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem podle slovenské úpravy jsou stanoveny takto :

- lze podmíněné odložit výkon trestu nepřevyšujícího tři roky (§ 51 odst. 1 sl.TZ),
 - vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve které žije a pracuje, a k okolnostem případu, má soud důvodně za to, že pro zabezpečení ochrany společnosti a nápravu pachatele výkon trestu odnětí svobody není nevyhnutelný, nebo (§ 49 odst. 1 písm. a) sl.TZ),

¹¹⁰ Váilková, H.: *Nad novým slovenským trestním zákonem, jeho východisky a specifiky*, Právní rozhledy č. 15/2005, s. 11

- soud přijme záruku za nápravu pachatele a jestliže vzhledem k výchovný vlivu toho, kdo záruku nabídl, má za to, že výkon trestu odnětí svobody není nevyhnutelný, (§ 49 odst. 1 písm. b) sl.TZ),
- soud pachateli uloží probační dohled nad jeho chováním ve zkušební době (§ 51 odst. 1 sl.TZ).

Toto vymezení podmínek pro rozhodnutí pro podmíněné odsouzení s dohledem zcela odpovídá předpokladům pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody, jak byly upraveny v českém trestním zákoně před novelou z roku 2001, která mimo jiné zcela zrušila možnost přijetí záruky za pachatele. Slovenský trestní zákon navíc oproti české úpravě předem zužuje okruh případů, kdy lze podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody. Činí tak v ustanovení § 49 odst. 2, podle něhož soud nemůže podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin, který pachatel spáchal ve zkušební době podmíněného odsouzení anebo ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Touto úpravou zákon za stanovených podmínek zamezuje dalšímu uložení podmíněného odsouzení, čili předvídá, že v těchto situacích je již uložení a nařízení výkonu trestu nevyhnutelné pro nápravu pachatele a ochranu společnosti.

Celá další úprava tohoto institutu zcela odpovídá úpravě v českém trestním zákoně. Délka zkušební doby je vymezena stejně, tj. od jednoho roku do pěti let. Shodná je i úprava ukončení podmíněného odsouzení s dohledem. Slovenský předpis tedy upravuje rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil, rozhodnutí o nařízení výkonu trestu a fikci osvědčení (oproti české úpravě se vyžaduje uplynutí lhůty dvou let), a taktéž možnost výjimečně ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, ačkoliv pachatel zavedl příčinu pro nařízení výkonu trestu odnětí svobody.¹¹¹

¹¹¹ viz také Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*, Bratislava, Iura Edition, r. 2006, s. 370-374

6.2 Specifika úpravy probace ve věcech mladistvých

Nový trestní zákon rozšířil speciální úpravu trestní odpovědnosti a souvisejících trestněprávních následků u mladistvých. Problematiku upravuje hlava čtvrtá trestního zákona, která zavádí některé nové pojmy ve srovnání s obecnou úpravou ve věcech dospělých. Na druhou stranu lze říci, že přes provedené reformní kroky a především ve srovnání se specifickou zákonnou úpravou v České republice je nová zvláštní úprava ve věcech mladistvých oproti českému protějšku značně strohá.

Pokud se týká využití probace ve věcech mladistvých, její perspektiva je zde širší, než v obecné úpravě dospělých pachatelů, ovšem stejně jako v případě české úpravy narážíme na celou řadu problémů.

Obdobně jako v obecné části trestního zákona nalezneme i v hlavě čtvrté možnost rozhodnout o podmíněném odsouzení s dohledem, které bezpochyby lze označit za probaci. Zároveň nesmí být opominuto, že se jedná i zde o jediný institut, kde je probační dohled ukládán obligatorně. Co se týká institutu samotného, potom je úprava až na výjimky shodná s obecnou úpravou ve věcech dospělých.¹¹²

Slovenský trestní zákon v hlavě čtvrté rozšiřuje možnost upustit od potrestání mladistvého, neboť narozdíl od obecné úpravy je zde zakotveno podmíněné upuštění od potrestání. Možnost vyslovit nad mladistvým dohled je však fakultativní a soud má tedy na výběr, jakým způsobem bude sledovat chování mladistvého ve zkušební době. V úvahu přichází i probační dohled, který může být nařízen jako výchovné opatření. Při spojení podmíněného upuštění od potrestání s probačním dohledem lze hovořit o probaci.

Zákon sice umožňuje ukládat probační dohled mladistvému jako výchovné opatření [§ 106 odst. 2 písm. a) s vazbou na § 107 odst. 1 písm. a) sl.TZ], ovšem pouze právě ve spojení s podmíněným upuštěním od potrestání nebo v přípravném řízení se souhlasem mladistvého. Tímto se

¹¹² ve věcech mladistvých je podmíněně odkládán výkon trestu odnětí svobody na zkušební dobu jeden až tři roky; jisté specifikum také obsahuje zpřísňující opatření při ponechání podmíněného odsouzení v platnosti uvedené pod § 119 odst. 2 písm. c) sl.TZ, tedy možnost uložit další výchovná opatření podle § 106 odst. 2 sl.TZ, která lze ukládat pouze vůči mladistvým;

zcela radikálně omezuje možnost použití nejen probačního dohledu a celkově výchovných opatření.

6.3 Shrnutí

Nová úprava trestního zákona na Slovensku s sebou přinesla velmi významné změny, a to i pokud se týká prvků probace. Ve srovnání s českou úpravou, ať již v trestním zákoně či v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, jde však stále o úpravu strohou. Zákonodárce na Slovensku bezesporu učinil nemalý krok směrem k restorativní justici, ovšem učinil tak celkově nedůsledně a absolutně nevyčerpal všechny její možnosti a plně nevyužil potenciálu probace. Hovoříme-li o české úpravě probace z hlediska právní teorie jako o nepřiliš komplexní, popř. ve věcech mladistvých více či méně komplikované, potom ve srovnání se slovenskou úpravou zůstává stále česká konsolidovanější a především obsáhlejší. Na druhou stranu je třeba připomenout, že jednotlivé předpisy dotýkající se uplatňování probace či probačních prvků se navzájem podporují a vytváří tak prakticky celistvý systém, jež poskytuje kvalitní zákonný podklad pro práci orgánů činných v trestním řízení.

Závěr

Ačkoliv byla tato práce koncipována na základě vymezení probace v užším smyslu, je nezbytné poznamenat, že probace, tak jak ji zná české trestní právo, není pouhým alternativním opatřením, ale v současné době především pevně vytvořeným systémem, jež dokonce přerůstá rámec práva jako takového. Krokem, který umožnil fungování probační činnosti na odborné úrovni, bylo zakotvení organizačního a personálního uspořádání do českého právního řádu přijetím zákona o Probační a mediační službě. Tento zákon považuji v procesu zavádění probačních prvků do právního řádu za klíčový, neboť všechny probační instituty (jakož i některé další, jež nelze za probační považovat) vyžadují účast pracovníků probační služby, jejichž činnost musí mít zákonnou oporu.

Další významné změny, které rozšířily možnosti probace v našem trestním právu, přinesly novelizace č. 253/1997 Sb., a č. 265/2001 Sb, když první z nich zavedla instituty podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení s dohledem, pro jejichž realizaci měla nezpochybnitelný význam druhá novela, jež stanovila podstatu, účel a především obsah dohledu.

Ačkoliv se trestní právo po posledně zmíněné novele vydalo sice směrem k naplňování požadavků restorativní justice, a bylo proto zakotveno několik dalších alternativních trestních opatření, popř. postupů, zákonodárce nevyužil v tomto procesu širokého potenciálu probace jako nejlepší alternativní varianty nápravy pachatele a ochrany společnosti. V důsledku toho v českém trestním právu stále chybí silnější uplatnění probace jako alternativního opatření, a proto by byla zajisté žádoucí rozšířit možnosti její aplikace zejména zvýšit počet institutů, u nichž by bylo možné ukládat odsouzeným dohled či alespoň provázat kontrolu výkonu trestů, přiměřených omezení a povinností s možností sociální práce a pomoci odsouzeným. Trestněprávní předpisy tak u některých institutů využívají pouze dílčí prvky probace, čímž sice sledují správný účel, ale bohužel tím v jistém smyslu probaci deformují, neboť pro její řádný a účinný výkon je nutné spojení všech jejích složek. Příkladem takového institutu je trest obecně prospěšných prací, kde zákon umožňuje uložit přiměřená omezení

nebo povinnosti, čímž vzniká probačnímu úředníkovi povinnost kontrolovat plnění těchto podmínek pachatelem. Současně mu zákon ukládá provádět úkony směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život, avšak tato činnost může být prováděna na základě faktických úkonů, neboť zcela nemá právní oporu, jakou by měla například při vyslovení dohledu. Proto by nejen v tomto případě bylo vhodné uvažovat nad zavedením fakultativní možnosti vyslovit nad pachatelem dohled, stejně jako tomu je v úpravě ve věcech mladistvých či přijít s novou pružnou úpravou využívající pomocné složky dohledu, již by bylo možné využít i v případech odsouzení k trestu obecně prospěšných prací a nejen u nich. Ostatně, jak vyplývá z kapitoly věnující se činnosti PMS je právě trest obecně prospěšných prací tím, co nejvíc zaměstnává probační úředníky, a proto by bylo nanejvýš vhodné využít potenciálu PMS k práci s těmito odsouzenými, jichž není právě malý počet. Na druhou stranu v současnosti není v možnostech PMS nabídnout takovému počtu odsouzených pomoc ve stejném rozsahu jak je nabízena v rámci dohledových oprávnění.

Obdobný problém je i s nově navrhovaným trestem domácího vězení. Jak již bylo výše uvedeno, kontrolou jeho výkonu budou zřejmě pověřováni pracovníci PMS, čímž se agenda služby podstatně rozšíří, avšak opět bez možnosti sociální práce s odsouzenými. V úvahu tak opět přichází možnost zapracovat do návrhu fakultativní možnost uložení dohledu a rozšířit tak plné uplatnění probace. Resocializace těchto odsouzených by jistě měla větší účinnost v případě pravidelného styku probačního úředníka a odsouzeného a jejich spolupráce než pouhá izolace odsouzeného od společnosti bez možnosti mu nabídnout určité formy odborné pomoci.

Z hlediska legis ferendae by ze stejných důvodů bylo jistě žádoucí uvažovat o možnost aplikace probačního dohledu při podmíněném zastavení trestního stíhání, ačkoliv, jak bylo rozebráno, u tohoto institutu dochází k problému v teoretickém zařazení pod probaci. Ovšem zmíněný terminologický rozpor by jistě neměl bránit tomu, aby k takové změně došlo, neboť absence dohledu je v tomto případě nepříznivá.

Přínosem by bylo i zavedení tzv. přiměřených závazků vedle přiměřených omezení a povinností, jejichž splnění by bylo podmínkou pro

rozhodnutí o tom, že se pachatel ve zkušební době osvědčil. Závazek by měl být spojen s výslovným souhlasem pachatele, který by se tímto mohl sám podílet na volbě mezi určitými závazky, což by zvýšilo pravděpodobnost splnění a zároveň užitečnost pro pachatele.

Další potencionální návrhy na změny, popř. na doplnění trestního zákona byly zmíněny v průběhu práce při institutech, kterých se tyto změny, resp. doplnění týkaly.

K návrhům de lege ferenda celkově zbývá doplnit, že se bohužel prozatím neodrážejí v představě zákonodárce při plánované rekodifikaci trestního práva hmotného, když návrh trestního zákoníku neobsahuje větší změny směrem k uplatnění probace částečně vyjma nově uvažovaného trestu domácí vězení.

Při hodnocení úpravy probace ve věcech mladistvých je nutné pouze shrnout probrané právní otázky s tím spojené. Celkově se zákon o soudnictví ve věcech mládeže pokouší o komplexnější úpravu probace oproti způsobu, jak činí trestní zákon, ačkoliv ne vždy s potřebným důrazem a efektivitou. Za nejpřínosnější považuji možnost ukládat dohled probačního úředníka mladistvému jako výchovné opatření vedle trestního opatření, neboť tím se značně rozšiřuje pole působnosti pro probaci. Současně se tímto posiluje zásada individualizace přístupu k pachatelům, neboť institut dohledu je v daném případě fakultativním opatřením a je-li to pro dosažení účelu trestního opatření vhodnější, nemusí být z logiky věci ukládán. Na druhou stranu, jak bylo zmíněno, mnohdy absentují právní následky při porušení takto uloženého dohledu. Tento nedostatek je bezpochyby nutné v nejbližší době odstranit.

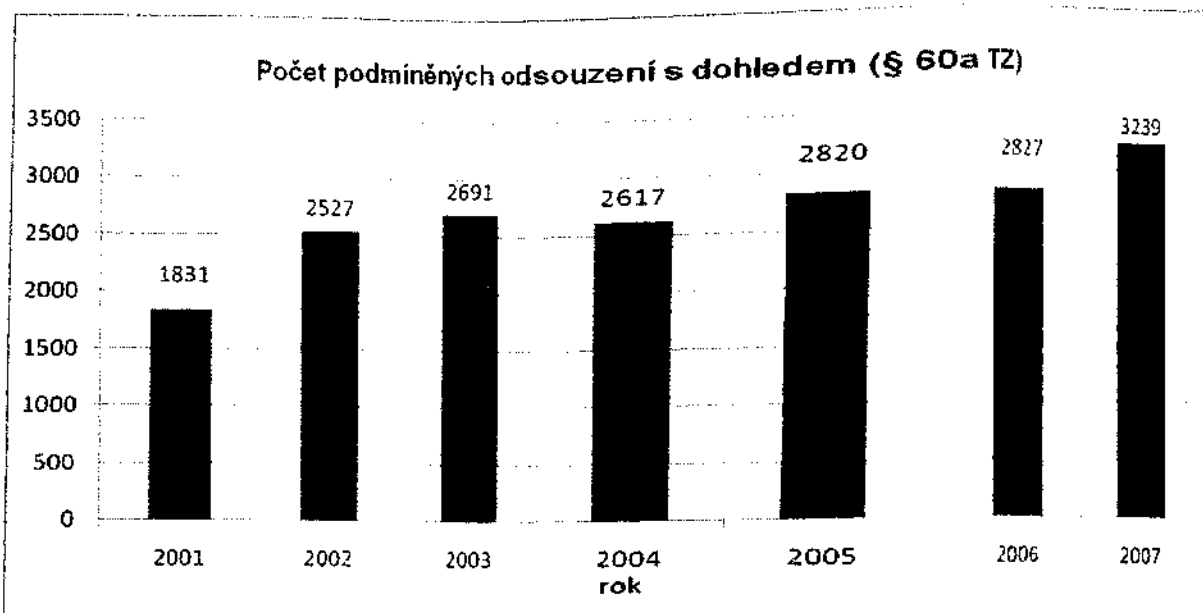
Velkým pozitivem úpravy ve věcech mladistvých je taktéž možnost vzniku probačních programů, které mohou být velice kvalitním pomocným nástrojem. Pro jejich rozšíření je žádoucí podporovat spolupráci s neziskovými organizacemi, zejména v rámci přípravy a ověřování úspěšnosti uvedených programů. Za zvážení by zajisté stálo zavedení podobného institutu do trestního zákona.

Pokud by skutečně v budoucnu došlo k podobným navrhovaným změnám, byl by také rozšířen okruh činnosti probačních úředníků. Na tuto skutečnost by bylo samozřejmě nutné reagovat organizačními opatřeními,

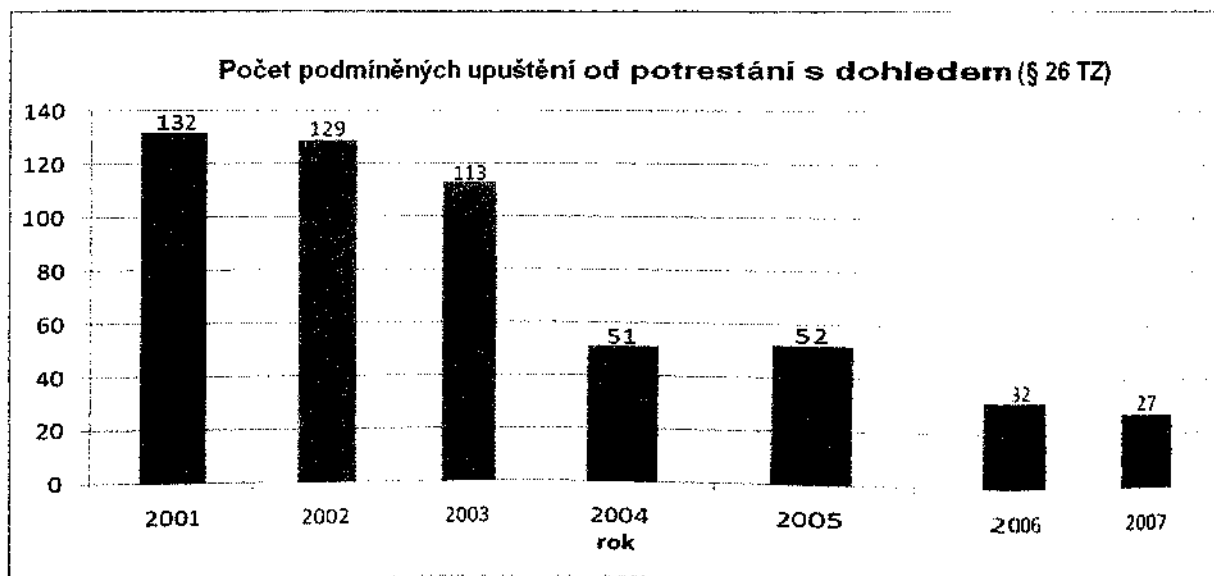
zejména navýšením početního stavu v jednotlivých střediscích Probační a
mediační služby, protože neúměrné zatížení by se velmi negativně projevilo
na výsledcích jejich činnosti.

Příloha č.1

Graf č. 1

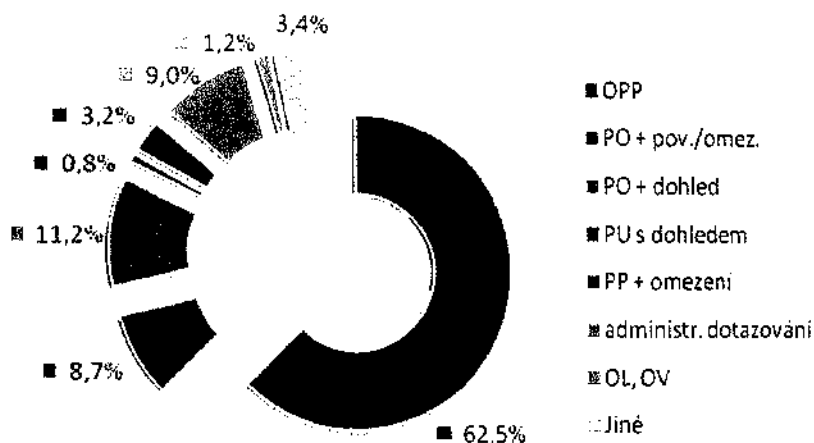
Graf č. 2

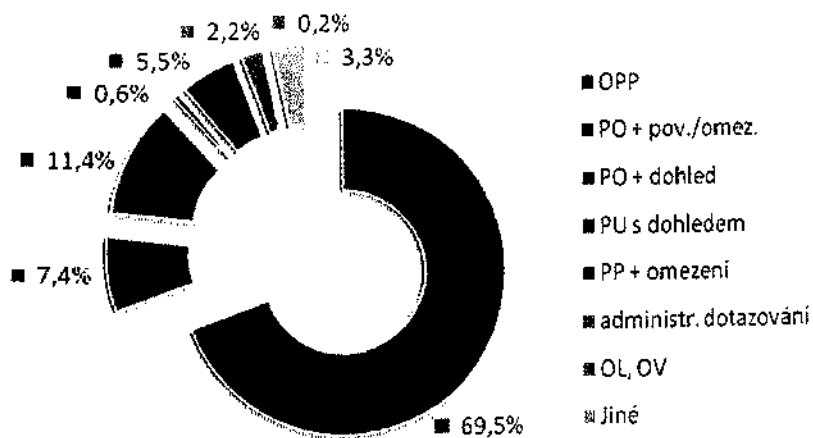
Příloha č. 2

Poměrné zastoupení jednotlivých agend PMS ve vykonávacím řízení (roční statistiky)

Rok 2001

Rok 2002

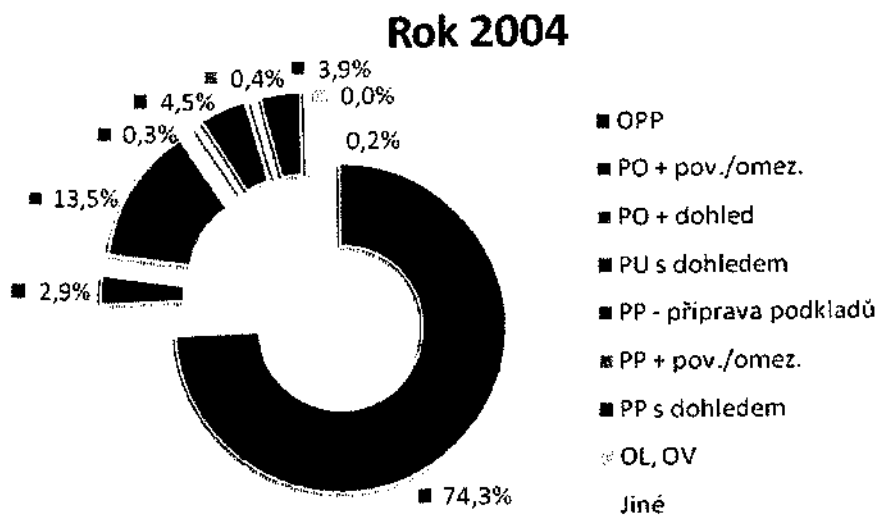
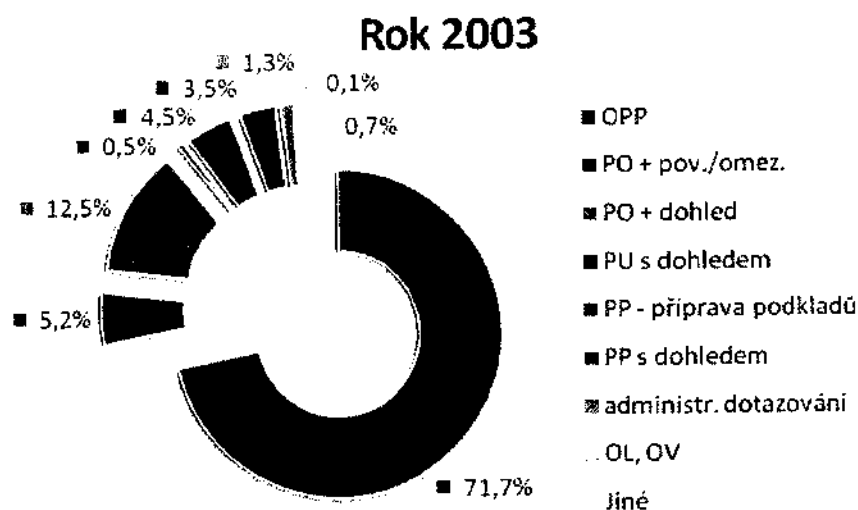

Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce; **PO + pov./omez.** – prosté podmíněné odsouzení s uloženými povinnostmi či omezením; **PO + dohled** – podmíněné odsouzení s dohledem; **PU s dohledem** – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem; **PP + omezení** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým omezením; **administr. dotazování** – úkony administrativního rázu; **OL, OV** – ochranné léčení, ochranná výchova s uloženým omezením; **jiné** – ostatní nezařazená agenda;

Příloha č. 2

Poměrné zastoupení jednotlivých agend PMS ve vykonávacím řízení (roční statistiky)

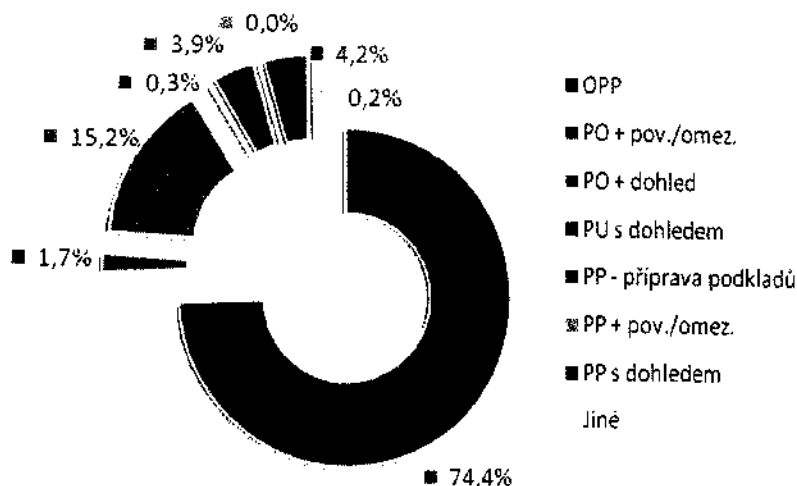
Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce; **PO + pov./omez.** – prosté podmíněné odsouzení s uloženými povinnostmi či omezením; **PO + dohled** – podmíněné odsouzení s dohledem; **PU s dohledem** – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem; **PP – příprava podkladů** – příprava podkladů pro event. podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody; **PP + pov./omez.** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým omezením; **PP + dohled** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem; **OL, OV** – ochranné léčení, ochranná výchova s uloženým omezením; **Jiné** – ostatní nezařazená agenda;

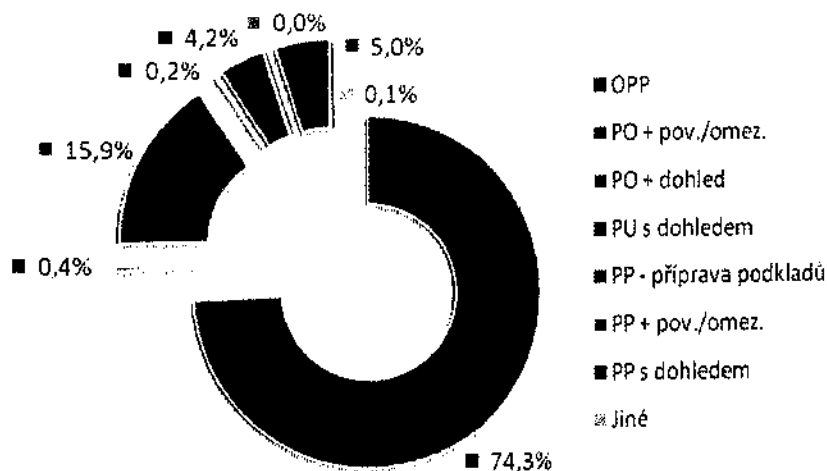
Příloha č. 2

Poměrné zastoupení jednotlivých agend PMS ve vykonávacím řízení (roční statistiky)

Rok 2005

Rok 2006

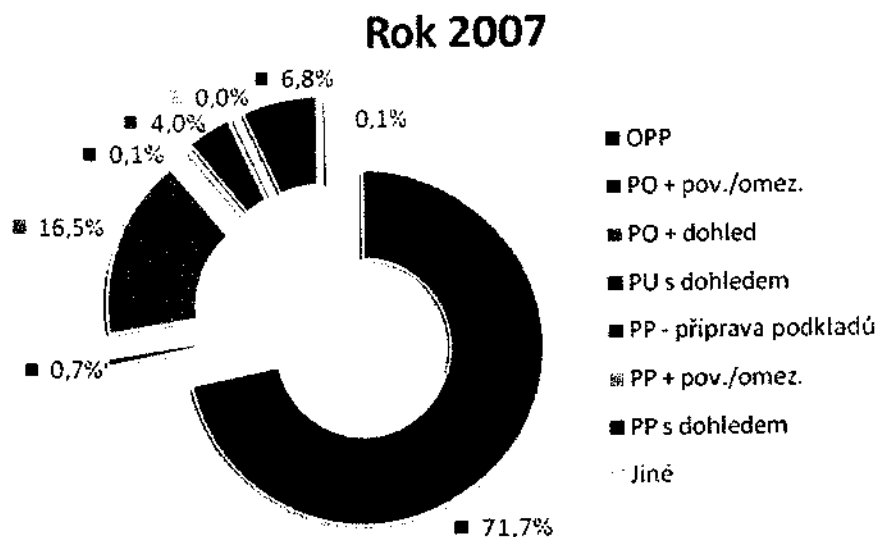

Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce; **PO + pov./omez.** – prosté podmíněné odsouzení s uloženými povinnostmi či omezením; **PO + dohled** – podmíněné odsouzení s dohledem; **PU s dohledem** – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem; **PP - příprava podkladů** – příprava podkladů pro event. podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody; **PP + pov./omez.** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým omezením; **PP + dohled** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem; **Jiné** – ostatní nezařazená agenda;

Příloha č. 2

Poměrné zastoupení jednotlivých agend PMS ve výkonávacím řízení (roční statistiky)

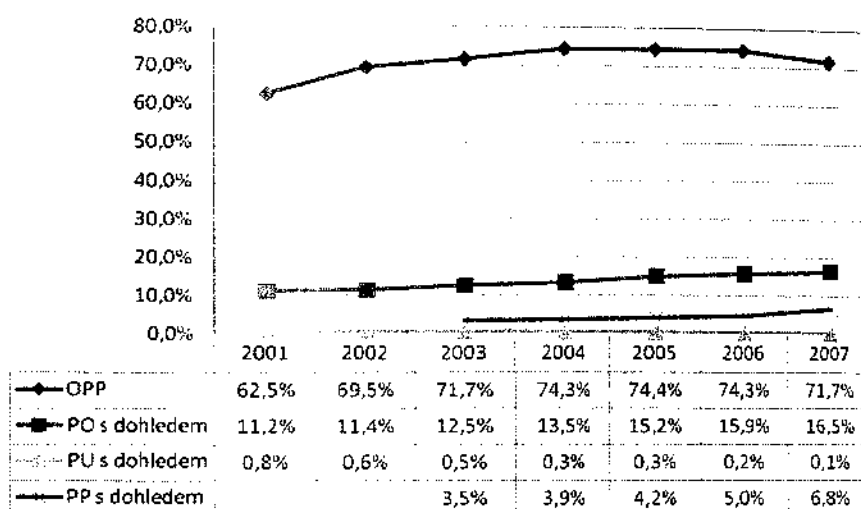

Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce; **PO + pov./omez.** – prosté podmíněné odsouzení s uloženými povinnostmi či omezením; **PO + dohled** – podmíněné odsouzení s dohledem; **PU s dohledem** – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem; **PP – příprava podkladů** – příprava podkladů pro event. podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody; **PP + pov./omez.** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s uloženým omezením; **PP + dohled** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem; **jiné** – ostatní nezařazená agenda;

Příloha č. 3

Porovnání nejvýznamnějších agend PMS ve vykonávacím řízení (za časový úsek v letech 2001 – 2007)

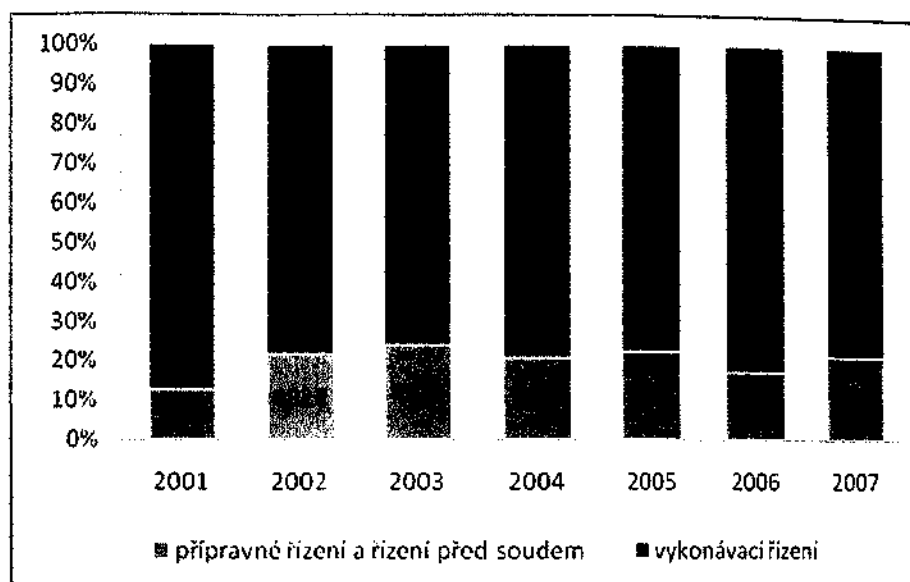

Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce; **PO + dohled** – podmíněné odsouzení s dohledem; **PU s dohledem** – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem; **PP + dohled** – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem;

Příloha č. 4

Celkový nápad činnosti PMS v rámci přípravného řízení, řízení před soudem a vykonávacího řízení (za časový úsek v letech 2001 – 2007)

Literatura a prameny

Literatura použitá v rigorózní práci

- Derks, J. a kol.: *Probace v Evropě*, Praha, IKSP, r. 2002
- Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern., P., Urban. L. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*, Praha, SPJ - Institut pro probaci a mediaci, r. 2001
- Hrušková, O. - Ouředníčková, L. - Štern, P.: *K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby*, Trestní právo 7-8/1997
- Inciardi, J. A.: *Trestní spravedlnost. Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*, Praha, Victoria Publishing, r. 1994
- Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné, Všeobecná část*, Bratislava, Iura Edition, r. 2006
- Ivor, J. a kol.: *Trestné právo procesné*, Bratislava, Iura Edition, r. 2006
- Jelínek, J. – Melicharová, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, Praha, Linde, r. 2004
- Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.*, 3. vydání, Praha, Linde, r. 2008
- Jelínek, J. a kol.: *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*, 25. vydání, Praha, Linde, r. 2007
- Kalmthout, A. M., Ouředníčková, L.: *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*, Právní rozhledy č. 12, r. 1997
- Karabec, Z.: *Koncepce restorativní justice*, Trestní právo 3/2003
- Karabec, Z.: *Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky*, Bulletin advokacie 4/1997
- Král, V. – Teryngel, J.: *K poslední novelizaci trestního zákona v roce 1997*, Trestní právo 1/1998
- Nezkusil, J.: *K některým otázkám institutu probace*, Sborník prací z trestního práva (Solnařova pocta), Praha, Univerzita Karlova, r. 1969
- Novotný, O.: *Alternativy uvěznění*, Právní praxe 2/1993
- Púry, F. – Šámal, P.: *Nad jedním rozhodnutím o probaci*, Trestní právo 7-8/1997
- Rozum, J. – Kotulan, P. – Vůjtěch, J.: *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*, Praha, IKSP, r. 2000
- Rozum, J. – Jarkovská, L. – Kotulan, P.: *Institut dohledu u podmíněčného propuštění*, Praha, IKSP, r. 2004
- Sotolář, A. – Púry, F. – Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha, C.H. Beck, r. 2000
- Sotolář, A. – Sovák, Z. – Šámal, P. – Rizman, S. – Fenyk, J.: *K reformě trestního procesu a nové koncepci mediační a probační služby*, Právní praxe 7-8/1997
- Sotolář, A. – Šámal, P. – Rizman, S. – Sovák, Z. – Válková, H. – Voňková, J. – Fenyk, J.: *K návrhu zákona o justiční mediační a probační službě ve světle připravované rekodifikace trestního práva hmotného a procesního*, Právní praxe 4/1999

- Sotolář, A.: *K uplatnění výchovných opatření vůči mladistvým v průběhu trestního řízení a v rámci odklonů od standardního trestního řízení*, Trestněprávní revue 9/2004
- Sotolář, A.: *Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*, Trestněprávní revue 9/2005
- Suchý, O.: *Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání*, Právní rozhledy, 7/1995
- Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. 5.vydání*, Praha, C.H.Beck, r. 2005
- Šámal, P. a kol.: *Trestní zákon. Komentář. 6. vydání*, Praha, C.H.Beck, r. 2004
- Šámal, P. – Válková, H. – Sokolář, A. – Hrušková, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, Praha, C.H.Beck, r. 2004
- Šámal, P.: *Probační a mediační služba*, Sociální politika 5/2001
- Ščerba, F.: *K činnostem probační a mediační služby řízení ve věcech mladistvých in Problémy trestního postihu mladistvých (sborník)*, Olomouc, UP v Olomouci, r. 2003
- Ščerba, F.: *Metody činnosti Probační a mediační služby*, Trestní právo 7-8/2002
- Ščerba, F.: *Metody činnosti Probační a mediační služby*, Trestní právo 6/2002
- Ščerba, F.: *Podmíněné odsouzení po novele 265/2001*, Trestní právo 2/2002
- Ščerba, F.: *Právní úprava upuštění od potrestání obsažená v návrhu nového trestního zákoníku*, Trestní právo 11/2007
- Tůmová, J.: *Problematika trestního vykonávacího řízení z pohledu praxe*, Trestní právo 06/2007
- Vacek, E.: *Probace a parole – perspektivy na jaře 1997*, Rozhovor s probační pracovníci Mgr. Lenkou Ouředníčkovou, České vězeňství 1/97
- Válková, H.: *Nad novým slovenským trestním zákonem, jeho východisky a specifiky*, Právní rozhledy 15/2005
- Válková, H. - překl.: *Švédské vězeňství a probační služba*, České vězeňství 3/1995, s.24
- Větrovec, V. – Nedorost, L. – Sovák, Z. – Adamcová, Z. : *Zákon o mediaci a probaci*, Eurolex Bohemia, Praha 2002
- Žatecká, E.: *Národní probační služba ve Velké Británii*, Trestní právo 5/2007

Další prameny použité v rigorózní práci

informační systém ASPI

<http://www.jaspi.web.sk>

<http://www.justice.cz>

<http://www.pmscr.cz>

<http://www.probation.homeoffice.gov.uk>